

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

JOLITA BALTŪSIENĖ

(ESTmis9-01)

**EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO IR
KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ
JURISDIKCIJOS SANTYKIS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė
doc. dr. M. Vainiutė

VILNIUS, 2011

TURINYS

IVADAS.....	3
1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJOS	6
1.1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS SAMPRATA, ATSIDARIMO APLINKYBĖS.....	6
1.2. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ FORMAVIMO TVARKA.....	10
1.3. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS FUNKCIJOS IR IGALIOJIMAI.....	16
1.4. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ PRIIMAMI SPRENDIMAI.....	30
2. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMAS	33
2.1. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO INSTITUCIJOS STRUKTŪRA BEI JOS FORMAVIMO TVARKA.....	33
2.2. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO FUNKCIJOS.....	35
2.3. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO IGALIOJIMAI.....	37
3. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO IR KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ JURISDIKCIJOS SANTYKIS	45
3.1. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO IR KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ JURISDIKCIJOS SANTYKIS EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPO ASPEKTU.....	45
3.1.1. <i>Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pozicija dėl Europos Sąjungos teisės viršenybės principo valstybių narių nacionalinės teisės atžvilgiu.....</i>	<i>46</i>
3.1.2. <i>Valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų pozicija dėl Europos Sąjungos teisės viršenybės principo.....</i>	<i>48</i>
3.1.3. <i>Valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų konstitucionalizmo maksima ir iš jos sekanti Europos Sąjungos teisės viršenybė.....</i>	<i>53</i>
3.2. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO IR VALSTYBIŲ NARIŲ KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ JURISDIKCIJOS SANTYKIS NAGRINĖJANT TEISĖS AKTŲ TEISĖTUMĄ.....	56
3.2.1. <i>Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pozicija dėl ES teisės aktų teisėtumo.....</i>	<i>56</i>
3.2.2. <i>Valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų pozicija nagrinėjant ES teisės konstitucingumą.....</i>	<i>58</i>
IŠVADOS.....	63
LITERATŪRA.....	65
ANOTACIJA.....	70
ANOTATION.....	71
SANTRAUKA	72
SUMMARY.....	73

IVADAS

Temos aktualumas. Europos valstybių integracijos rezultatas - Europos Sąjungos (toliau - ES, Sąjunga) atsiradimas. Valstybės narės, sukurdamos neribotos trukmės Sąjungą, visiems laikams apribojo savo suverenias teises ir sukūrė ypatingą teisinę sistemą, saistančią tiek jas pačias, tiek jų nacionalinius subjektus. Tapdamos šios Sąjungos narėmis, valstybės įsipareigojo perimti ir jos *acquis communautaires*, suderinti savo nacionalines teises sistemas su ES teise. Šiuo metu Lietuvoje klausimai, susiję su teisės aktų hierarchija bei su ES teisės vieta nacionalinėje teisės sistemoje, yra diskutuotinių aktualijų sąrašo viršuje. Todėl prasminga būtų išanalizuoti ir mokslinę literatūrą, ir norminę medžiagą bei teismų praktiką, kuri padėtų susivokti ir Lietuvos teisinėse realijose.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau - ESTT) paskirtis pagal ES Sutarties 19 straipsnį – užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės. Vienas iš pagrindinių ES teisės principų – tai jos viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu principas, išplėtotas ESTT praktikoje. Šis principas sąlygoja tai, kad Sąjungos teisė turi būti vienodai suprantama ir taikoma visose valstybėse narėse, kas yra būtina visos Sąjungos tinkamam funkcionavimui.

Nacionalinėje teisės sistemoje konstitucinės kontrolės institucijos daugiausiai veikia kaip pagrindinės Konstitucijos vientisumo sergėtojos, privalančios laikytis Konstitucijos ir užtikrinti jos viršenybę. Juk būtent Konstitucijos laikymasis yra jų *raison d'etre*.

Taigi kyla viena pagrindinių ES teisės ir valstybių narių nacionalinės teisės, grindžiamos Konstitucijos viršenybe, santykio **problema**. Kyla klausimas, kaip išspręsti nacionalinės Konstitucijos, saugomos valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų, santykį su ES teise, kurios aiškinimą ir taikymą laikantis teisės užtikrina ESTT? Ar ES teisė „neįsibrauna“ į nacionalinės teisės reguliuojamus santykius? Atsakant į šiuos probleminius klausimus reikia atsižvelgti į labai svarbią ES valstybių narių konstitucinės justicijos institucijų poziciją ES teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę atžvilgiu, taip pat konstitucinės kontrolės institucijų požiūrį į jų ir ESTT kompetencijos santykį.

Tyrimo objektas. Mokslo tiriamajame darbe remiamasi tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių doktrina, ES sutartimi bei Sutartimi dėl ES veikimo, taip pat užsienio šalių konstitucijomis. Esminis tyrimo šaltinis – ESTT praktika bei konstitucinės kontrolės institucijų sprendimai bylose dėl ES teisės viršenybės.

Darbo tikslas – atskleisti ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykį, žvelgiant į jį per konstitucinės teisės prizmę. Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1) įvertinti kiekvienos atskirai nagrinėjamų aukščiausiųjų teisminių institucijų - ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų – jurisdikciją;

2) nustatyti šių aukščiausiųjų teisminių institucijų jurisdikcijos santykio konfliktinius elementus, t.y. galimas problemines sritis;

3) įvertinti ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų poziciją dėl ES teisės viršenybės principo;

4) įvertinti ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų poziciją dėl ES teisės aktų teisėtumo tikrinimo.

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą ir išspręsti iškeltus uždavinius, darbe bus naudojami šie teoriniai ir empiriniai tyrimo **metodai**:

Loginis-analitinis metodas – šis metodas bus pasitelktas surinktos literatūros analizavimui, jos susistemimui bei atskirų konstitucinės kontrolės institucijų ir ESTT jurisdikcijos santykio konfliktinių elementų, t.y. galimų probleminių sričių, išskyrimui.

Lyginamasis metodas – juo remiantis bus analizuojama ES valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų formavimo tvarka, funkcijos ir įgaliojimai, lyginama valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų pozicija dėl ES teisės viršenybės principo.

Dokumentų analizės metodas – šis metodas bus naudojamas tiriant ES valstybių narių konstitucijas, ES pirminę teisę (ypatingai ES sutartį ir Sutartį dėl ES veikimo, jos protokolus), taip pat konstitucinės kontrolės institucijų bei ESTT sprendimus.

Apibendrinimo metodas bus naudojamas apibendrinant tiriamuoju klausimu išnagrinėtą literatūrą bei teismų praktiką, taip pat juo bus remiamasi rašant pagrįstas ir išsamias darbo išvadas.

Darbo struktūra: Mokslinį tiriamąjį darbą struktūriškai sudaro įvadas, trys skyriai, kurių visi suskirstyti į poskyrius, o trečiasis – ir į skyrelius, išvados bei reziümė lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmojoje dalyje bus analizuojama konstitucinė kontrolė, jos atsiradimo aplinkybės, bus aptariamas teismų, vykdančių konstitucingumo kontrolę, skirtingumas, taip pat analizuojama konstitucinės kontrolės institucijų formavimo tvarka bei pagrindinės funkcijos ir įgaliojimai. Antrojoje dalyje bus nagrinėjama aukščiausioji ES teisminė institucija – ESTT, analizuojant jo struktūrą, sudarymo tvarką, vykdomas funkcijas bei suteiktus įgaliojimus. Trečioje magistrinio darbo dalyje bus tiriamas šių aukščiausiųjų teisminių institucijų jurisdikcijos santykis, žvelgiant į jį per konstitucinės teisės prizmę, bus analizuojama minėtų institucijų jurisdikcijos santykio problema ES teisės viršenybės bei ES teisės aktų teisėtumo aspektais.

Tiek senųjų ES valstybių narių, tiek naujai įstojusiųjų į ES valstybių narystė yra susijusi su šiuo gana aktuali, nevienareikšmiškai traktuojamu klausimu. Šios problemos aktualumas ir lėmė mokslinius svarstymus tiek užsienyje, tiek Lietuvoje.

Sistemiškai šią problemą nagrinėjo užsienio autoriai M. Schweitzer, I. Pernice, A. Albi, P. Kirchhof, P. Craig, G. de Burca, K. Lenaerts bei S Weatherill. Lietuvoje nemažą įnašą nagrinėjant ES teisės viršenybės ir nacionalinės teisės santykį įnešė I. Jarukaitis, E. Kūris, ESTT ir konstitucinių teismų kompetencijos santykio problemą tyrinėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjai A. Abramavičius, E. Jarašiūnas, A. Normantas bei K. Lapinskas. Šia tema buvo organizuojama keletas konferencijų¹, kur buvo plačiau nagrinėti šios konstitucinės justicijos srities ypatumai.

¹ Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste [Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga, 2004 m. gegužės 26-28 d., Palanga] / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004; Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. [Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo aštuntosios konferencijos medžiaga]. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004.

1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJOS

Šiandien niekas nesiginčija dėl konstitucijos reikšmės valstybei, o veiksmingas konstitucinis reguliavimas neįsivaizduojamas be konstitucinės kontrolės institucijų apsaugos. Todėl šių institucijų pareiga – apsaugoti visas konstitucinio reguliavimo sritis, taip pat ir nustatančią valstybės valdžios institucijų organizacijos ir veiklos pagrindus, bei šių valdžios institucijų tarpusavio santykius.

Pradedant nagrinėti konstitucinės kontrolės institucijas, šiame skyriuje apibrėšime konstitucinės kontrolės sampratą, jos atsiradimo aplinkybes, tokių konstitucinės kontrolės institucijų formavimo tvarką. Taip pat nagrinėsime šioms institucijoms priskiriamas funkcijas ir įgaliojimus, o galiausiai – konstitucinės kontrolės institucijų priimamus sprendimus.

1.1. Konstitucinės kontrolės samprata, atsiradimo aplinkybės

Žodis „konstitucija“ nėra vertybė dėl savo skambesio ar kažkokio mistiškumo. Kaip teigė prof. dr. G. Mesonis, „Konstitucija yra tautos lobynas, įgavęs juridinę formą“². Šiuolaikinė konstitucija – tai aukščiausios galios teisės normos ir principai. Tai aukščiausia teisinė tvarka, kuriai turi visi paklusti. Taigi būtina užtikrinti, kad konstitucijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo būtų laikomasi, kad juo būtų iš tikro vadovaujama.

Viena pagrindinių teisinio gyvenimo aktualijų – tai konstitucijos apsaugos garantavimas. Anot prof. dr. E. Jarašiūno „<...> dėl išskirtinio konstitucijos, kaip aukščiausios teisės srities, vaidmens būtina išskirtinė jos apsauga. Apsauga visais atžvilgiais: tiek nuo fizinių ar juridinių asmenų, tiek nuo valstybės valdžios institucijų ir pareigūnų galimo kėsimosi. Konstitucijos viršenybė suponuoja, kad turi būti sukurtas veiksmingas tokios apsaugos mechanizmas“³. Kaip rašo prof. dr. E. Jarašiūnas savo knygoje „Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas“, galima skirti bendrąją ir specialiąją konstitucijos apsaugą⁴. Bendroji konstitucijos apsauga – visiems piliečiams, pareigūnams, visoms valstybės valdžios institucijoms tenkanti užduotis. Specialioji teisinė apsauga vykdoma įgyvendinant konstitucinę justiciją, t.y. valstybės valdžios institucijų aktų ar veiksmų konstitucingumo teisminį tyrimą ir vertinimą. Jos paskirtis – laiduoti konstitucijos viršenybę teisinėje sistemoje, apsaugoti konstituciją nuo valstybės valdžios institucijų *ultra vires*

² Seimui pristatyti kandidatai į Konstitucinio Teismo teisėjus // <http://verslas.delfi.lt/law/seimui-pristatyti-kandidatai-i-konstitucinio-teismo-teisejus.d?id=42987025>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

³ Jarašiūnas E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: [Kolektyvinė monografija]. – Vilnius, 2005. P. 29.

⁴ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. – Vilnius, 2003. P. 37.

sprendimų ir veiksmų, užtikrinti, kad valdžios veikla atitiktų konstituciją. Būtent iš čia ir atsirado konstitucinės justicijos – specialios konstitucijos teisminės apsaugos - instituto būtinybė. Reikia pažymėti, kad konstitucinės justicijos institutas įtvirtinamas daugelio demokratinių šalių konstitucijose, o ypač - po Antrojo pasaulinio karo.

Visuotinai pripažįstama, kad konstitucinės kontrolės ištakos, konstitucinės justicijos pradžia yra siejama su JAV Aukščiausiojo Teismo veiklos praktika, būtent su 1803 m. jo sprendimu *Marbury v. Madison* byloje. Nagrinėdamas šią bylą Aukščiausiasis Teismas suformulavo principą, kad įstatymų ir konstitucijos atitikimo problema yra teisminės valdžios funkcija, todėl Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas gali spręsti, kuris aktas prieštarauja Konstitucijai, o kuris ne.

Reikia pabrėžti, kad egzistuoja du pagrindiniai konstitucingumo kontrolės modeliai: amerikietiškas ir europietiškas.

XIX amžius – amerikietiškojo konstitucinės justicijos modelio amžius, ieškojimų konstitucinės kontrolės srityje pradžia. Kaip minėta, šio etapo pradžią žymėjo garsusis JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas *Marbury v. Madison* byloje. Amerikietiškas konstitucinės justicijos modelis pasižymi tuo, kad konstitucinę kontrolę įgyvendina bendrosios kompetencijos teismai. Kitaip tariant, „konstitucinius ginčus sprendžia bendrosios jurisdikcijos teismai, nagrinėdami administracines, civilines, baudžiamąsias bylas“⁵. Taigi konstitucinės justicijos funkcija patikima šalies teismų visumai, ir ji išties nesiskiria nuo paprasto teisingumo įgyvendinimo tuo požiūriu, kad visus ginčus, nesvarbu, kokia jų prigimtis, nagrinėja patys teismai, laikydamiesi beveik tų pačių sąlygų⁶. Galima išskirti šiuos amerikietiškojo konstitucijos teisminės apsaugos modelį apibūdinančius požymius:

- apsauga yra *universalus* pobūdžio, nes taikoma visų lygių valdžios institucijų aktams bei veiksniams;
- apsauga yra *išskaidyta*, nes konstitucingumo klausimus sprendžia bet koks teismas, nagrinėdamas konkrečią bylą, jei tai susiję su bylos šalių interesais. Konstitucinė kontrolė nėra išskiriama į teisminės veiklos atskirą sritį, ji nepavedama vienai išskirtinei institucijai;
- tokia apsauga yra *kauzatyvinio* pobūdžio, nes konstitucingumo klausimai gali iškilti tik nagrinėjant konkrečią bylą, kurioje viena šalis ginčija normos konstitucingumą;
- tai visuomet *subsidiari* kontrolė, kadangi teismui tai yra tik viena iš problemų, kurią reikia išsiaiškinti, norint priimti teisingą sprendimą konkrečioje byloje;
- tokia teisės aktų konstitucingumo kontrolė visuomet yra *santykinio* pobūdžio, kadangi teismo sprendimas yra privalomas tik ginčo šalims (*inter partes*). Pats sprendimas teisės normos, prieštaraujančios konstitucijai, nepanaikina. Jis nėra visuotinai privalomas (*erga omnes*). Tačiau,

⁵ Žilys J. Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius, 2002. P. 414.

⁶ Favoreu L. Konstituciniai teismai. – Vilnius, 2001. P. 18.

priimdami sprendimus, teismai į prieštaraujančias konstitucijai įstatymo ar kito teisės akto normas neatsižvelgia, tarsi jų iš viso nebūtų⁷. Taigi teisės norma „numarinama“ ir tokiu būdu eliminuojama iš teisės sistemos.

Paminėtina, kad tai buvo vienintelis konstitucinės justicijos modelis XIX amžiuje. Ypač jo įtaka reikšminga anglosaksų teisinės sistemos šalims. Amerikietiškoji konstitucijos teisminės apsaugos modelį perėmė ir kai kurios Europos Sąjungos valstybės narės – Danija, Graikija, Suomija, Estija, Švedija bei kt.

Kaip pažymi E. Kybartienė, Danijoje teismai įgalioti atlikti konstitucingumo priežiūrą, tačiau jie vis dar nesiryžo panaikinti nė vieno Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto. Danijos teismai dažnai atsisako teisinio vertinimo, kai nagrinėjamas Parlamento priimtų teisės aktų konstitucingumas⁸. Švedijoje teismai atlieka konstitucinės priežiūros funkciją tik akivaizdaus pažeidimo atveju. Suomijos teismai pagal naująją 2000 m. Konstituciją buvo įgalioti netaikyti Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų.

Kalbant apie europietiškoji konstitucinės justicijos modelį, reikia paminėti, kad šis modelis dar kitaip yra vadinamas austriškuoju modeliu, nes jį mokslškai pagrindė žymusis austras, vienas iškiliausių visų laikų pasaulio teisininkų H. Kelsenas, kuris aiškino, kad būtina sukurti efektyvias konstitucijos apsaugos teises garantijas. Jo nuomone, specialios institucijos teisės aktų konstitucingumo klausimams spręsti sukūrimas teisinį gyvenimą pakreiptų vieninga vaga. Taip būtų išvengta nevienodų konstitucijos interpretacijų, kurias teismai taiko įvairiose proceso stadijose. Vienas specialus teismas leistų iš karto pasiekti galutinį rezultatą, „konstitucinę teisybę“, ir užtikrintų teisinės praktikos bendrumą. Be to, šios institucijos sprendimas būtų absoliutaus pobūdžio ir, pripažinus aktą prieštaraujančiu konstitucijai, jis būtų pašalintas iš teisės sistemos.

Kalbant apie tokio modelio atsiradimą, reikėtų atsiminti, kad XIX amžiuje Europoje vyravo legalizmas, t.y. įstatymas buvo laikomas tiesiog sakraliniu. Todėl dauguma Europos valstybių apskritai buvo nusiteikusios prieš teisminę įstatymų kontrolę. Pabrėžtina Austrijos-Vengrijos Valstybės Tribunolo (*Staatsgerichtshof*) ir Imperijos (arba Reicho) Teismo (*Reichsgericht*), turėjusių teisę spręsti ir konstitucijos pažeidimų problemas (bet be teisės kontroliuoti pačių įstatymų konstitucingumą), veikla. Gal iš šios praktikos sėmėsi įkvėpimo ir Vienos teisės mokykla, visų pirma konstitucijos apsaugos kontinentinės koncepcijos autorius H. Kelsenas. Jo sukurto modelio pavyzdys žadino mintį, vertė galvoti apie konstitucijos realios apsaugos mechanizmą ir kitose šalyse. Net ir Lietuva neliko nuošalyje. Štai M. Römeris 1930 m. savo veikale „Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose“ rašė apie tuo metu mažai „žinomą ir dar mažai valstybės gyvenime praktikuojamą konstitucinę instituciją, kuri iš tikrųjų siekia aukščiausiąjį pasiekiamą teisėtumo laipsnį. Toji institucija - tai konstitucinis teismas, teismas konstitucijos nuostatomis prieš patį

⁷ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. – Vilnius, 2003. P. 37.

⁸ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // Jurisprudencija, 2007, 7(97). P. 57.

įstatymų leidėją ir prieš jo neteisėtą darbą – prieš nekonstitucingą įstatymą – apsaugoti. Konstitucinė apsauga - tai iš visų problemų gal sunkiausia, bet kartu reiškianti didžiausią teisinės valstybės laimėjimą⁹.

Taigi skirtingai nei amerikietiškoji įstatymų konstitucingumo kontrolės sistema, kuri susiformavo teismų praktikoje, šio H. Kelseno sukurto modelio esmė yra ta, kad konstitucinę kontrolę įgyvendina ne bendrosios jurisdikcijos teismai, bet speciali institucija – konstitucinis teismas.

Pasak L. Favoreu, konstitucinis teismas yra teisminė institucija, įkurta specialiai ir išimtinai konstituciniams ginčams nagrinėti, nepriklausanti paprastųjų teismų sistemai ir nepriklausoma nuo jos, kaip ir nuo kitų viešosios valdžios institucijų¹⁰. Konstituciniai teismai, įsteigti kaip atskiri teismai, turi teisės aktų konstitucingumo priežiūros monopolį¹¹.

Galima išskirti šiuos europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį apibūdinančius požymius:

- konstitucijos teisminė apsauga patikėta specialiai teismo pobūdžio institucijai – konstituciniam teismui. Kiti teismai šių klausimų nesprenžia.
- tokiai apsaugai būdingas *kompleksinis* pobūdis, nes konstitucinio teismo veikla apima ne tik įstatymų konstitucingumo kontrolę, bet ir ginčus, susijusius su konstitucijos taikymu (rinkimų ir federaciniai ginčai, individų konstituciniai skundai ir t.t.).
- konstitucinio teismo vykdoma konstitucinė kontrolė yra *abstrakti*. Ji nėra būtinai susieta su konkrečiu teisės taikymo atveju.
- kontrolė yra *absoliutus* pobūdžio, nes konstitucinio teismo sprendimas yra visuotinai privalomas (*erga omnes*). Konstitucinio teismo sprendimo pasekmės – akto anuliavimas arba pašalinimas iš teisės sistemos¹².

Konstitucinės kontrolės prasme šią tradiciją (europietiškojo modelio sistemą) perėmė dauguma Europos Sąjungos valstybių narių: Vokietija (Federalinis Konstitucinis Teismas (*Bundesverfassungsgericht*)), Italija (Konstitucinis Teismas (*Corte costituzionale*)), Prancūzija (Konstitucinė Taryba (*le Conseil constitutionnel*)), Ispanija (Konstitucinis Tribunalas (*Tribunal constitucional*)), Portugalija (Konstitucinis Tribunalas (*Tribunal constitucional*)), Belgija (Arbitražo Teismas (*la Cour d'arbitrage* arba *Arbitragehof*)), Austrija (Konstitucinis Teismas (*Verfassungsgerichtshof*)), Liuksemburgas (Konstitucinis Teismas (*Cour constitutionnelle*)), o taip pat ir Lietuva (*Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas*), kaip ir daugelis kitų naujųjų ES valstybių narių.

⁹ Römeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. – Vilnius, 1994. P. 4.

¹⁰ Favoreu L. Konstituciniai teismai. – Vilnius, 2001. P. 16.

¹¹ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // Jurisprudencija, 2007, 7(97). P. 56.

¹² Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. – Vilnius, 2003. P. 39-40.

Apibendrinant galima pasakyti, jog Europos Sąjungoje egzistuoja skirtingi teismai, vykdančys konstitucingumo kontrolę valstybėje narėje. Išskiriami teismai, turintys konstitucinę jurisdikciją, ir konstituciniai teismai, kurie yra įsteigiami atskirai šiam tikslui, t.y. konstitucingumo priežiūrai. Taigi, atrodo, šiandien galima tvirtinti, kad konstitucinės justicijos institutas tapo visuotinai pripažintu demokratinės konstitucinės santvarkos elementu. Jis funkcionuoja tiek senas demokratijos tradicijas turinčiose, tiek neseniai demokratinėmis tapusiose valstybėse. Konstitucinės justicijos, kad ir kas šią funkciją vykdo, įsitvirtinimas sietinas su teisinės valstybės principu, kurio vienas būdingiausių bruožų – teisės (visų pirma teisiškiausio teisės akto - konstitucijos) viršenybės pripažinimas. Konstitucinių teismų ir teismų, turinčių konstitucinę jurisdikciją, įtaka teisės aktų konstitucinėje priežiūroje yra nevienoda, tačiau bendrų dalykų pastebėti galima. Galima būtų pasakyti, kad tiek konstituciniai teismai, tiek teismai, turintys konstitucinę jurisdikciją, atlieka teisės aktų konstitucingumo kontrolę, o taip pat laiko save pagrindiniais konstitucijos sergėtojais.

1.2. Konstitucinės kontrolės institucijų formavimo tvarka

Nagrinėjant konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikciją, svarbu aptarti ir šių institucijų formavimo tvarką. Šiame poskyryje kalbant apie konstitucinės kontrolės institucijos formavimo tvarką, bus apžvelgta teisėjų paskyrimo dalyvaujantys organai, reikalavimai kandidatams į teisėjus, kadencijos laikas, teisėjų skaičius ir kt. Paprastai tokio pobūdžio klausimai būna sureguliuoti konstitucijose ir įstatymuose, reglamentuojančiuose konstitucinės kontrolės institucijų veiklą.

Teisėjų skaičių konstitucinės kontrolės institucijose paprastai lemia teismo kompetencija, darbo apimtis, jo vidinė struktūra bei kiti veiksniai. Konstitucinius teismus, taip pat bendrosios jurisdikcijos aukščiausiuosius teismus, vykdančius konstitucinę kontrolę, sudaro gana nedidelis teisėjų skaičius (Latvijoje – 7, Prancūzijoje – 9, Belgijoje – 12, Italijoje, Čekijoje, Lenkijoje, Vengrijoje – 15, Vokietijoje - 16). Kai kuriose šalyse yra numatyti ir atsarginiai teisėjai. Štai Austrijos Konstitucijoje numatyta, kad Konstitucinį teismą sudaro Pirmininkas, Pirmininko pavaduotojas, 12 narių ir 6 atsarginiai nariai¹³. Didinti ar mažinti teisėjų skaičių, siekiant politinių tikslų, nėra galimybių, kadangi teisėjų skaičius paprastai būna įtvirtintas šalių konstitucijose. Išimtis iš minėtų šalių – Latvijos Respublika, kurios Konstitucijoje nėra numatytas Konstitucinio Teismo teisėjų skaičius, o Konstitucinio Teismo įstatyme nurodoma, kad Teismą sudaro 7 teisėjai.

Būtina pažymėti, kad konstitucinių teismų sudarymas remiasi kitomis taisyklėmis negu tos, kurios taikomos formuojant bendrosios jurisdikcijos teismus. Gali kilti klausimas, kodėl konstitucinių teismų sudarymo tvarka skiriasi nuo bendrosios jurisdikcijos teismų sudarymo tvarkos.

¹³ Žilys J. Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius, 2002. P. 442.

Atsakymas būtų susijęs su konstitucinių teismų konstitucinio statuso ypatumais ir jų vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje.

Galima būtų išskirti kelis konstitucinių teismų formavimo būdus:

- 1) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja trys valstybinės valdžios šakos – legislatūra, vykdomoji ir teisminė;
- 2) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja dvi valstybinės valdžios šakos – legislatūra ir vykdomoji;
- 3) konstitucinio teismo sudėties formavime dalyvauja viena valstybinė valdžios šaka – legislatūra arba vykdomoji¹⁴.

Taigi esminis skirtumas, formuojant bendrosios jurisdikcijos teismus, yra tas, kad sudarant konstitucinius teismus, šiame procese dalyvauja ne viena, o dažniausiai visos trys valstybės valdžios, t.y. ir įstatymų leidžiamoji, ir vykdomoji, ir teisminė valdžios. Išimčių yra nedaug (Lenkija, Slovakija, Vokietija, Vengrija). Lenkijoje Konstitucinį Tribunalą renka Seimas; Vokietijoje pusę Federalinio Konstitucinio Teismo narių renka Bundestagas (Žemieji parlamento rūmai), o likusią pusę – Bundesratas (Aukštieji parlamento rūmai). Vadinasi, tiek Konstitucinio Tribunalo, tiek Federalinio Konstitucinio Teismo formavime dalyvauja tik įstatymų leidžiamoji valdžia. Manytina, kad taip sudarant konstitucinius teismus neišvengiamai įgyvendinamas politinis atstovavimas teismuose, o teisėjų parinkimas bei skyrimas tampa ir politinio proceso dalimi. Tai patvirtina ir Vokietijoje nusistovėjusi tvirta konstitucinė politinė tradicija, pagal kurią teisėjų kandidatūrų parinkimo, pasiūlymo prerogatyva priklauso pagrindinėms parlamentinėms politinėms partijoms. Lenkijoje paplitusi nuomonė, kad Konstitucinis Tribunalas yra politinio pobūdžio institucija, skirta politinėms užduotims vykdyti, ir kad politiniu pagrindu renkami teisėjai negali atsikratyti savo politinio užnugario bei vykdo jiems patikėtą politinę misiją¹⁵. Tačiau tai, kad Tribunalo teisėjai yra renkami politiniu pagrindu, M. Safjano teigimu, dar nereiškia, kad jų, kaip teisėjų, veiksmai yra politiniai¹⁶.

Beveik be išimčių, sudarant konstitucinius teismus, dalyvauja dvi valstybės valdžios (įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji). Štai Austrijoje Prezidentas skiria dalį konstitucinio teismo teisėjų vyriausybės teikimu¹⁷. Čekijos Respublikos prezidentas skiria konstitucinio teismo teisėjus Čekijos Respublikos Senato pritarimu. Prancūzijoje tris Konstitucinės Tarybos narius skiria Respublikos prezidentas, o kitus šešis – Prancūzijos parlamento rūmų pirmininkai, t.y. tris – Senato pirmininkas, tris - Nacionalinio susirinkimo pirmininkas.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Safjan M. Konstitucija, teisingumas, teisė // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2. P. 245-246.

¹⁶ Ten pat. P. 246.

¹⁷ Žilys J. Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius, 2002. P. 442.

Lietuvoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Italijoje, Ispanijoje konstitucinių teismų formavime dalyvauja visų trijų valdžių institucijos. Štai Ispanijoje Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Karalius, tačiau jų kandidatūras teikia parlamento rūmų (Deputatų rūmų ir Senato) pirmininkai, vyriausybė, taip pat magistratūros aukščiausioji taryba. Italijoje Respublikos Prezidentas, parlamentas bendrame rūmų posėdyje, taip pat bendroji ir administracinė magistratūros skiria po lygiai Konstitucinio Teismo teisėjų, t.y. po 5. Bulgarijoje trečdalį Konstitucinio Teismo teisėjų skiria Prezidentas, trečdalį – parlamentas (Liaudies susirinkimas), o kitas trečdalis renkamas Aukščiausiojo kasacinio teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo teisėjų bendrame susirinkime. Latvijoje trys Konstitucinio Teismo teisėjai tvirtinami ne mažiau kaip 10 Saeimos narių siūlymu, du – Ministrų Kabineto siūlymu ir dar du – Aukščiausiojo Teismo plenumo siūlymu. Lietuvoje po tris kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus pateikia Respublikos Prezidentas, Seimo pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Nustatytos atitinkamos įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teismo valdžių teisės skirti atitinkamą konstitucinių teismų teisėjų dalį įgyvendinimo taisyklės skirtos „objektyvizuoti“ procesą, išvengti politinio ar individualaus subjektyvizmo renkant teisėjus¹⁸. Štai Italijos parlamento bendrame abiejų rūmų posėdyje skiriant teisėjus pirmajame ir antrajame balsavimo turuose už sprendimą skirti teisėją turi balsuoti ne mažiau kaip du trečdaliai, o vėlesniuose turuose – trys penktadaliai deputatų. Nustatant tokią balsų daugumą siekiama išvengti situacijos, kai teisėjai išrenkami tik parlamento politinės daugumos balsais eliminuojant opozicijos nuomonės išreiškimo galimybę.

Būtent šis bruožas (kelių valdžių dalyvavimas, sudarant konstitucinius teismus) ir atspindi išskirtinį konstitucinių teismų statuso elementą, kuris nebūdingas bendrosios jurisdikcijos teismams, apibūdina konstitucinių teismų aukštą statusą konstitucinių institucijų sąraangoje taip pat visų valdžių bendradarbiavimo neišvengiamumą įgyvendinant valstybės valdžios funkcijas. Tokia konstitucinių teismų formavimo tvarka išreiškia ir šių institucijų svarbą teisėje bei politikoje, nes skiriant konstitucinių teismų teisėjus nuošalyje nenori likti kitos valstybės valdžios. Nustatant būtent tokią konstitucinių teismų sudarymo tvarką, siekiama izoliuoti šiuos teismus nuo politinių poveikių, taip pat užtikrinti jų nepriklausomumą nuo kurios nors vienos valdžios. Kita vertus, tokios procedūros sudaro prielaidas didinti visuomenės, politinių partijų pasitikėjimą Konstituciniu Teismu, taip pat stiprinti jo nepriklausomumą nuo kitų valstybinių politinių veiksnių bei reiškinių¹⁹, kadangi nepriklausomumas yra vienas svarbiausių konstitucinės kontrolės institucijų veiklos principų.

Svarbu pažymėti, jog kita ypatybė, kuria konstituciniai teismai ryškiai skiriasi nuo bendrosios jurisdikcijos teismų, yra ta, kad jų teisėjai skiriami ne iki gyvos galvos, tačiau konkrečiam

¹⁸ Žilys J. Italijos Respublikos Konstitucija // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucijų reguliavimą [Kolektyvinė monografija]. – Vilnius, 2005. P. 185.

¹⁹ Ten pat.

terminuotam laikotarpiui ir, galima sakyti, palyginti trumpai kadencijai (Portugalijoje – 6 m., Italijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje – 9 m., Čekijoje – 10 m.). Vokietijoje Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų įgaliojimų laikas yra 12 metų, tačiau jie pareigas gali eiti iki 68 metų amžiaus²⁰. Išimtis yra Austrija, kur Konstitucinio Teismo teisėjai paskiriami iki jie sulauks tam tikro amžiaus. Austrijos Konstitucijoje nustatyta, kad teisėjas gali eiti savo pareigas iki 70 metų.

Daugumoje šalių yra nustatytas kadencijų skaičiaus ribojimas, t.y. konstitucinio teismo teisėju asmuo gali būti išrinktas tik vienai kadencijai (Prancūzija, Vokietija, Lenkija).

Vienose šalyse (Latvija, Italija, Lenkija, Čekija, Vokietija) teismo sudėtis nekeičiama per visą teisėjų kadencijos laiką. Tai reiškia, kad šiose Europos Sąjungos valstybėse nėra konstitucinių teismų sudėties nuolatinės rotacijos, kuri įtvirtinta kitose šalyse (Ispanija, Prancūzija, Lietuva), kur įgyvendinama teisėjų sudėties rotacija, kai nustatytais laikotarpiais pasikeičia dalis konstitucinių teismų teisėjų.

Latvijoje buvo daug diskutuojama šiuo klausimu ir reiškiamas tam tikras susirūpinimas rotacijos nebuvimu. Tačiau, manoma, kad pagrindinė priežastis, dėl kurios Latvijos įstatymų leidėjas atsisakė nuolatinio teisėjų korpuso atnaujinimo principo, buvo įsitikinimas, jog bus sunku rasti gerą specialistą, kuris sutiktų tapti Konstitucinio Teismo teisėju tik trejiems metams²¹.

Priešingai nei Latvijoje, rotacijos principas numatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad „Konstitucinis Teismas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu“²². Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2005 m. birželio 2 d. nutarime yra konstatavęs, kad „Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka yra *expressis verbis* nustatyta Konstitucijoje. <...> Pagal Konstituciją jokia institucija, joks pareigūnas neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Aukščiausiojo Teismo pirmininko <...> konstitucinės teisės teikti Seimui kandidatą į Konstitucinio Teismo teisėjus ir Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti. Jeigu tokie įgaliojimai būtų nustatyti įstatymu ar kitu teisės aktu, būtų sudarytos prielaidos sukliudyti Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų“²³. Taigi, rotacijos principas, kuriuo remiantis formuojamas Konstitucinis Teismas, užtikrina nuolatinį Konstitucinio Teismo teisėjų sudėties atnaujinimą ir patvirtina Konstitucinio Teismo išskirtinumą teisminės valdžios sistemoje.

²⁰ Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą [Kolektyvinė monografija]. – Vilnius, 2005. P. 125.

²¹ Endzinš A. The Constitutional Courts of the Republic of Latvia and the Republic of Lithuania. Similarities and differences // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Constitutional justice: the present and the future. – Vilnius: Klaipėdos rytas, 1988. P. 375.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²³ Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 779.

Apibendrinant teigtina, kad, nustatant trumpą teisėjų kadenciją, nuolatinę teismo sudėties rotaciją ir ribojimą eiti šias pareigas daugiau kaip vieną kadenciją, yra didinamas politinis pasitikėjimas teismais, nors kartu pastebėtini ir tokios tvarkos trūkumai – kandidatai į teisėjus ir teisėjai gali būti įtraukti į politinį procesą, tapti politinių susitarimų dalyviais²⁴.

Daugelio šalių konstitucijose yra nustatyti reikalavimai, kurie taikomi kandidatams į teisėjus. Verta atkreipti dėmesį į dar vieną konstitucinių teismų ir bendrosios jurisdikcijos teismų sudarymo skiriamąjį bruožą. Ši ypatybė yra tai, kad konstitucinių teismų teisėjais gali būti skiriami ne tik karjeros teisėjai, tačiau ir žymiausi mokslininkai, aukštųjų teisės mokyklų dėstytojai, advokatai, asmenys, kurie prieš tai dirbo valstybės tarnyboje, politikai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 103 straipsnio 3 dalyje aiškiai išdėstyti Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūroms keliami ypatingi reikalavimai: „Konstitucinio Teismo teisėjais gali būti skiriami nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos piliečiai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip 10 metų teisinio ar mokslinio pedagoginio darbo pagal teisininko specialybę stažą“²⁵. Lenkijoje reikalavimai kandidatams į Konstitucinio Tribunolo teisėjus formuojami kitaip: kandidatai turi pasižymėti išskirtinėmis teisės žiniomis²⁶ ir atitikti Aukščiausiojo Teismo arba Vyriausiojo administracinio teismo teisėjo kvalifikaciją²⁷. O štai Estija, kurioje, kaip žinoma, yra pasirinktas modifikuotas – centralizuotas – amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio variantas, konstitucinei priežiūrai neturi atskiros specialios institucijos – konstitucinio teismo, o konstitucinės kontrolės funkciją atlieka bendrosios jurisdikcijos Aukščiausiasis Teismas, dar tiksliau – šio teismo Konstitucinės kontrolės skyrius²⁸. Estijos Respublikos Teismų įstatymo 52 straipsnyje yra įtvirtinta, jog asmuo, kuris yra patyręs ir pripažintas teisininkas, gali būti paskirtas į Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o į Konstitucinės kontrolės skyrių yra skiriami teisėjai iš tų pačių Aukščiausiojo Teismo teisėjų, nebekeliant jiems jokių papildomų reikalavimų.

Nors beveik visose šalyse yra nustatytas reikalavimas, kad konstitucinės kontrolės institucijų nariais gali būti tik asmenys su aukštuoju teisiniu išsilavinimu, tačiau yra ir išimčių. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos sudėties ypatumas yra tas, kad pagal 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalį „be nurodytų devynių narių, į Konstitucinę Tarybą pagal teisę iki gyvos galvos įeina buvę Respublikos Prezidentai“²⁹.

²⁴ Žily J. Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius, 2002. P. 444.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 194 straipsnis, 1 dalis // <http://confinder.richmond.edu/> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

²⁷ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas, 5 straipsnis, 3 dalis // Dz. U. 1997. Nr. 102.

²⁸ Butvilavičius D. Estijos Respublikos 1992 m. Konstitucija // Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. – Vilnius, 2006. P. 299.

²⁹ 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucija, 56 straipsnis, 2 dalis // <http://confinder.richmond.edu/> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

Kiekvienas konstitucinis teismas turi savo pirmininką. Neretai daugelio šalių konstitucijose yra numatyta speciali jo rinkimo ar skyrimo tvarka. Nors ši procedūra įvairiose šalyse skiriasi, tačiau visada pirmininkas skiriamas iš jau išrinktų ar paskirtų teisėjų. Dažniausiai naudojami du būdai konstitucinio teismo pirmininkui išrinkti: pirmuoju atveju, jis renkamas pačių konstitucinio teismo teisėjų; antruoju atveju – naudojama ypatinga paskyrimo procedūra. Reikia pabrėžti, kad skiriant pirmininką, taip pat kaip ir teisėjus, dažniausiai dalyvauja kelių valdžių institucijos, tačiau yra ir išimčių. Prancūzijoje Konstitucinės Tarybos pirmininką skiria šalies Prezidentas. Reikia pastebėti, kad tokia tvarka sudaro prielaidas valstybės vadovui skirti politiškai jam artimą asmenį. Siekiant išvengti akivaizdaus pirmininko skyrimo proceso politizavimo, valstybės vadovo teisė daugelyje šalių ribojama įvairiomis taisyklėmis. Antai Lenkijoje Konstitucinio Tribunolo pirmininką ir vicepirmininką skiria Respublikos Prezidentas iš tų kandidatų, kuriuos jam pasiūlo Konstitucinio Tribunolo teisėjų bendras susirinkimas. Austrijos Konstitucinio Teismo pirmininką skiria Prezidentas, o kandidatūrą siūlo Vyriausybė.

Kaip minėta, kai kuriose valstybėse konstitucinio teismo pirmininką renka patys konstitucinio teismo teisėjai. Štai Latvijoje buvo nuspręsta, jog Konstitucinio Teismo pirmininkas bus renkamas absoliučia Konstitucinio Teismo teisėjų balsų dauguma trejiems metams iš šio Teismo teisėjų tarpo³⁰. Italijos Respublikos Konstitucijoje yra numatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjai iš savo tarpo slaptu balsavimu renka pirmininką trejiems metams, kuris gali būti perrenkamas į šias pareigas, tačiau tik neperžengiant teisėjo kadencijos ribų³¹. Toks konstitucinio teismo pirmininko išrinkimo būdas užtikrina dar ženklesnį teismo savarankiškumą ir nepriklausomumą. Galima pastebėti, kad tais atvejais, kai konstitucinio teismo pirmininką renka patys konstitucinio teismo teisėjai, tai teismo pirmininkas išrenkamas ne visai jo kaip teisėjo kadencijai, bet konstitucijoje ar įstatymuose numatytam terminui. Dažniausiai tokiuose konstituciniuose teismuose jau yra susiformavusi tendencija, pagal kurią, siekiant neperrinkti pirmininko, į šias pareigas renkamas tas teisėjas, kurio įgaliojimai baigiasi per kitus trejus metus.

Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucijos 103 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininką iš šio teismo teisėjų skiria Seimas Respublikos Prezidento teikimu³². Jis skiriamas tada, kai jau paskirti visi Konstitucinio Teismo teisėjai. Tai viena pagrindinių Teismo pirmininko skyrimo sąlygų. Nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra nurodyta pirmininko įgaliojimų trukmė. Darytina išvada, kad pirmininko įgaliojimų trukmė sutampa su jo kaip teisėjo kadencija.

³⁰ Constitutional Court Law of Latvia, Section 12 // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>; prisijungimo laikas: 2011-02-01.

³¹ Žilys J. Italijos Respublikos Konstitucija // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą [Kolektyvinė monografija]. – Vilnius, 2005. P. 186.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

Kaip matyti, tiek skirtumų, tiek panašumų tarp Europos Sąjungos valstybių konstitucinės kontrolės institucijų formavimo tvarkos ir sudėties esama.

1.3. Konstitucinės kontrolės funkcijos ir įgaliojimai

Apibūdinant konstitucinės kontrolės institucijų funkcijas ir įgaliojimus, tikslinga turėti galvoje, kad šių institucijų vykdoma kontrolė, nors ir turi nemažai bendrųjų bruožų, tačiau ženkliai skiriasi pagal kontroliuojamus objektus, kontrolės formą ir jos apimtį. Konstitucinės justicijos institucijų kompetencijos apibrėžimo būdai tiesiogiai priklauso nuo pasirinkto konstitucinės justicijos modelio.

Šalyse, perėmusiose amerikietiškaį konstitucijos teisminės apsaugos modelį, konstitucinis teisingumas nėra atribotas nuo bendrojo, t.y. teismai gali spręsti visus civilinius ieškinius, konstitucinius konfliktus, kurie iškyla nagrinėjant administracines ir baudžiamąsias bylas. Čia nėra ypatingos konstitucinių bylų kategorijos: konstituciniai klausimai neišskiriami į atskirą teisminės veiklos barą ir vykdomi nagrinėjant visas teismines bylas bendrosios jurisdikcijos teismų bendra tvarka.

Dar kitaip konstitucinės kontrolės institucijų kompetencija apibrėžiama tose šalyse, kuriose veikia vadinamasis modifikuotas amerikietiškas konstitucinės kontrolės modelis. Tokiose šalyse apibrėžiant aukščiausiųjų teismų kompetenciją, į ją įtraukiamas ir konstitucinių klausimų sprendimas. Štai Estijoje, pasirinkusioje modifikuotą amerikietiškos konstitucinės kontrolės modelį, konstitucinę priežiūrą, suprantant ją siauruoju požiūriu, vykdo tik aukščiausia teisminė instancija, nes autoritetingas sprendimas, ar teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, priklauso išimtinai Aukščiausiajam Teismui³³. Aišku, tokių bendrosios kompetencijos teismų įtvirtintų įgaliojimų apimtis labai skiriasi: vienoje valstybėje pagrindinis tokių institucijų dėmesys skiriamas konstitucinės kontrolės funkcijos vykdymui, kitose - tai neišskiriama iš kitų įgaliojimų tarpo.

Valstybėse, kuriose veikia specializuota konstitucinė kontrolė (pasirinktas europietiškas konstitucinės justicijos modelis), konstitucinio teismo kompetencija paprastai yra nustatyta konstitucijose ir joks kitas įstatymas negali pakeisti šios institucijos kompetencijos. Daugeliu atvejų tai reiškia, kad teismų įgaliojimų sąrašas yra baigtinis, jo negali nei plėsti, nei siaurinti parlamentai paprastaisiais įstatymais ar vykdomosios valdžios institucijos. Tačiau yra ir išimčių, kai išsamus įgaliojimų sąrašas konstitucijoje nėra nustatomas, t.y. jis gali būti papildytas ar sumažintas atitinkamu įstatymu. Antai Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniame įstatyme suformuluota, kad Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai gali būti įtvirtinti ne tik

³³ Estijos Respublikos Teismų įstatymas nustato, kad Aukščiausiajį Teismą sudaro keturi teismo skyriai: 1) Civilinių bylų; 2) Baudžiamųjų bylų; 3) Administracinių bylų; 4) Konstitucinės kontrolės.

Pagrindiniame įstatyme, tačiau ir federaliniuose įstatymuose³⁴. Čekijos Respublikos Konstitucijos 87 str. 2 d. yra numatyta, kad dalis Konstitucinio Teismo įgaliojimų įstatymu gali būti perduota Aukštajam administraciniam teismui. Nurodoma, kad pastarajam teismui gali būti pavesta priimti sprendimus panaikinti teisės aktus ar atskiras jų nuostatas, jeigu jie prieštarauja įstatymui, taip pat spręsti kompetencijos ginčus tarp valstybės ir teritorinių savivaldos institucijų³⁵. Kaip matyti, formuluojant konstitucinės kontrolės institucijų tikrinimo objektus valstybėse, pasirinkusiose europietiškaį konstitucinės justicijos modelį, konstitucinės kontrolės objektų sąrašas gali būti platus, t.y. artėjantis prie universalumo, ir, atvirkščiai, - nedidelis, t.y. numatantis tik pagrindinius aukščiausiojo rango teisės aktus.

Kalbant apie konstitucinės kontrolės institucijų kompetencijos ribas, reikia pažymėti, kad tiek plati, tiek siaura konstitucinių teismų kompetencija gali būti efektyvi užtikrinant konstitucinį teisėtumą. Kartu pažymėtina, kad pastebima akivaizdi konstitucinės kontrolės institucijų kompetencijos plėtimo tendencija. Juk istoriniu požiūriu konstitucinė justicija atsirado kaip priemonė tikrinti parlamento leidžiamų aktų konstitucingumą. Vėliau konstitucinių teismų jurisdikcijos objektų ratas pastoviai plėtėsi. Kaip minėta, kai kurių šalių pačiose konstitucijose yra suformuluota, jog konstitucinio teismo įgaliojimai gali būti įtvirtinti ir įstatymuose. Iš to seka, kad numatoma galimybė išplėsti konstitucinio teismo įgaliojimų ratą, jeigu tai neprieštaruja jo, kaip konstitucinės justicijos institucijos, prigimčiai. Kartais konstituciniai teismai yra priversti savarankiškai konkretizuoti savo įgaliojimus, nes ne visada konstitucijoje ir įstatyme įgaliojimai yra suformuluoti konkrečiai ir aiškiai. Tačiau išplėstas konstitucinio teismo kompetencijos aiškinimas savo iniciatyva turi ir tam tikrų neigiamų bruožų – tokiu būdu pats konstitucinis teismas gali pažeisti konstituciją, o ypač nestabilios ekonominės ar politinės situacijos metu arba tokiose valstybėse, kurios yra vystymosi periode. Todėl konstituciniai teismai turi būti labai atsargūs ir apdairūs, savarankiškai nustatydami ir konkretizuodami savo kompetenciją³⁶.

Akcentuotina, jog kompetencijos reguliavimas konstitucijose yra pozityvus reiškinys tuo aspektu, kad, įtvirtinus kompetenciją konstitucijoje, didinama konstitucinių teismų nepriklausomybė nuo politinės valdžios – įstatymo leidžiamosios ir vykdomosios – bei tokiu būdu stiprinamas konstitucinio teismo teisinių pozicijų stabilumas, užtikrinamas konstitucinės kontrolės tradicijos brendimo nepertraukiamumas.

Nagrinėjant konstitucinės kontrolės funkcijas, reikia pabrėžti, jog konstitucinės justicijos instituto paskirtis - laiduoti Konstitucijos viršenybę, užtikrinti, kad įstatymai ir poįstatyminiai aktai

³⁴ Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą [Kolektyvinė monografija]. – Vilnius, 2005. P. 125.

³⁵ Žilys J. Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius, 2002. P. 447.

³⁶ Витрук Н. В. Конституционное правосудие. - Москва: Юнит, 1998. с.154-156.

atitiktų Konstituciją. Būtent ši pagrindinė funkcija ir patikėta daugelio valstybių konstitucinės kontrolės institucijoms.

Konstitucijos viršenybė teisinėje sistemoje reiškia, kad ji yra teisės aktų hierarchijos viršūnėje. Kaip teigia prof. A. Vaišvila, „teisės aktų hierarchija – tai sistema, sudaryta iš pakopų, susijusių pavaldumo ryšiais. Teisinė tvarka tada primena piramidės struktūrą, kurios viršūnėje yra „šventas dokumentas“ – konstitucija kaip pagrindinis įstatymas, arba, pasak H. Kelzeno, „*Grundnorm*“, paskui eina jos subordinuojami ir kartu ją konkretinantys bei įgyvendinantys bendrieji įstatymai, įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai ir galiausiai – individualių teisės normų aktai (teismų sprendimai, nuosprendžiai, piliečių testamentai, civiliniai sandoriai, skirti jų subjektinėms teisėms įgyvendinti), pavaldūs viršesniai teisės aktui. Ši hierarchija grindžiama juridinės galios diferencijavimu: žemesnę vietą (rangą) hierarchijoje užimantis teisės aktas privalo neprieštarauti ant aukštesnio hierarchijos sistemos laiptelio stovinčiam teisės aktui³⁷. Taigi visi įstatymų leidžiamosios, vykdomosios bei vietinės valdžios institucijų teisės aktai turi atitikti konstituciją.

Neabejotina, jog svarbiausia daugumos Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų funkcija yra žemesnės kategorijos teisės normų atitikimo aukštesnėms teisės normoms, o ypač Konstitucijai, nagrinėjimas bei normų, nesuderinamų su galiojančia teisės sistema, šalinimas. Reikia pabrėžti, kad būtent teisės normų kuriamoje veikloje dažniausiai pažeidžiamos konstitucinės normos ir nuostatos, prasilenkiama su principais, kurie tiesiogiai suformuluoti konstitucijoje, arba su tais, kurie remiasi konstitucinių normų visuma, ar su tos visumos tam tikra dalimi³⁸.

Štai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pavesta tikrinti aukščiausios teisinės galios aktų konstitucingumą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsnyje nustatyta, kad „Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams“³⁹. Teismo įgaliojimų sričiai nepriklauso ministerijų, kitų valdymo institucijų, tarp jų apskričių administracijų, teisės aktų teisėtumo tikrinimas. Konstitucinis Teismas taip pat nevertina, ar savivaldybių aktai derinasi su Konstitucija ir įstatymais. Šiuos klausimus sprendžia atitinkamai bendrosios ir administracinės jurisdikcijos teismai.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 188 straipsnyje įtvirtinta, kad Konstitucinio Tribunolo kontrolei priklauso įstatymai, tarptautinės sutartys ir centrinių valstybės institucijų leidžiami teisės aktai⁴⁰. Pabrėžtina, kad įstatymų konstitucingumo kontrolė išimtinai priklauso Konstitucinio Tribunolo kompetencijai⁴¹.

³⁷ Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius, 2009. P. 333-334.

³⁸ Žilys J. Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius, 2002. P. 449.

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁰ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 188 straipsnis // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁴¹ 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucija panaikino galiojusią parlamento diskreciją atmesti Konstitucinio Tribunolo sprendimus.

Svarbiausia Prancūzijos Konstitucinės Tarybos veiklos sritis – konstitucingumo kontrolė. Prancūzijoje konstitucingumo kontrolė skiriama į privalomąją ir fakultatyvinę. Pagal 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 61 straipsnio 1 dalį į Konstitucinę Tarybą privaloma kreiptis dėl organinių įstatymų ir parlamento reglamentų konstitucingumo⁴². Fakultatyvinei kontrolei būdinga tai, kad ji vykdoma tik tada, kai kreipiasi subjektai, turintys kreipimosi į Konstitucinę Tarybą teisę.

Toliau šiame poskyryje bus trumpai aptartos kitos konstitucinės kontrolės institucijų funkcijos, būdingos daugeliui Europos valstybių.

1.3.1. Įstatymų ir kitų teisės aktų teisėtumo kontrolė

Reikia akcentuoti, kad įstatymų konstitucingumo problema yra viena aštriausių konstitucinių aktualijų jau vien todėl, kad įstatymai yra politinio organo – parlamento - politinės veiklos rezultatas. Kaip rašo prof. dr. E. Jarašiūnas, cituodamas M. Debré, Prancūzijos Konstitucinės Tarybos sukūrimas reiškia valią siekti, kad įstatymas, t.y. parlamento sprendimas, paklustų aukščiausiosioms taisyklėms, išdėstytoms Konstitucijoje⁴³. Juk įstatymais reguliuojami patys svarbiausi visuomeniniai santykiai, todėl jais gali būti padaryti patys sunkiausi Konstitucijos pažeidimai. „Ydingo“ įstatymo pagrindu toliau gali būti leidžiami Vyriausybės, ministerijų, kitų valdymo institucijų teisės aktai. Tokie įstatymai gali būti įgyvendinami ir teismų veikloje, nes, kaip numatyta, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje „teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“⁴⁴. Jais žmonės gali vadovautis ir socialiniuose santykiuose. Taigi labai svarbu užtikrinti, kad įstatymai būtų teisėti, t.y. atitiktų Konstituciją. Pažymėtina, kad leidžiant įstatymus galioja ir įstatymų teisėtumo prezumpcija - įstatymas laikomas atitinkančiu Konstituciją iki tol, kol bus išreikšta oficiali Konstitucinio Teismo pozicija šiuo klausimu.

Būtina pabrėžti dar vieną aplinkybę – daugumos Europos valstybių konstitucinės kontrolės institucijų kompetencijos raida patvirtina tai, jog vis daugiau dėmesio skiriama parlamentų priimtų kitų aktų teisėtumui, o ypač - parlamento reglamentų konstitucingumui. Paplitusi nuomonė, kad tokia kontrolė užtikrina konstitucinį teisėtumą pačiame parlamente, yra parlamento narių, partinių frakcijų ir kitų struktūrų konstitucinių prerogatyvų įgyvendinimo garantija⁴⁵.

Štai, pavyzdžiui, nei Lietuvos Respublikos Konstitucija, nei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, kuriuose apibrėžiama Konstitucinio Teismo kompetencija,

⁴² 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucija, 61 straipsnis, 1 dalis // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁴³ Pagal: Jarašiūnas E. V Respublikos Konstitucija (Prancūzijos 1958 m. Konstitucija) // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą [Kolektyvinė monografija]. – Vilnius, 2005. P. 72.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 109 straipsnis, 3 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁵ Žilys J. Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius, 2002. P. 455.

pažodžiui nenustato, kad Konstitucinio Teismo tyrimo objektu gali būti ir Seimo statuto normų konstitucingumas ar Vyriausybės darbo reglamento nuostatų teisėtumas. Tokie Konstitucinio Teismo įgaliojimai išplaukia iš Konstitucijos viršenybės, teisinės valstybės, teisės aktų hierarchijos principų ir kitų konstitucinių imperatyvų⁴⁶. Konstitucinis Teismas 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime yra konstatavęs, kad „pagal Konstituciją negali būti tokių Seimo priimtų įstatymų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams atžvilgiu; pagal Konstituciją negali būti tokių Seimo priimtų kitų teisės aktų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams atžvilgiu; pagal Konstituciją negali būti tokių Respublikos Prezidento aktų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams atžvilgiu; pagal Konstituciją negali būti tokių Vyriausybės aktų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams ir Seimo nutarimams dėl įstatymų įgyvendinimo atžvilgiu“⁴⁷. Tad Konstitucinis Teismas, pirmą kartą tirdamas Seimo statuto konstitucingumą, pirmiausia rėmėsi tuo, kad statutas yra Seimo priimtas teisės aktas, pagal Konstitucijos 76 straipsnio nuostatas turintis įstatymo galią⁴⁸, todėl turi būti vertinamas kaip įstatymas tiek formaliąja, tiek ir materialiąja prasme. Tuo labiau, kad negali būti tokio Seimo priimto teisės akto, kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui negalėtų vertinti Konstitucinis Teismas.

Reikia pažymėti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas atitinkamai tirtų ir Vyriausybės darbo reglamento, patvirtinto Vyriausybės nutarimu, nuostatų atitikties Konstitucijai ir įstatymams, vien tuo pagrindu, kad, kaip minėta, pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti visų Vyriausybės aktų teisėtumą, tad negali būti tokių Vyriausybės aktų, kurių teisėtumo Konstitucinis Teismas negalėtų tirti. Įdomu paminėti, kad iki šiol Konstitucinis Teismas nėra gavęs prašymų ištirti Vyriausybės darbo reglamento nuostatų teisėtumą⁴⁹.

1.3.2. Ginčai dėl kompetencijos

Dar viena iš konstitucinės justicijos funkcijų - daugelio Europos Sąjungos valstybių konstitucijose įtvirtinto valstybės valdžios institucijų modelio pusiausvyros ir funkcionavimo darnos apsauga.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucinis teisingumas: funkcijos ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis // Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas. – Vilnius, 2010. P. 6.

⁴⁷ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 784.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 76 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucinis teisingumas: funkcijos ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis // Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas. – Vilnius, 2010. P. 7.

Valstybės valdžios institucijų organizacijos ir veiklos pagrindai, jų teisinis statusas, jų vykdomos funkcijos bei tarpusavio santykiai – reikšminga Konstitucijos reguliavimo sritis. Šios srities normos sudaro didžiąją konstitucijos teksto dalį. Tik aiškiai apibrėžus valdžios organizacijos ir funkcionavimo pagrindus galima užtikrinti demokratišką, saistomą teisės viešųjų reikalų tvarkymą, galima garantuoti, kad įkurtos valdžios struktūros vykdys nustatytas funkcijas, veiks neperžengdamos suteiktų įgaliojimų⁵⁰. Taigi demokratinė konstitucinė santvarka neišsivaizduojama be valstybės valdžios institucijų kontrolės, užkertančios kelią piktnaudžiavimui įgaliojimais, bandymams kitos institucijos sąskaita išplėsti savo galių ribas, institucinį interesą iškelti aukščiau žmogaus teisių ir laisvių.

Kadangi konstitucinės kontrolės institucija, savo veikloje susidurianti su įvairiomis valstybės valdžios institucijomis (parlamentu, prezidentu ir vyriausybe, teismais), yra konstitucijos viršenybės teisės sistemoje garantas, tai būtent jai ir tenka pareiga apsaugoti šią konstitucinio reguliavimo sritį. Palaikydama konstitucijoje įtvirtintą pusiausvyrą tarp šių institucijų, konstitucinės justicijos institucija tuo pačiu užtikrina, kad būtų saugomos kiekvieno piliečio teisės ir laisvės. Galima teigti, jog šiuolaikinėje valstybėje konstitucinės justicijos institucijos veiklos prasmingumas ir yra grindžiamas būtent konstitucinių asmens teisių gynība bei valstybės valdžios institucijų kontrole.

Kai kurių Europos Sąjungos valstybių konstitucijose yra aiškiai skiriama ši konstitucinės justicijos institucijų jurisdikcijos rūšis, t.y. pačiose konstitucijose yra numatyta, kad konstituciniai teismai sprendžia kompetencijos ginčus tarp valstybės institucijų, tarp valstybės ir savivaldybių, federacinėse valstybėse – tarp federacinių institucijų ir žemių. Štai Italijos Respublikos Konstitucijoje nurodyta, kad Konstitucinio Teismo kompetencijai priklauso ginčai dėl kompetencijos tarp įvairių valstybės valdžių, tarp valstybės ir sričių, taip pat tarp sričių. Vokietijos Pagrindiniame Įstatyme numatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ginčus, kilusius dėl federalinių santykių: dėl Federacijos ir federalinių žemių teisių ir pareigų, ypač federalinėms žemėms vykdant federalinę teisę ir federalinę priežiūrą (93 str. 1 d. 3 punktas, 84 str. 4 d. 2 sakiny), taip pat kitus (tik konstitucinius) Federacijos ir federalinių žemių ginčus, kilusius tarp įvairių federalinių žemių arba kurioje nors federalinėje žemėje, jei nėra nustatyta kitokia teisinio nagrinėjimo tvarka (93 str. 1 d. 4 punktas)⁵¹. Lenkijos Respublikos Konstitucijos 189 straipsnyje nustatyta speciali Konstitucinio Tribunolo jurisdikcijos sritis - ginčų, kylančių tarp centrinių konstitucinių valstybės institucijų, sprendimai⁵².

Minėtos konstitucinės nuostatos rodo, kad atskirose valstybėse tokio pobūdžio įgaliojimais skiriasi pagal konstitucinės kontrolės institucijos įgaliojimų apimtį. Kaip matyti iš Lenkijos

⁵⁰ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. – Vilnius, 2003. P. 49.

⁵¹ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas, 84, 93 straipsniai // <http://confinder.richmond.edu/> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁵² Lenkijos Respublikos Konstitucija, 189 straipsnis // <http://confinder.richmond.edu/> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

Konstitucijos 189 straipsnio, konstitucinio pobūdžio ginčai dėl kompetencijos gali būti sprendžiami tik tarp valstybės centrinių konstitucinių institucijų. Vadinasi, Lenkijos Konstitucinis Tribunolas nesprenžia tarp centrinių ir vietinės valdžios organų kylančių ginčų (vertikaliųjų ginčų) bei ginčų tarp centrinių valdžios organų, kurių įsteigimas nėra įtvirtintas konstitucinėse nuostatose (Konstitucinio Tribunolo įstatymo 53 straipsnio 1 dalis).

Atskirose Europos Sąjungos valstybėse esti ir kitų ypatumų, kai konstitucinės justicijos institucijos nagrinėja ginčus dėl kompetencijos tarp visų trijų valdžių institucijų (tarp įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės), tik dviejų valdžių institucijų ar tik vienos valdžios institucijų tarpusavio ginčus. Prancūzijoje ši jurisdikcijos rūšis apima tik įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių institucijų ginčus. Pagal 1958 metų Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 34 straipsnį įstatymas yra parlamento aktas, priimtas Konstitucijoje išvardytais klausimais. Taigi įstatymas turi atitikti tiek formalius, tiek ir materialius kriterijus. Iš čia išplaukia ir Konstitucinės Tarybos įsikišimo galimybė nagrinėti ginčus dėl teisės normų kūrimo kompetencijos atribojimo tarp parlamento ir vyriausybės. Prancūzijos Konstitucijos 34 ir 37 straipsniai⁵³ atriboja įstatymų leidybą nuo reglamentinės valdžios ir numato delegacijos procedūrą, t.y. pagal Konstitucijos 37 straipsnio 2 dalį įstatymas, kuriuo įsibraunama į reglamento sritį, gali būti keičiamas dekretais. Toks keitimas galimas tik jeigu Konstitucinė Taryba konstatuoja, kad įstatymas yra reglamentinio pobūdžio. Prancūzijos Konstitucijos 41 bei 42 straipsniais⁵⁴ grindžiami ginčai dėl įstatymų projektų ir pataisų priimtumo.

Kitaip nei aukščiau minėtose Europos Sąjungos valstybėse, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra atskirai nurodyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia kompetencijos ginčus tarp aukščiausiosios valstybės valdžios institucijų. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kūrėjai tokį sprendimą pasirinko sąmoningai, suvokdami, kad Konstitucinis Teismas, visų pirma sprenddamas teisės akto konstitucingumo klausimą, labai dažnai vertins, ar valstybės valdžios neviršijo Konstitucijoje įtvirtintos jų kompetencijos, neįsibrovė į kitos valdžios institucijų įgaliojimų sritį. Vadinasi, kartu išspręs ir tarp institucijų kilusius ginčus.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti teisės aktai. Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje numatyti atvejai, kai Konstitucinis Teismas teikia išvadas. Todėl ginčai dėl Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, teismų įgaliojimų, jų tarpusavio sąveikos sprendžiami, kai: 1) Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo aktai (t.y. kai ginčijamų aktų normos nustato valdžios institucijų įgaliojimus, vykdomas funkcijas ar šių institucijų sąveiką);

⁵³ 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucija, 34, 37 straipsniai // <http://confinder.richmond.edu/> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁵⁴ 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucija, 41- 42 straipsniai // <http://confinder.richmond.edu/> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

2) Konstitucinis Teismas nagrinėja, ar Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams (kai tai susiję su valstybės valdžios institucijų vykdomomis funkcijomis, įgaliojimais bei jų tarpusavio santykiais); 3) Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai (jeigu tai susiję su valstybės valdžios institucijų įgaliojimais, šių institucijų vykdomomis funkcijomis, taip pat su šių institucijų sąveika)⁵⁵.

Kaip matyti, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas iš esmės ne tik vertina kompetencijos klausimus, tačiau užtikrina ir valdžių padalijimo principo realų įgyvendinimą.

Kaip teigia prof. E. Jarašiūnas, vertinant šiuos du konstitucinius pasirinkimus, reikia akcentuoti, kad pirmuoju atveju konstitucinės kontrolės institucijos veikia kaip arbitras, išiplieskusių institucinių ginčų „gaisro“ gesintojas, valstybės valdžios institucijų taikintojas, antruoju atveju konstitucinės kontrolės institucijos veikia kaip arbitras, kuriam rūpi laiduoti Konstitucijos nubrėžtas įgaliojimų ribas, jų stabilumą⁵⁶. Tokiu atveju konstitucinės justicijos institucijos veikia kaip konstitucijos sergėtojos.

Apibendrinant galima teigti, kad konstitucinės kontrolės institucijų uždavinys – apsaugoti valdžios institucijų modelį, įtvirtintą konstitucijoje. Todėl sprendamos iškilusius ginčus dėl valstybės valdžios institucijų kompetencijos, teisių ir pareigų apimties, jų sąveikos, konstitucinės justicijos institucijos saugo konstitucinę valdžios institucijų sistemą arba, kaip pabrėžė prof. dr. E. Jarašiūnas, cituodamas G. Vedel, užtikrina tinkamą viešųjų valdžių funkcionavimą⁵⁷.

1.3.3. Konstitucijos aiškinimas

Reikia atkreipti dėmesį į dar vieną funkciją, kurią įgyvendina daugumos Europos Sąjungos valstybių konstitucinės kontrolės institucijos ir kuri tiesiogiai nenumatyta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimų sąrašė. Ši funkcija yra konstitucinės justicijos institucijos prerogatyva oficialiai aiškinti Konstituciją. Štai Vokietijos Konstitucinio Teismo viena iš įgaliojimo sričių yra Konstitucijos aiškinimas. Tačiau Federalinio Konstitucinio Teismo atliekamas Konstitucijos aiškinimas yra siejamas su konkrečioje byloje sprendžiamu konstituciniu ginču.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje tiesiogiai nėra nurodyta, kad Konstitucinis Teismas aiškina Konstituciją ir kitus teisės aktus. Tačiau neįmanoma įsivaizduoti, kaip galėtų Teismas nustatyti, kad teisės aktas (ar jo dalis) atitinka Konstituciją, jeigu nebūtų aiškinamas Konstitucijos ar įstatymų normų turinys. Kitaip tariant, tai savaime išplaukia iš Konstitucijos nuostatų aiškinimo reikmių, nes visos Konstitucijos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro darnią visumą. Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra, kad

⁵⁵ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. – Vilnius, 2003. P. 64.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Pagal: Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. – Vilnius, 2003. P. 67.

nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyrą⁵⁸.

Šiame kontekste pažymėtina, kad negalima suabsoliutinti ne tik pažodinio, bet ir jokio kito Konstitucijos aiškinimo metodo. Kaip savo nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sistemini, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Tik visapusiškai aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas įgyvendinti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją⁵⁹.

Iš pačios Konstitucijos kyla ir Konstitucinio Teismo išimtiniai įgaliojimai oficialiai aiškinti Konstituciją, t.y. savo jurisprudencijoje pateikti oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą, t.y. formuoti oficialiąją konstitucinę doktriną. Konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti Konstitucinio Teismo nutarimuose, taip pat kituose Konstitucinio Teismo aktuose: išvadose bei sprendimuose, saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus)⁶⁰.

Tirdamas įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai Konstitucinis Teismas plėtoja savo ankstesniuose nutarimuose, kituose aktuose pateiktą Konstitucijos nuostatų sampratą, atskleidžia naujus atitinkamos konstitucinės justicijos bylos tyrimui būtinus Konstitucijoje nustatyto teisinio reguliavimo aspektus.

Oficialios konstitucinės doktrinos formavimas yra laispiškas ir nuoseklus procesas. Jis yra nenutraukiamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas, nes Konstitucijos prigimtis, konstitucingumo idėja suponuoja tai, kad Konstitucijoje negali būti ir nėra spragų ar vidinių prieštaravimų. Aiškinant Konstitucijos normas bei principus niekuomet neišnyksta galimybė formuluoti tokias oficialias konstitucines doktrines nuostatas, kurios dar nebuvo suformuluotos ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose. Tokiu būdu atskleidžiama Konstitucijoje įtvirtinto teisinio reguliavimo įvairovė ir pilnatvė⁶¹. Konstitucinis Teismas teigia⁶², kad Konstitucijos nuostatų sampratos ir oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija. Beje, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad kai yra įsigaliojusi Konstitucijos pataisa, pagal Konstituciją įgaliojimus konstatuoti,

⁵⁸ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 117.

⁵⁹ Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 121.

⁶⁰ 2006 m. birželio 6 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 65-2400.

⁶¹ 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 36-1292.

⁶² Ten pat.

jog ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuluota doktrina aiškinant Konstituciją jau negalima remtis (ir kokių mastu), turi tik Konstitucinis Teismas⁶³.

Kaip matyti, konstitucijos aiškinimas yra konstitucinio teisingumo vykdymo proceso dalis, o konstituciniam teismui patikėta oficialaus konstitucijos aiškintojo ir konstitucijos viršenybės užtikrintojo teisės sistemoje misija. Vadinasi, kaip teigė prof. E. Kūris, „konstitucijos aiškinimas, nors atitinkamoje konstitucijoje nepaminėtas *expressis verbis*, yra imanentinė konstitucinės kontrolės funkcija.“⁶⁴

1.3.4. Rinkimų teisėtumo kontrolė

Konstitucinės kontrolės institucijų funkcija tikrinti rinkimų teisėtumą yra numatyta daugelio valstybių konstitucijose. Tačiau reikia pastebėti, jog ji ženkliai skiriasi pagal savo formą ir apimtį. Štai Prancūzijos Konstitucinei Tarybai, kaip rinkimų teismui, suteikti reikšmingi įgaliojimai. Pagal Prancūzijos Konstitucijos 58 straipsnį Konstitucinė Taryba prižiūri, ar teisingai renkamas Respublikos prezidentas, nagrinėja skundus ir tvirtina rinkimų rezultatus⁶⁵. Prancūzijos Konstitucijos 59 straipsnyje įtvirtinta, kad Konstitucinė Taryba priima sprendimus dėl deputatų ir senatorių rinkimo teisingumo, jeigu ginčijami rinkimų rezultatai⁶⁶. Taip pat Konstitucijos 60 straipsnyje numatyta, kad Konstitucinė Taryba prižiūri, ar referendumas rengiamas teisingai, ir skelbia jo rezultatus⁶⁷.

Daugeliu atvejų konstitucinės kontrolės institucijos yra galutinė instancija, kurioje sprendžiami rinkimų metu iškilę konfliktai. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas rinkimų ginčus nagrinėja tik apeliacine tvarka. Remiantis Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio Įstatymo 41 straipsniu, tikrinti rinkimų rezultatus yra Bundestago kompetencija, tačiau tokį sprendimą galima apskųsti Federaliniam Konstituciniam Teismui⁶⁸.

Lietuvoje Konstitucinis Teismas turi teisę teikti išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus. Konstitucinio Teismo įstatymas konkretizuoja jo veikimo galimybes šioje srityje. Minėto įstatymo 77 straipsnyje yra nustatytas kontrolės objektas ir šios kontrolės ribos – „Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai

⁶³ 2006 m. sausio 16 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 7-254.

⁶⁴ Kūris E. Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos / Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris. Mokslo straipsnių rinkinys. – Vilnius, 2008. P. 677.

⁶⁵ 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucija, 58 straipsnis // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁶⁶ Ten pat, 59 straipsnis.

⁶⁷ Ten pat, 60 straipsnis.

⁶⁸ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas, 41 straipsnis, 1-2 dalys // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą⁶⁹. Konstitucinio Teismo įgaliojimai vertinti rinkimų teisėtumą yra riboti. Iš esmės Konstitucinis Teismas tiria Vyriausiosios rinkimų komisijos akto teisėtumą, t.y. ar Vyriausioji rinkimų komisija nepažeidė rinkimų įstatymų. Tačiau jei Konstitucinis Teismas konstatuotų, kad atitinkamais veiksmais buvo pažeista pati Konstitucija (pvz. konstituciniai principai), tai, remiantis Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada⁷⁰, Seimas negalėtų šio vertinimo kvestionuoti, nes jis yra politinė institucija, todėl nėra kompetentingas spręsti teisinių klausimų.

1.3.5. Valstybės vadovo sveikatos būklės atitikimo einamoms pareigoms vertinimas

Kai kurių Europos Sąjungos valstybių konstitucijose yra numatyta, kad konstituciniai teismai dalyvauja konstatuojant faktą dėl valstybės vadovo sveikatos būklės, t.y. dėl šio pareigūno negalėjimo vykdyti savo funkcijas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Teisine ir politine prasme sunku pasakyti, kuriai institucijai - Seimui ar Konstituciniam Teismui - labiau tinka tarti paskutinį žodį, vertinant Respublikos Prezidento sveikatos būklę ir jo galimybę toliau eiti Prezidento pareigas⁷¹. Tačiau jei Konstitucinis Teismas savo išvadoje konstatuotų, kad galimybė Prezidentui toliau eiti pareigas kelia grėsmę kai kurioms konstitucinėms vertybėms ir valstybės konstitucinei sistemai, tai, remiantis aukščiau minėta išvada, iš Seimo būtų atimta paskutinio žodžio teisė.

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 131 straipsnis taip pat numato Konstitucinio Tribunolo teisę spręsti dėl Respublikos Prezidento galėjimo eiti savo pareigas. Šios procedūros iniciatoriumi Lenkijos Konstitucijoje nurodomas Seimo pirmininkas, kurio siūlymu Konstitucinis Tribunalas sprendžia, ar esama kliūtis Respublikos prezidentui vykdyti pareigas. Jei Konstitucinis Tribunalas pripažįsta, kad Respublikod prezidentas laikinai negali eiti pareigų, laikinai eiti Respublikos prezidento pareigas jis paveda Seimo pirmininkui. Čia galima išvelgti labiau politinį motyvą nei tikrąjį rūpinimąsi Prezidento galėjimu eiti savo pareigas. Juk pats Seimo Pirmininkas inicijuoja šią procedūrą, o galiausiai dar ir eina Prezidento pareigas.

1.3.6. Tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993. Nr. 6-120.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2004, Nr. 49-1600.

⁷¹ Vaičaitis A. V. Prezidento apkalta 2003-2004. Dokumentų rinkinys. – Vilnius, 2005.

Tarptautinių teisės aktų atitikimo Konstitucijai funkcija – tai dar viena konstitucinės justicijos institucijoms būdinga funkcija, kurios apimtis, pobūdis, turinys priklauso nuo valstybių konstitucinių sistemų, nuo konstitucinės kontrolės institucijų konstitucinio statuso.

Valstybių konstitucinėse sistemose yra nustatytos skirtingos tarptautinių sutarčių konstitucingumo tikrinimo kontrolės formos.

Išankstinė tarptautinių sutarčių konstitucinė kontrolė numatyta Prancūzijoje, Estijoje bei kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Prancūzijos Konstitucinei Tarybai paskelbus, jog tarptautinėje sutartyje yra normų, prieštaraujančių Konstitucijai, ši tarptautinė sutartis galėtų būti ratifikuota tik pakeitus Konstituciją.

Vėlesnioji tarptautinių sutarčių konstitucinė kontrolė numatyta Austrijoje, Graikijoje, Lenkijoje bei kitose valstybėse. Nors, kaip minėta, Lenkijoje yra nustatyta vėlesnioji (represyvioji) tarptautinių sutarčių konstitucinė kontrolė, tačiau išimtinu atveju Respublikos Prezidentas turi teisę inicijuoti išankstinę tarptautinių sutarčių kontrolę. Taigi tik išimtinu atveju ji įgauna išankstinės kontrolės pobūdį. Konstitucinis Tribunolas yra pripažinęs, kad sprendimas dėl akto konstitucingumo, priimtas išankstinės kontrolės tvarka, nesudaro - kaip *res iudicata* - kliūtis dar kartą patikrinti šio akto konstitucingumą vėlesniosios (represyvosios) kontrolės tvarka⁷².

Kitų valstybių konstitucijose, tame tarpe ir Lietuvos bei Latvijos, yra nustatyta tiek išankstinės, tiek vėlesniosios tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės galimybė.

Išankstinės kontrolės atveju gali būti sprendžiamas pagrindinis klausimas, ar tarptautinė sutartis, ar kai kurios jos nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Vėlesniosios kontrolės atveju gali iškilti ir pirmoji problema, ir kita, t.y., ar buvo laikomasi tarptautinės sutarties sudarymo, ratifikavimo, paskelbimo tvarkos. Kitaip tariant, antruoju atveju gali būti atliekama tarptautinės sutarties formalioji konstitucinė kontrolė.

1.3.7. Valstybės pareigūnų apkaltos procesas kaip konstitucinės kontrolės objektas

Konstitucinės kontrolės institucijų funkcija tikrinti, ar valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, yra numatyta daugelio Europos Sąjungos valstybių konstitucinėse sistemose. Reikia paminėti, kad skirtingose valstybėse gali būti nušalinami nuo pareigų skirtingi valstybės pareigūnai. Štai Austrijoje gali būti nušalinami nuo pareigų Respublikos Prezidentas, federalinės vyriausybės bei žemių vyriausybių nariai, žemių gubernatoriai, žemių mokyklų tarybų prezidentai⁷³. Italija šiuo atveju apsiriboja kaltinimų (valstybės išdavimas ar

⁷² Žr. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1996 m. liepos 17 d. sprendimą K 8/96 (Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 lipca 1996 r., sygn. K 8/96). – <http://www.trybunal.gov.pl>.

⁷³ Žilys J. Konstitucijos apsauga. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas // Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis. – Vilnius, 2002. P. 460.

pasikėsinimas į Konstituciją), pareikštų Respublikos prezidentui nagrinėjimu. Pirminėje Italijos Respublikos Konstitucijos redakcijoje Konstitucinis Teismas buvo įgaliotas nagrinėti kaltinimus ir ministrams, tačiau 1989 m. sausio 16 d. konstitucine pataisa šios nuostatos buvo atsisakyta, nes Konstitucinis Teismas buvo įveltas į jam nebūdingus politinius procesus⁷⁴.

Konstitucinės kontrolės institucijų sprendimai šiais klausimais vienose Europos Sąjungos valstybėse (Austrija, Italija, Čekija, Vokietija) yra galutiniai, kitose valstybėse šios institucijos teikia išvadas, o baigiamąjį sprendimą priima tų valstybių parlamentai. Pavyzdžiui, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnio 3 d., Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai⁷⁵, o 107 straipsnio 3 dalis nustato, kad Seimas, remdamasis šiomis išvadomis, priima galutinį sprendimą⁷⁶. Galima teigti, kad Konstitucinis Teismas riboja Seimo diskreciją šioje srityje. Jei Konstitucinis Teismas išvadoje konstatuotų, kad Respublikos Prezidentas savo veiksmais nepažeidė Konstitucijos (ar jos pažeidimas nėra šiurkštus), tai Seimas neturėtų konstitucinių įgaliojimų balsuoti dėl Prezidento pašalinimo iš pareigų. Vadinasi, apkaltos metu būtent Konstitucinis Teismas lemia galimybę pašalinti Prezidentą iš pareigų, kadangi Seimo sprendimas dėl pašalinimo ir remiasi Teismo išvada. Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. išvadoje⁷⁷ konstatavo, kad apkaltos metu Seimas negali revizuoti Konstitucinio Teismo išvados teisinio aspekto. Seimas yra politinė institucija, todėl jis nėra kompetentingas spręsti teisinių klausimų.

1.3.8. Politinių partijų tikslų ir veiklos konstitucingumo kontrolė

Dar viena daugelyje Europos Sąjungos valstybių konstitucinės justicijos institucijoms būdingų funkcijų yra prižiūrėti, kad politinių partijų tikslai ir vykdoma veikla atitiktų Konstituciją. Štai Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai uždraudžiant antikonstitucinių partijų veiklą yra nustatyti Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 21 straipsnio 2 dalyje. Čia nustatyta, kad „partijos, savo tikslais arba šalininkų elgsena siekiančios pakenkti laisvai demokratinei santvarkai arba ją panaikinti arba grėsti Vokietijos Federacinės Respublikos egzistavimui, yra antikonstitucinės. Klausimą dėl prieštaravimo Konstitucijai sprendžia Federalinis Konstitucinis Teismas“⁷⁸.

⁷⁴ Žilys J. Italijos Respublikos Konstitucija // Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinių reguliavimą [Kolektyvinė monografija]. – Vilnius, 2005. P. 189.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 105 straipsnis, 3 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁷⁶ Ten pat, 107 straipsnis, 3 dalis.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2004, Nr. 49-1600.

⁷⁸ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas, 21 straipsnis, 2 dalis // <http://confinder.richmond.edu/> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

Tam tikri partijų kūrimosi ir funkcionavimo laisvės apribojimai yra įtvirtinti ir 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucijoje, kur numatyta, kad tiek politinių partijų tikslai, tiek veikla turi atitikti konstitucines nuostatas, o ypač Lenkijos Respublikos Konstitucijos 11 straipsnio 1 dalį, nustatančią, kad „į politines partijas Lenkijos piliečiai jungiasi savanoriškumo ir lygybės pagrindais“, turėdami tikslą demokratiniais metodais veikti ir įtakoti valstybės politikos formavimą⁷⁹. Svarbus ir 13 straipsnis, draudžiantis politines partijas ir kitas organizacijas, savo programose besivadovaujančias totalitariniais nacizmo, fašizmo ir komunizmo veiklos metodais bei praktika, taip pat tas, kurių programa arba veikla suponuoja ar leidžia rasinę ir tautinę neapykantą, prievartos naudojimą siekiant užgrobti valdžią ar paveikti valstybės politiką arba numato struktūros ar narystės įslaptinimą⁸⁰. Remiantis Lenkijos Respublikos Konstitucijos 188 straipsniu, Konstitucinis Tribunalas priima sprendimus bylose dėl politinių partijų tikslų ar veiklos atitikties Konstitucijai. Konstituciniam Tribunalui nustačius naujos politinės partijos veiklos tikslų ir principų neatitikimą Konstitucijai, ši partija neįregistruojama į politinių partijų registrą. Tribunolo sprendimas dėl vykdančios savo veiklą partijos tikslų neatitikimo Konstitucijai lemia jos panaikinimą ir išbraukimą iš politinių partijų registro.

1.3.9. Teisės spragų konstitucingumo tyrimas

Kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse yra numatytos specialios procedūros nagrinėti konstituciniams ginčams dėl spragų įstatymuose. Štai Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą, gali pareikšti, kad atsakovas, nesureguliuavęs tam tikrų santykių, pažeidė ieškovo konstitucines teises. Šioje valstybėje fizinių ir juridinių asmenų skundai dėl spragų teisėje priimami tik tuo atveju, jeigu Konstitucijoje yra speciali nuoroda dėl būtinumo priimti konkretų įstatymą. Vengrijos Konstitucinis Teismas nustatęs, kad įstatymų leidėjas išvengė teisės akto priėmimo, gali nustatyti terminą, per kurį spraga teisėje turi būti likviduota.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nenumatyta, kad Teismas gali vertinti spragos teisėje konstitucingumą. Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas ne kartą yra pareiškęs, kad Konstitucinis Teismas nesprendžia teisės spragų klausimų ir kad tai yra įstatymų leidėjo prerogatyva.

Apibendrinant šį poskyrį, reikėtų pastebėti, kad ir skirtumų ir panašumų tarp Europos Sąjungos valstybių konstitucinės kontrolės institucijų funkcijų ir įgaliojimų esama. Tačiau galima vis tik pripažinti, kad pagrindinis uždavinys, tenkantis konstitucinės kontrolės institucijoms, yra laiduoti konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Į teisės aktų atitikties konstitucijai kontrolę galima žvelgti

⁷⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucija, 11 straipsnis, 1 dalis // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁸⁰ Ten pat, 13 straipsnis.

keliais aspektais. „Akademiniu teoriniu požiūriu, teisės konstitucingumo reikalavimas yra Hanso Kelseno normų hierarchijos modelio, kuriame konstitucija monopolizuoja visų teisės aktų legitimavimo ir legalizavimo funkciją, triumfas. Profesiniu teisiniu požiūriu jis yra prielaida, užtikrinanti teisės neprieštaravimą ir vienodą taikymą. Galiausiai politiniu bei pilietiniu požiūriu (ir tai ne mažiau svarbu) teisės konstitucingumo reikalavimas išreiškia ribotos valdžios idėją: virš politinės valdžios esama kažko, kam šioji privalo paklusti <...>.“⁸¹

Poskyrio pabaigai reikėtų pažymėti, kad mokslinėje doktrinoje teigiama, jog be aukščiau minėtų konstitucinės kontrolės institucijų atliekamų funkcijų ir joms suteiktų įgaliojimų, konstitucinės justicijos institucijos vykdo ir kitas funkcijas, tai: 1) konstitucinių teisinių vertybių įtvirtinimas; 2) taikdarystė socialiniame politiniame gyvenime; 3) teisinis politinių konfliktų sprendimas; 4) politinio proceso nepertraukiamumo arba politinės kaitos užtikrinimas; 5) pedagoginė; 6) žmogaus teisių apsauga; 7) demokratijos užtikrinimas ir visuomenės demokratinės kultūros ugdymas; 8) Konstitucijos evoliucijos užtikrinimas; 9) teisminės praktikos standartų tarptautinė sklaida⁸². Turint galvoje pastarąsias funkcijas, yra prielaidų teigti, kad konstitucinės kontrolės institucijos sprendžia ir politinius konfliktus, tačiau teisinėmis formomis, t.y. juos juridizuoja. Kitaip tariant, konstitucinės justicijos institucijos visus politinio proceso dalyvius skatina savo veiksmus grįsti objektyviai egzistuojančiomis konstitucinėmis vertybėmis.

1.4. Konstitucinės kontrolės institucijų priimami sprendimai

Sąvoka „sprendimai“ yra bendrinė, ja ne tik apibūdinami konstitucinio teismo priimami teisės aktai ir tų aktų rūšis – ji reiškia, kad konstitucinis teismas įgyvendina konstitucijos jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią, t.y. priima konstitucinio teismo baigiamąjį aktą. Svarbu pabrėžti, kad konstituciją sudaro ne tik konstitucijos tekstas, bet ir konstitucinio teismo pateikiami oficialūs jos išaiškinimai. Būtent per konstitucinio teismo aktus konstitucija, kaip aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas, tampa „gyva“, ji tiesiogiai reguliuoja visuomenės ir valstybės santykius, patenkančius į konstitucinio teisinio reguliavimo sritį. Tai lemia konstitucinio teismo konstitucinė misija vykdyti konstitucinį teisingumą.

Iš tiesų konstitucinio teismo aktų vieta teisės aktų hierarchijoje yra nulemta konstitucinio teismo vykdomų specifinių funkcijų ir jo misijos vykdyti konstitucinį teisingumą. Lietuvoje Konstitucinis Teismas, spręsdamas, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o

⁸¹ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2002. P. 10.

⁸² Jarašiūnas E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. Konferencijos medžiaga. – Vilnius, 1998. P. 139-156.

Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams, aiškina Konstituciją. Pagal Konstituciją įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją, formuoti oficialią konstitucinę doktriną turi tik Konstitucinis Teismas, kurio aktuose ir yra aiškinamos Konstitucijos nuostatos – normos ir principai. Taigi konstitucinio teismo aktai yra logiškas ir nuoseklus konstitucijos tęsinys. Prof. E. Kūris yra pažymėjęs, kad konstitucinio teismo aktai turi aukštesnę teisinę galią negu ordinarinė teisė. Pasak jo, ši galia išplaukia iš pačios Konstitucijos ir yra ypatinga – tai pačios *Konstitucijos galia*, nes jos negalima įveikti priimant įstatymą ar kitą teisės aktą⁸³.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime išsamiai konstatuota, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas *erga omnes* konstitucinės kontrolės modelis. Šiame nutarime taip pat konstatuota, kad minėtos Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies formuluotė „yra galutiniai ir neskundžiami“ reiškia, jog Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados ir sprendimai, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, t.y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo.

Baigiamuoju konstitucinės kontrolės institucijos aktu, kai ši institucija išsprendžia bylą iš esmės, nustatoma, kad ginčijamas teisės aktas atitinka konstituciją arba jos neatitinka. Paprastai konstitucinio teismo aktai įsigalioja tik juos oficialiai paskelbus. Lietuvos Respublikoje bendra taisyklė yra ta, kad Konstituciniam Teismui priėmus sprendimą nekonstitucinis aktas negali būti taikomas tik nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (arba jo dalis) prieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis). Tai yra vadinamoji *ex nunc* poveikio taisyklė. Konstitucijoje nėra tiesiogiai numatyta jokių teisinių priemonių, kurios leistų išvengti teisinio vakuumo ar kitų nepageidaujamų padarinių, galinčių kilti dėl staigaus Konstitucijai prieštaraujančių normų pašalinimo iš teisės sistemos, tad problemos sprendimo būdą teko surasti Konstituciniam Teismui – jis nusprendė atidėti ne ydingų teisės normų galios netekimo terminą, kaip daro daugelio valstybių konstituciniai teismai, o savo nutarimo oficialų paskelbimą ir įsigaliojimą.

Svarbu pabrėžti tai, kad Konstitucinio Teismo aktai, kuriais ginčijami teisės aktai pripažįstami neprieštaraujančiais Konstitucijai, neturi būti kaip nors ypatingai vykdomi. Sudėtingesnė situacija būna tada, kai reikia vykdyti Konstitucinio Teismo aktus, kuriais teisės aktai buvo pripažinti nekonstituciniais. Paprastai nekonstitucinius teisės aktus reikia šalinti iš teisinės sistemos (juos šalina nekonstitucinį teisės aktą priėmusios institucijos), nors, K. Lapinsko nuomone, Konstitucinio Teismo nutarimu faktiškai yra nutraukiama nekonstituciniu (neteisėtu) pripažinto teisės akto galia ir

⁸³ Kūris E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma // Teisės problemos, 2003, Nr. 3 (41). P. 8-32.

teisinais padariniais tai prilygsta jo panaikinimui. Kita vertus, šiuo atveju gali susidaryti teisinio reguliavimo spragu, net vakuumas, todėl Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais ginčijami teisės aktai buvo pripažinti nekonstituciniais, privalo būti vykdomi priimant naujus, Konstituciją atitinkančius teisės aktus.

Konstitucinio Teismo aktų poveikis teisinei sistemai yra ypatingas. Šiais aktais teisinė sistema apvaloma nuo nekonstitucinių teisės aktų, be to, Konstitucijai yra „įpučiama gyvybės“. Maža to, Konstitucinio Teismo aktai turi Konstitucijos galią, jie yra *erga omnes* poveikio, dėl kurio integruojama visa teisinė sistema, taip pat – dėl Konstitucijos konstatuojamų vertybių – visuomenė ir valstybė.

Apibendrinant galima pasakyti, kad daugumos Europos Sąjungos konstitucinės kontrolės institucijų priimami nutarimai turi tą pačią reikšmę - yra baigiamieji teisės aktai, kuriais galutinai išsprendžiama byla. Šie baigiamieji aktai pasižymi tuo, jog yra galutiniai ir privalomi visiems valstybės subjektams. Kitaip nei Lenkijos Konstitucinis Tribunolas, Lietuvos Konstitucinis Teismas priima išvadas, kurios taip pat yra baigiamieji aktai, bet ne galutiniai.

2. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMAS

Šiuolaikinės ES teisės formavimosi pradžia laikomos trys sutartys, kurių pagrindu buvo įsteigtos trys bendrijos: Europos anglių ir plieno bendrija, Europos atominės energijos bendrija ir Europos ekonominė bendrija. Remiantis šiomis tarptautinėmis sutartimis buvo sukurta savarankiška teisės sistema, kurioje Bendrijos, valstybės narės bei jų piliečiai turi savo teises ir pareigas. Teisė prižiūrėti ir aiškinti visą Bendrijų teisinę tvarką buvo suteikta Europos Teisingumo Teismui kaip nepriklausomai teisminei institucijai. Po Lisabonos sutarties įsigaliojimo ši institucija vadinama Europos Sąjungos Teisingumo Teismu.

Nagrinėjant ESTT jurisdikciją, svarbu aptarti ir dabartinės institucijos struktūrą bei jos formavimo tvarką, funkcijas ir įgaliojimus bei ESTT priimamų sprendimų įtaką kitoms Sąjungos institucijoms ar valstybėms narėms.

2.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo institucijos struktūra bei jos formavimo tvarka

ESTT pradžia laikytini 1952 metai, kai pagal Europos anglių ir plieno bendrijos (toliau - EAPB) sutartį buvo įsteigtas EAPB Teisingumo Teismas. Vėliau 1986 m. Vieningu Europos aktu buvo įsteigtas Pirmosios Instancijos Teismas, kuris tapo Europos Teisingumo Teismo sudedamąja dalimi. Prie Pirmosios instancijos teismo 2004 m. įsteigtas ir Tarnautojų teismas.

2007 m. gruodžio 13 d. Lisabonos sutartis⁸⁴, kurią pasirašė visų 27 Sąjungos valstybių narių vadovai ar vyriausybių vadovai, įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d. Nuo šios dienos juridinio asmens statusą turinti ES pakeitė Europos Bendriją. Šia sutartimi iš dalies buvo pakeista ir ESTT struktūra ir kompetencija. Remiantis ES sutarties 19 straipsniu ESTT institucija apima tris teismus: Teisingumo Teismą, Bendrąjį Teismą ir specializuotą teismą - Tarnautojų teismą. Būtina paminėti, kad Lisabonos sutartyje numatyti tam tikri pakeitimai dėl specializuotų teismų steigimo tvarkos, t.y. nuo šiol šie teismai steigiami pagal įprastą teisėkūros procedūrą, tiksliau – taikant bendro sprendimo, esant kvalifikuotai daugumai, procedūrą, o ne sprendžiant vieningai, kaip buvo anksčiau.

Šiame poskyryje kalbant apie ESTT institucijos formavimo tvarką, aptarsime šios institucijos narių skyrimą, reikalavimus kandidatams į teisėjus, kadencijos laiką, teisėjų skaičių ir kt.

⁸⁴ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendrijos steigimo sutartį (2007/C 306/01) // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0001:0010:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

Tiek Teisingumo Teismą, tiek Bendrąjį Teismą sudaro po 27 teisėjus, tiksliau – po vieną teisėją iš kiekvienos valstybės narės, o Tarnautojų teismą – 7 teisėjai. Sutarties dėl ES veikimo 252 straipsnyje numatyta, kad Teisingumo Teismui padeda 8 generaliniai advokatai, kuriais gali būti ir Bendrojo Teismo teisėjai. Generalinio advokato funkcija – atlikti nešališką tyrimą byloje ir viešame posėdyje pateikti Teisingumo Teismui motyvuotą išvadą iki sprendimo priėmimo. Reikia pastebėti, kad Teisingumo Teismo teisėjai nėra įpareigoti atsižvelgti į generalinio advokato byloje pareikštą nuomonę, tačiau daugeliu atvejų praktikoje yra atsižvelgiama į ją. Bendrajame Teisme nėra generalinio advokato, bet minėtos sutarties 254 straipsnis teigia, kad ESTT statute gali būti nustatyta, jog Bendrajam Teismui padeda generaliniai advokatai. Reikia pažymėti, kad Teisingumo Teismo statutas, pateiktas protokole Nr. 3, yra pirminės teisės dalis, tačiau prašymas pakeisti šį statutą būtų laikomas „įstatymo galią turinčio akto projektu“⁸⁵ ir nagrinėjamas pagal įprastą teisėkūros procedūrą. Tačiau yra išimčių: dėl teisėjų bei generalinių advokatų statuso ir kalbų vartojimo Teisingumo Teisme ir toliau visi pakeitimai turi būti sprendžiami vieningai.

Tiek Teisingumo Teismo ir Bendrojo Teismo teisėjai, tiek generaliniai advokatai yra skiriami bendru valstybių narių vyriausybės sutarimu šešerių metų kadencijai. Tačiau Lisabonos sutartimi įvedama naujovė – prieš valstybių narių vyriausybėms skiriant Teisingumo Teismo ir Bendrojo Teismo teisėją ir generalinį advokatą reikia pasikonsultuoti su komitetu, kuris įgaliotas pateikti nuomonę dėl kandidatų tinkamumo eiti Teisingumo Teismo teisėjo ar generalinio advokato ir Bendrojo Teismo teisėjo pareigas. Šį komitetą sudaro 7 asmenys, kurie parenkami iš buvusių Teisingumo Teismo ir Bendrojo Teismo narių, nacionalinių aukščiausiųjų teismų narių, pripažintos kompetencijos teisininkų, iš kurių vieną siūlo Europos Parlamentas.

Europos Sąjungos Tarnautojų teismo teisėjus šešerių metų laikotarpiui skiria Taryba, pasikonsultavusi su komitetu, kuris pareiškia nuomonę apie kandidatų tinkamumą eiti Tarnautojų teismo teisėjų pareigas. Šis komitetas prie savo nuomonės prideda tinkamiausią aukšto lygio patirtį turinčių kandidatų sąrašą, kuriame turi būti nurodyta bent du kartus daugiau pavardžių nei Taryba turi paskirti teisėjų. Skirdama teisėjus, Taryba turi užtikrinti subalansuotą Tarnautojų teismo narių sudėtį, t.y. parenka juos iš valstybių narių piliečių ir iš kuo platesnės geografinės teritorijos, taip pat atsižvelgia į atstovaujamas nacionalines teisinės sistemas. Aukščiau minėtas komitetas, panašiai kaip ir konsultacinis komitetas skiriant Teisingumo Teismo ir Bendrojo Teismo teisėją ir generalinį advokatą, yra sudarytas iš 7 asmenų, parenkamų iš buvusių Teisingumo Teismo bei Bendrojo Teismo narių ir pripažintos kompetencijos teisininkų.

Baigę kadenciją tiek ESTT teisėjai, tiek generaliniai advokatai gali būti paskiriami kitai kadencijai.

⁸⁵ Protokolas Nr. 2 dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0201:0328:LT:PDF> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

Reikia pažymėti, jog ir Teisingumo Teisme, ir Bendrajame Teisme įgyvendinama teisėjų, o taip pat ir generalinių advokatų sudėties rotacija. Kas treji metai yra keičiama dalis teisėjų, o tiksliau - pakaitomis keičiami keturiolika ir trylika teisėjų. Kas treji metai yra keičiama ir dalis generalinių advokatų, kiekvieną kartą pakaitomis keičiant po keturis generalinius advokatus.

Suprantama, kad Teisingumo Teismo teisėjams ir generaliniams advokatams keliami aukščiausi kvalifikacijos reikalavimai, Bendrojo Teismo ar Tarnautojų teismo teisėjams reikalavimai yra atitinkamai vis žemesni. Štai Sutarties dėl ES veikimo 253 straipsnyje konstatuojama, kad „Teisingumo Teismo teisėjai ir generaliniai advokatai parenkami iš asmenų, kurių nepriklausomumas nekelia abejonių ir kurie tenkina atitinkamos jų šalies reikalavimus, keliamus aukščiausios teisėjo pareigoms, arba yra pripažintos kompetencijos teisės specialistai“⁸⁶, Bendrojo Teismo nariai parenkami iš asmenų, kurių nepriklausomumas nekelia abejonių ir kurie tenkina „aukštoms teisėjo pareigoms keliamus reikalavimus“⁸⁷, o štai Tarnautojų teismo nariai turi būti renkami iš tų asmenų, kurių nepriklausomumas nekelia abejonių ir kurie tenkina „teisėjo pareigoms keliamus reikalavimus“⁸⁸.

Kiekvienas iš ESTT priklausančių teismų turi savo pirmininką, kurį renka atitinkamo teismo (Teisingumo Teismo, Bendrojo Teismo ar Tarnautojų teismo) teisėjai iš savo narių trejų metų kadencijai. Minėtų teismų pirmininkai gali būti perrenkami kitai kadencijai.

Reikia akcentuoti, kad Teisingumo Teismo sprendimu iš generalinių advokatų vieneriems metams yra skiriamas Pirmasis generalinis advokatas, kuris turi dvi tik jam vienam būdingas funkcijas: 1) kai Teisingumo Teismas gauna ieškinį (tiek tiesioginį, tiek netiesioginį), tai Teismo pirmininkas paskiria teisėją pranešėją, o Pirmasis generalinis advokatas paskiria atitinkamą generalinį advokatą, kuris pateikia motyvuotą išvadą; 2) Pirmasis generalinis advokatas atlieka revizorinę funkciją, t.y. jo teikimu išimties tvarka gali būti peržiūrimi Bendrojo Teismo sprendimai.

2.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo funkcijos

ESTT suteiktas Sąjungos teisės saugotojo vaidmuo. Europos Sąjungos sutarties 19 straipsnyje konstatuojama, jog ši institucija turi užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės. Iš šio straipsnio seka, kad ESTT privalo užtikrinti ne vien tai, jog nebūtų pažeidžiama pirminė ES teisė, bet ir garantuoti teisės laikymąsi aiškinant ir taikant Sutartis, t.y. tiek ES sutartį, tiek Sutartį dėl ES veikimo. Kadangi pačiame straipsnyje šalia „teisės“ minimos ir „Sutartys“, tai leidžia daryti išvadą, jog šio straipsnio kontekste teisės samprata yra daug platesnė nei vien Sutarčių normos.

⁸⁶ Sutarties dėl ES veikimo 253 straipsnis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁸⁷ Ten pat, 254 straipsnis.

⁸⁸ Ten pat, 257 straipsnis.

Vadinasi, jog šalia pirminės ES teisės ESTT yra įgaliojimas aiškinti ir antrinę teisę, Sąjungos paprotinę teisę ir Sąjungoje pripažįstamus bendruosius teisės principus. Tačiau ESTT neturi kompetencijos aiškinti ir taikyti valstybių narių teisę. Išimtiniais atvejais šiai institucijai gali tekti taikyti ir aiškinti valstybių narių teisės normas, jei ESTT kompetencija pagrindžiama pagal Sutarties dėl ES veikimo 272 ir 273 straipsnius sudarytu arbitražiniu susitarimu, kuriame taikytina teise yra nurodoma nacionalinė teisė.

Kadangi ES institucijų funkcionavimas remiasi „institucinės pusiausvyros“ principu, tai būtent ESTT ir tenka užtikrinti institucinę pusiausvyrą. Pati ES veikia remdamasi ribotų įgalinimų principu (suteikimo principu), neperžengdama ribų kompetencijos, kurią, siekiant Sutartyse nustatytų tikslų, Sąjungai suteikė valstybės narės⁸⁹. Sąjungos institucijoms ribotų įgalinimų principas išreikštas ES sutarties 13 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią „kiekviena institucija veikia neviršydama Sutartyse jai suteiktų įgaliojimų ir laikydama jose nustatytų procedūrų, sąlygų bei tikslų“. Todėl ir ESTT, būdamas viena iš ES institucijų, veikia tik tose ribose, kurios jam nustatytos ES teisės aktais.

Remdamiesi ESTT suteikta kompetencija, kai kurie autoriai nurodo keleriopą šio teismo vaidmenį. Jie teigia, kad ESTT gali veikti kaip:

- konstitucinis teismas, nes jis sprendžia ginčus tarp Sąjungos institucijų;
- administracinis teismas, kai sprendžia bylas pagal privačių asmenų skundus dėl juos liečiančių Sąjungos teisės aktų;
- drausminis teismas, kai sprendžia Komisijos narių ar teisėjų atšaukimo klausimą;
- civilinis teismas, nes sprendžia bylas pagal ieškinius dėl žalos atlyginimo;
- kaip arbitražas, jeigu sprendžia bylas perduotas Teisingumo Teismui pagal atitinkamą šalių susitarimą⁹⁰.

Būtina pabrėžti, kad ESTT atliekamos funkcijos neapsiriboja vien ginčų sprendimu. Remiantis Sutarties dėl ES veikimo 218 straipsnio 11 dalimi, Teisingumo Teismas teikia nuomonę, ar tarp Sąjungos ir trečiųjų šalių arba tarptautinių organizacijų numatytas sudaryti susitarimas yra suderinamas su Sutarčių nuostatomis. Jeigu Teisingumo Teismo nuomonė yra neigiama, tai numatytas sudaryti susitarimas negali įsigaliooti. Toks susitarimas gali įsigaliooti tik tada, jei pats susitarimas yra iš dalies pakeistas arba yra peržiūrėtos Sutartys. Kaip matyti, ESTT atlieka ir kontrolinę funkciją.

Kita ne mažiau svarbi ESTT funkcija – teisės vystymas. Juk tik šios ES institucijos dėka yra suformuluoti šiuo metu klasikiniai tapę, pavyzdžiui, ES teisės taikymo viršenybės principas⁹¹,

⁸⁹ ES sutarties 5 straipsnis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁹⁰ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius]. – Vilnius, 2004. P. 38.

⁹¹ ETT sprendimas byloje *Costa v E.N.E.L* 6/64 // [1964] ECR 585.

valstybės atsakomybės už ES teisės pažeidimą principas⁹² ir kiti. Daugelis autorių sutinka, kad ES sutarties 19 straipsnio formuluotė - ESTT užtikrina, jog aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės – nedraudžia šiai institucijai vystyti teisės. „Jeigu Bendrijų teisinė tvarka turi spragų, kurios gali sukelti pavojų visos teisinės sistemos funkcionavimui arba pažeisti pagrindines žmogaus teises bei teisinės valstybės principus, ETT turi kompetenciją užpildyti tokias spragas“⁹³.

Apibendrinant galima būtų pabrėžti, kad daugumą aukščiau minėtų funkcijų ESTT vis dėlto atlieka vykdydamas jurisdikcinę funkciją, t.y. sprendamas jo kompetencijai patikėtus ginčus.

2.3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo įgaliojimai

Kaip jau buvo minėta, remiantis 1951 m. Paryžiaus sutartimi bei 1957 m. Romos sutartimis buvo sukurta savarankiška teisės sistema, kurioje Bendrijos, valstybės narės bei jų piliečiai turi savo teises ir pareigas. Europos Teisingumo Teismas kaip nepriklausoma teisminė institucija turėjo prižiūrėti ir aiškinti visą Bendrijų teisinę tvarką. Jam suteiktos kompetencijos ribose Europos Teisingumo Teismas kontroliavo visų Bendrijų institucijų veiksmų teisėtumą, taip pat ir valstybių narių veiksmus jų suderinamumo su Bendrijų teise aspektu. Maastrichto sutartimi įsteigus ES, Europos Teisingumo Teismo kompetencija išsiplėtė tarpvalstybiniais bendradarbiavimo ramsčiais: II-uju - Bendra užsienio ir saugumo politika, ir III-iuju – policijos ir teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose. Tačiau ETT kompetencija buvo išplėsta minėtuose ramsčiuose tiek, kiek tai numatė buvusios ES Sutarties 46 straipsnis. Dabar, įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, Maastrichto sutartimi nustatyta ramsčių sistema išnyko ir nuo tada ESTT yra kompetentingas spręsti su ES teise susijusius klausimus, numatytus Sutartyse⁹⁴.

Kadangi neliko ramsčių ir Lisabonos sutartimi panaikinti ES 35 ir Europos Bendrijos steigimo sutarties 68 straipsniai, kuriais buvo ribojama Teisingumo Teismo kompetencija, Teisingumo Teismas įgijo bendrąją kompetenciją priimti prejudicinius sprendimus laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės srityje.

Kalbant apie ES sutarties ankstesniąją VI antraštinę dalį, t.y. apie policijos ir teisminį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose (buvęs III ramstis), reikia pažymėti, jog Teisingumo Teismo kompetencija priimti prejudicinius sprendimus įgavo privalomąjį pobūdį ir jau nepriklauso

⁹² ETT sprendimas byloje *Francovich and Bonifacy v. Italy* C-6/90 ir C-9/90 // [1991] ECR I-5357.

⁹³ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius]. – Vilnius, 2004. P. 39.

⁹⁴ ES sutarties 19 straipsnis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LT:PDF> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

nuo kiekvienos valstybės narės pareiškimo, kad valstybė narė pripažįsta Teisingumo Teismo jurisdikciją, tokiam pareiškime nurodant teismus, kurie gali kreiptis į Teisingumo Teismą. Pagal Lisabonos sutartį policijos ir baudžiamosios teisės sritis priskiriama bendrajai teisei ir į Teisingumo Teismą po pereinamojo 5 metų laikotarpio nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo galės kreiptis jau visi teismai. Dabar gi, t.y. pereinamuoju laikotarpiu, Teisingumo Teismo įgaliojimai dėl teisės aktų, priimtų iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo policijos ir teismo bendradarbiavimo srityje, išlieka tokie patys, kaip buvę.

Kalbant apie Europos Bendrijos steigimo sutarties ankstesniąją IV antraštinę dalį, t.y. apie vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitas su laisvu asmenų judėjimu susijusias politikos sritis, reikia pabrėžti, kad nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo į Teisingumo Teismą gali kreiptis visi nacionaliniai teismai – jų ratas neribojamas tik aukščiausiais teismais. Dabar Teisingumo Teismas gali priimti sprendimus dėl viešosios tvarkos priemonių atliekant tarpvalstybinę kontrolę. Taigi šioje srityje Teisingumo Teismas turi jurisdikciją pagal bendrąją teisę.

Nors, kaip minėta, su Lisabonos sutartimi išnyksta ramsčio sąvoka, tačiau bendrai užsienio ir saugumo politikai (BUSP)⁹⁵ toliau taikomos specialios taisyklės ir procedūros. Taigi Teisingumo Teismo jurisdikcijai pagal sutarties dėl ES veikimo 275 straipsnį nepriklauso tikrinti šių nuostatų ir jų pagrindu priimtų aktų, išskyrus dvi išimtis, t. y.: 1) jam priklauso prižiūrėti, kad būtų atribota Sąjungos kompetencija ir BUSP, kurios įgyvendinimas neturi daryti poveikio Sąjungos kompetencijų vykdymui ir institucijų įgaliojimams įgyvendinti Sąjungos išimtinės ir padalintos kompetencijas⁹⁶, kitaip tariant Teisingumo Teismas tikrina, ar BUSP neriboja ES kompetencijos; 2) jam priklauso nagrinėti ieškinius dėl Tarybos priimtų sprendimų, patvirtinančių ribojančias priemones, nukreiptas prieš fizinius ar juridinius asmenis, kurių Taryba imasi, pavyzdžiui, kovodama su terorizmu (lėšų įšaldymas), teisėtumo⁹⁷.

Tačiau neabejotinai didžiausią reikšmę turi ESTT atliekama Sutarčių ir jų pagrindu priimtų antrinės teisės aktų, taip pat jų įgyvendinimo teisėtumo priežiūra. Todėl toliau nagrinėjant šios institucijos jurisdikciją daugiau dėmesio bus skirta ESTT veiklai būtent šiuose rėmuose.

Tolesniuose skyreliuose bus aptartos konkrečių ieškinių rūšys, kurios priklauso ESTT jurisdikcijai.

⁹⁵ ES sutarties V antraštinė dalis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LT:PDF> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁹⁶ ES sutarties 40 straipsnis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LT:PDF> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁹⁷ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 275 straipsnis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LT:PDF> ; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

2.3.1. Ieškiniai dėl įsipareigojimų nevykdymo

Sutarties dėl ES veikimo 258 straipsnis ir 259 straipsnis, taip pat 108 straipsnio 2 dalis, 114 straipsnio 9 dalis ir 348 straipsnio 2 dalis suteikia teisę Komisijai ir valstybėms narėms kreiptis į ESTT dėl kitos valstybės narės padaryto Sutarčių pažeidimo, t.y. neįvykdytos kokios nors pagal Sutartį numatytos pareigos. Tokiu būdu sudaroma galimybė patraukti atsakomybėn Sutartį pažeidžiančias valstybes. Reikia pabrėžti, kad tokio pažeidimo faktą gali nustatyti tik ESTT. Vadinas, ieškiniai dėl įsipareigojimų nevykdymo padeda apsaugoti Sąjungos teisę nuo pažeidimų.

ESTT, nustatęs Sąjungos teisės pažeidimą, neturi įgaliojimų panaikinti valstybės narės teisės aktą ar kitaip pašalinti teisės akto pažeidimo padarinius, taip pat negali įpareigoti valstybės narės atlikti kokių nors konkrečių priemonių ar veiksmų. Tačiau neretai ESTT savo sprendimuose labai detalai aptaria motyvus ir tiksliai nurodo priežastis, kurios lėmė valstybės narės įsipareigojimų nevykdymą, todėl valstybėms narėms kartais nelieka didelio pasirinkimo, kaip ir koku būdu ištaisyti nustatytą pažeidimą. Pagal Sutarties dėl ES veikimo 260 straipsnio 1 dalį valstybė narė privalo imtis būtinų priemonių ESTT sprendimui įvykdyti.

Reikia akcentuoti, kad įsipareigojimų nevykdymas gali pasireikšti ir paties ESTT sprendimo nevykdymu, dėl kurio vėlgi gali būti pareiškiamas naujas ieškinys. Tokio pobūdžio ieškinys vadinamas antrosios kartos ieškiniu dėl įsipareigojimų nevykdymo. Konstatavęs tokio ieškinio pagrįstumą, ESTT, remdamasis Sutarties dėl ES veikimo 260 straipsnio 2 dalimi, gali paskirti valstybei narei piniginę sankciją.

Svarbu paminėti, kad po Lisabonos sutarties įsigaliojimo, remiantis Sutarties dėl ES veikimo 260 straipsnio 3 dalimi, Komisija gali prašyti ESTT iš karto skirti piniginę sankciją, jei valstybė narė neįvykdė pareigos pranešti apie direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę. Kaip matyti, dėl tokių pažeidimų ESTT gali skirti piniginę baudą jau pirmą kartą konstatuojant tokį pažeidimą, nepaisant to, kad tai yra tik Pirmosios kartos ieškinys dėl įsipareigojimų nevykdymo.

ESTT sprendimai priimti nagrinėjant ieškinius dėl įsipareigojimų nevykdymo, turi *erga omnes* reikšmę.

2.3.2. Ieškiniai dėl panaikinimo

Sutarties dėl ES veikimo 263 straipsnis reglamentuoja ieškinius dėl panaikinimo. Pareiškiant tokio pobūdžio ieškinį, Teisingumo Teismui arba Bendrajam Teismui sudaromos sąlygos patikrinti ES institucijų veiksmus jų teisėtumo aspektu.

Skirtingai nuo valstybių narių, ES institucijų ar organų pareikštų ieškinių, kuriuos nagrinėja Teisingumo Teismas, fizinių ar juridinių asmenų ieškiniai dėl panaikinimo yra nagrinėjami

Bendrajame Teisme, kurio sprendimai tik teisės klausimais gali būti skundžiami Teisingumo Teisme⁹⁸.

Iš Sutarties dėl ES veikimo 263 straipsnio 1 dalies seka, kad ESTT tikrina antrinius ES teisės aktus, kurie yra privalomo pobūdžio. Nors šiame straipsnyje ir yra tiksliai išvardyti teisės aktai, kurie gali būti apskūsti ieškiniu dėl panaikinimo, tačiau šis išvardijimas nereiškia, jog gali būti peržiūrėti tik reglamentai, direktyvos ir sprendimai. Kaip teigia W. Cairns, ESTT kreipia dėmesį į akto turinį, o ne į jo formą: jei tik ES aktas yra privalomas, jį galima apskūsti⁹⁹.

Remiantis Sutarties dėl ES veikimo 263 straipsnio 2 dalimi, Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso nagrinėti valstybės narės, Europos Parlamento, Tarybos ar Komisijos pateiktus ieškinius dėl kompetencijos trūkumo, esminio procedūrinio reikalavimo pažeidimo, Sutarčių ar kokios nors su jais taikymu susijusios teisės normos pažeidimo arba piktnaudžiavimo įgaliojimais.

Atkreiptinas dėmesys, kad įsigaliojus Lisabonos sutarčiai ES pagrindinių teisių chartijai suteikiama tokia pat teisinė galia, kaip ir Sutartims. Vadinasi, ji tapo ES pirminės teisės dalimi. Todėl dabar tam tikrą teisės aktą galima apskūsti prieštaravimu šiai Chartijai, tačiau, reikia prisiminti, kad to negali padaryti dvi valstybės narės: Jungtinė Karalystė ir Lenkija¹⁰⁰.

Jeigu Teisingumo Teismas arba Bendrasis Teismas nustato, jog ieškinys yra pagrįstas, tai skundžiamas teisės aktas pripažįstamas negaliojančiu¹⁰¹. Teisės akto pripažinimas negaliojančiu sukelia *erga omnes* teises pasekmes ir pasižymi atgaliniu veikimu (*ex tunc*), todėl pripažinti negaliojančiais teisės aktai laikomi niekiniais nuo pat jų priėmimo dienos. Tačiau Sutarties dėl ES veikimo 264 straipsnio 2 dalimi Teisingumo Teismui suteikiama teisė, skelbiant teisės aktą negaliojančiu, nurodyti, kurie paskelbto negaliojančiu akto padariniai lieka galioti, t.y. yra nekeičiami. Tos institucijos, kurių teisės aktas buvo paskelbtas negaliojančiu, privalo imtis visų priemonių (pavyzdžiui, panaikinti kitus teisės aktus, kurie buvo priimti apskūsto teisės akto pagrindu), kad įgyvendintų ESTT sprendimus.

Teisingumo Teismo sprendimas įsigalioja tą pačią dieną, o Bendrojo Teismo sprendimas įsigalioja tada, kai pasibaigia apeliacinio skundo padavimo terminas arba kai skundas yra atmetamas. ESTT sprendimo nevykdymas gali iššaukti ieškinį dėl neveikimo arba Sąjungos atsakomybę.

⁹⁸ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 256 straipsnio 1 dalis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

⁹⁹ Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. – Vilnius, 1999. P. 155.

¹⁰⁰ Protokolas Nr. 30 dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių Chartijos taikymo Lenkijai ir Jungtinei Karalystei // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0201:0328:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

¹⁰¹ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 264 straipsnio 1 dalis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

2.3.3. Ieškiniai dėl neveikimo

Sutarties dėl ES veikimo 265 straipsnis reglamentuoja ieškinius dėl neveikimo. Kaip ir prieš tai minėti ieškiniai dėl panaikinimo, ieškiniai dėl neveikimo taip pat atlieka dvejopą funkciją: viena vertus, jie užtikrina objektyvią ES institucijų veiklos teisėtumo kontrolę, kita vertus, jų pagalba individualūs asmenys įgyja teisę ginti savo pažeistas subjektines teises¹⁰².

Pareiškiant tokio pobūdžio ieškinį, Teisingumo Teismui arba Bendrajam Teismui sudaromos sąlygos patikrinti ES institucijų neveikimą teisėtumo aspektu, t.y. šie ieškiniai yra nukreipti prieš neteisėtą šių institucijų pasyvumą. Remiantis Sutarties dėl ES veikimo 265 straipsnio 1 dalimi, valstybės narės ir ES institucijos gali kreiptis į ESTT, jei Sąjungos institucijos nesiima atitinkamų teisinių veiksmų, kuriuos atlikti reikalauja ES teisė. Teisingumo Teismas savo praktikoje pažymėjo, kad tokio pobūdžio ieškinių tikslas yra ne panaikinti nuspėjamą neveikimą ar atsisakymą priimti sprendimą, bet konstatuoti Sutarčių pažeidimą dėl neteisėto neveikimo. Teisės moksle daugiau ar mažiau vieningai sutariama, jog su ieškinių dėl neveikimo pagalba ES institucijų neveikimo teisėtumas gali būti tikrinamas tiek pirminės, tiek antrinės ES teisės atžvilgiu¹⁰³. Tai suprantama, nes iš antrinės teisės kylančios pareigos imtis tam tikrų veiksmų pažeidimas gali reikšti ir pačių Sutarčių, t.y. pirminės ES teisės, pažeidimą, o ESTT, kaip minėta, yra suteiktas Sąjungos teisės saugotojo vaidmuo.

Jeigu Teisingumo Teismas arba Bendrasis Teismas nustato, jog ieškinyje dėl neveikimo yra pagrįstas, tai tuo ESTT pripažįsta, kad atitinkama ES institucija, pažeisdama ES teisę, neatliko atitinkamų veiksmų. Tačiau, reikia akcentuoti, kad ESTT sprendimas, kuriuo ES institucijos neveikimas pripažįstamas neteisėtu, yra labiau deklaratyvaus pobūdžio, nes jis nepašalina tokio neteisėtumo padarinių, o tik konstatuoja, kad tokiu neveikimu buvo pažeista ES teisė. ESTT nėra suteikti įgaliojimai įpareigoti ES institucijas atlikti konkrečius veiksmus, t.y. nurodyti, kokių konkrečių priemonių turi imtis institucija, tačiau Sutarties dėl ES veikimo 266 straipsnis nustato, kad ES institucijos, įstaigos ar organai, kurių neveikimas pripažintas prieštaraujančiu ES teisei, privalo imtis būtinų priemonių ESTT sprendimui įvykdyti.

2.3.4. Ieškiniai dėl žalos atlyginimo

Sutarties dėl ES veikimo 268 straipsnis ir 340 straipsnio 2 dalis reglamentuoja ieškinius dėl žalos atlyginimo, o tiksliau - žalos, padarytos ES institucijų ar jų tarnautojų veiksmų. Pagal šiuos straipsnius ESTT sprendžia ginčus dėl ES padarytos žalos nesutartinių santykių srityje atlyginimo.

¹⁰² Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius]. – Vilnius, 2004. P. 54.

¹⁰³ Ten pat. P. 56.

Ieškinys dėl žalos atlyginimo gali būti pareikštas, jeigu ES institucija, veikdama Sąjungos vardu, savo veika padarė žalą. Reikia paminėti, kad fizinių ir juridinių asmenų pareikštus ieškinius dėl žalos atlyginimo nagrinėja Bendrasis Teismas, o Teisingumo Teismas nagrinėja ieškinius dėl žalos atlyginimo, kai juos pareiškia valstybės narės.

Jei ESTT institucija nusprendžia, jog ieškinys dėl žalos atlyginimo yra pagrįstas, tai priimamas sprendimas, tenkinantis ieškinį dėl priteisimo. Toks sprendimas vykdomas pagal Sutarties dėl ES veikimo 280 ir 299 straipsniuose nustatytas taisykles. Tačiau jeigu ieškiniu dėl žalos atlyginimo buvo prašoma pripažinti vien atsiradusią žalą ir Sąjungos atsakomybės už ją faktą, tuomet ESTT priima sprendimą dėl pripažinimo. Beje, tenka konstatuoti, jog ieškinį tenkinantis sprendimas dėl žalos atlyginimo savaime nepašalina paties neteisėto akto, kuris buvo pagrindu minėtai žalai atlyginti. ESTT tik konstatuoja, jog konkretus veiksmas ar neveikimas yra neteisėtas, teisės akto galiojimas *erga omnes* nėra liečiamas¹⁰⁴.

2.3.5. Prejudiciniai sprendimai

Priimant prejudicinius sprendimus ESTT įgyvendina ES sutarties 19 straipsnyje suformuotą pagrindinį uždavinį – užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės. Prejudicinio sprendimo dėka ESTT tapo ES teisę kurianti, politinę galią turinti ir aktyviai individų teises ginanti institucija. Kitaip tariant, būtent prejudicinio sprendimo pagalba ESTT turėjo galimybę formuoti ES. Juk svarbiausius principus - tiesioginis veikimas ir ES teisės viršenybė, ESTT išvystė savo sprendimuose, kai nacionaliniai teismai kreipėsi į jį su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Minėti principai įgalino piliečius remtis, o nacionalinius teismus taikyti ES teisę, teikiant jai pirmenybę nacionalinės teisės atžvilgiu.

Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnis suteikia ESTT juridinį pagrindą atsakyti į nacionalinių teismų klausimus apie ES teisės aiškinimą ir galiojimą, o tuo pačiu pasiekiamas tam tikras Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo visuose valstybių narių nacionaliniuose teismuose vienodumo laipsnis. Šiame straipsnyje nėra įtvirtinta hierarchinė nacionalinių teismų ir ESTT sistema, todėl Teisingumo Teismui nesuteikta jokių galių, leidžiančių jį laikyti aukštesnės instancijos teismu ar konstituciniu teismu nacionalinių teismų atžvilgiu¹⁰⁵. ESTT atlieka tik aiškiai Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnyje jam patikėtas funkcijas – nacionalinio teismo prašymu išaiškina ES teisės normų turinį arba pasisako dėl jų galiojimo.

Reikia paminėti, kad pagal dabartinę Sutartį dėl ES veikimo jurisdikcija priimti prejudicinius sprendimus suteikiama ir Bendrajam Teismui, tačiau tik ESTT statute konkrečiai nustatytose srityse.

¹⁰⁴ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius]. – Vilnius, 2004. P. 65.

¹⁰⁵ Ten pat. P. 79.

Tokia jurisdikcija buvusiam Pirmosios instancijos teismui buvo suteikta įsigaliojus Nicos sutarčiai. Tačiau, tais atvejais, kai „Bendrasis Teismas mano, kad byloje reikalingas principinis sprendimas, galintis turėti įtakos Sąjungos teisės vienovei ar darnumui, jis gali perduoti bylą Teisingumo Teismui, kad šis spręstų“¹⁰⁶. Tačiau, reikia pastebėti, ši Bendrojo Teismo jurisdikcija yra tik teorinė, nes ESTT statute nėra patvirtintų sričių, kuriose Bendrasis Teismas galėtų priimti prejudicinius sprendimus. Taigi reikia sutikti su prof. P. Kūriu, kuris teigia, kad kol kas ši Nicos sutarties nuostata nėra įgyvendinta praktikoje¹⁰⁷.

Remiantis Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnio 1 dalimi, ESTT jurisdikcijai priskirti ES Sutarčių išaiškinimo bei Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir išaiškinimo klausimai.

Prejudicinio sprendimo procese ESTT turi jurisdikciją pasisakyti išimtinai ES teisės aiškinimo ar galiojimo klausimu. Būtina akcentuoti, kad Teisingumo Teismas nepriima sprendimų nacionalinės teisės aiškinimo bei galiojimo klausimais, kadangi tai nepriklauso jo jurisdikcijai. Taikant Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnį, Teisingumo Teismas neturi įgaliojimų spręsti, ar nacionalinė teisės norma atitinka ES teisę. ESTT (ir tik jis) gali konstatuoti atitinkamos ES teisės normos negaliojimą. Jei Teisingumo Teismas nustato, kad ES teisės norma prieštarauja aukštesnės teisinės galios teisės aktui (pirminei teisei), tai konstatuojamas tokios normos negaliojimas *erga omnes*. Pažymėtina, kad nėra galimybės kelti Sutarčių bei paties Teisingumo Teismo priimtų sprendimų galiojimo klausimo. Kitaip tariant, į ESTT galima kreiptis dėl jo paties priimtų sprendimų išaiškinimo, tačiau negalima kreiptis dėl priimtų sprendimų galiojimo. Taip pat, kaip minėta, į Teisingumo Teismą negalima kreiptis dėl pirminės teisės aktų galiojimo, t.y. negalima kreiptis nei dėl Steigiamųjų Sutarčių, nei dėl jų pakeitimų, Sutarčių priedų ir protokolų.

Teisingumo Teismo priimtame prejudiciniame sprendime pateiktas ES teisės išaiškinimas įpareigoja nacionalinį teismą, kuriam jis buvo skirtas. Tai reiškia, kad nacionalinis teismas priimdamas galutinį sprendimą nagrinėjamoje byloje turės taikyti Sąjungos teisės normą remdamasis Teisingumo Teismo pateiktu šios teisės normos išaiškinimu.

ESTT priimtas prejudicinis sprendimas sukelia tam tikrą teisinį poveikį ne tik nacionaliniam teismui, kuris kreipėsi dėl šio priimto prejudicinio sprendimo, bet ir visiems kitiems valstybių narių nacionaliniams teismams, kuriems ateityje gali tekti nagrinėti panašaus pobūdžio bylas.

Reikia paminėti, kad Teisingumo Teismui taip pat yra suteikta teisė nepriimti nagrinėti klausimų, dėl kurių jis jau yra pasisakęs. Tai reiškia, kad „jei klausimas, dėl kurio Teismui yra pateiktas prašymas priimti preliminarų nutarimą [dab. prejudicinį sprendimą], yra tapatus klausimui,

¹⁰⁶ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 256 straipsnis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:LT:PDF>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

¹⁰⁷ Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme // Jurisprudencija, 2006, Nr. 6(84). P. 13.

dėl kurio Teismas jau yra priėmęs nutarimą, jeigu atsakymą į klausimą galima aiškiai nustatyti iš nusistovėjusios Teismo praktikos arba jeigu atsakymas į klausimą nekelia jokių pagrįstų abejonių, Teismas, pranešęs apie tai klausimą pateikusiam teismui, gali priimti motyvuotą nutartį, nurodydamas ankstesnį sprendimą, priimtą panašioje byloje.¹⁰⁸

2.3.6. Ginčai Europos Sąjungos viešosios tarnybos srityje

Tarnautojų teismas, kaip Sąjungos teisminės institucijos dalis, yra specializuotas teismas, nagrinėjantis ginčus ES viešosios tarnybos srityje. Tarnautojų teismo jurisdikcijai priklauso pirmąja instancija nagrinėti ES ir jos tarnautojų ginčus pagal Sutarties dėl ES veikimo 270 straipsnį. Šie ginčai susiję ne tik su darbo santykiais (darbo užmokestis, karjeros galimybės, įdarbinimas, drausminės nuobaudos ir kt.), bet ir su socialinės apsaugos sistema (ligos, senatvė, invalidumas, nelaimingi atsitikimai darbe, šeimos pašalpos ir kt.).

Tarnautojų teismo jurisdikcijai taip pat priklauso nagrinėti visų organų bei tarnybų ir jų darbuotojų ginčus, kurių atžvilgiu jurisdikcija suteikiama ESTT, pavyzdžiui, Europol, Vidaus rinkos derinimo tarnybos ar Europos investicinio banko ir jų tarnautojų ginčai. Remiantis ESTT statuto I priedo (ES Tarnautojų teismas) 9 ir 11 straipsniais, apeliacinį skundą teisės klausimais dėl Tarnautojų teismo sprendimų per du mėnesius galima paduoti Bendrajam Teismui.

¹⁰⁸ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius]. – Vilnius, 2004. P. 197.

3. EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO TEISMO IR KONSTITUCINĖS KONTROLĖS INSTITUCIJŲ JURISDIKCIJOS SANTYKIS

Pasak prof. E. Kūrio, kiekvienos valstybės nacionalinė teisė „gyvena“ tam tikroje ekstranacionalinėje – taip pat ir teisinėje – aplinkoje. Vadinasi, kiekvienos valstybės nacionalinė teisė, koegzistuoja su kitomis teisinėmis tvarkomis, patiria ir jų poveikį. Valstybėms narėms ES teisė, be abejo, yra viena iš svarbiausių jų turinį ir raidą lemiančių ekstranacionalinių teisinių tvarkų. Todėl teigus yra prof. E. Kūris sakydamas, jog beveik bet kurios ES valstybės narės konstitucinės teisės ir ES teisės santykis „toli gražu nėra ir, matyt, niekada nebus neproblemiškas“, nes šių teisių santykio didžiausia problema yra ta, kad „susiduriama su tai, ką galima pavadinti *viršenybių konkurencija*“¹⁰⁹. Juk ES teisė postuluoja *savo* viršenybę valstybių narių nacionalinės teisės atžvilgiu, o ES valstybių narių konstitucijos postuluoja *savo* viršenybę. Tokiu atveju kyla ES teisės ir valstybių narių nacionalinės teisės, grindžiamos Konstitucijos viršenybe, santykio problema. Pasak doc. dr. A. Normanto, šioje srityje ypatingai svarbi yra ES valstybių narių konstitucinės justicijos institucijų pozicija ES teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę atžvilgiu, taip pat konstitucinės kontrolės institucijų požiūris į jų ir ESTT kompetencijos santykį¹¹⁰.

Todėl šiame skyriuje atskleisime ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykį, žvelgiant į jį per konstitucinės teisės prizmę. Kadangi šių institucijų santykiai iš prigimties yra sudėtingi, jų dialogas išryškino tam tikrus konfliktinius elementus, galimas ginčo sritis, kurių bene svarbiausios konstitucinės teisės aspektu yra ES teisės viršenybės klausimas valstybių narių nacionalinės teisės atžvilgiu, o taip pat ir valstybių narių konstitucinės justicijos institucijų bei ESTT santykis, reguliuojant ES teisės santykį su nacionaline Konstitucija.

3.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykis Europos Sąjungos teisės viršenybės principo aspektu

ES teisės viršenybė ES valstybių narių nacionalinės teisės atžvilgiu yra vienas iš svarbiausių Europos integracijos ramsčių, kadangi Europos integracijos *conditio sine qua non* yra būtent teisinė

¹⁰⁹ Kūris E. Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos // Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris. Mokslo straipsnių rinkinys. – Vilnius, 2008. P. 673-675.

¹¹⁰ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2004. P. 47.

integracija. ES teisės viršenybės principas yra įtvirtintas ESTT jurisprudencijoje ir užtikrina vienodą ES teisės taikymą. Reikia akcentuoti, kad bendros teisminės institucijos - ESTT, kurios sprendimai ES valstybėms narėms yra privalomi, egzistavimas yra viena iš būtinų ES gyvavimo prielaidų.

Kita vertus, pagrindinis bet kurios šalies konstitucinės kontrolės institucijos uždavinys yra užtikrinti nacionalinės konstitucijos viršenybę nacionalinėje teisės sistemoje ir visos nacionalinės teisės pamatu ir teisiškumo matu laikyti Konstituciją, kitaip tariant, visą nacionalinę teisę orientuoti į, pasak H. Kelzeno, „*Grundnorm*“, kadangi, kaip teigia prof. dr. G. Mesonis, „Konstitucija yra vertybė, nes ten yra valstybės nepriklausomybė, tautos suverenitetas, valstybės teritorijos nedalomumas, valstybinė kalba - joks materialus lobynas neprilygsta Konstitucijai. Konstitucija yra tautos lobynas, įgavęs juridinę formą“¹¹¹.

Kaip matyti, egzistuoja „stipri“ viršenybių konkurencija, kur, anot prof. Kūrio, „būtina rasti teisinį šių konkuruojančių viršenybių sambūvio algoritmą, <...> kad ir atitinkamų valstybių konstitucijomis kaip aukščiausiaja teise grindžiamos nacionalinės teisės sistemos, ir ES teisė, kuri neabejotinai yra Europos integracijos pagrindas ir priemonė, galėtų „išsaugoti veidą“¹¹².

Nagrinėdami ESTT ir nacionalinių konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykį ES teisės viršenybės aspektu, pirmiausiai turime apžvelgti ir pačio ESTT praktiką bei valstybių narių konstitucinių teismų požiūrį į ES teisės viršenybę.

3.1.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pozicija dėl Europos Sąjungos teisės viršenybės principo valstybių narių nacionalinės teisės atžvilgiu

ESTT poziciją Sąjungos teisės viršenybės principo aspektu atskleisime apžvelgdami šios institucijos suformuotą teismų praktiką.

1963 m. garsiajame *Costa v ENEL* sprendime Europos Teisingumo Teismas suformulavo Bendrijos teisės viršenybės principą. Šiame sprendime ETT aiškiai nurodė, kad valstybės narės (nors ir tam tikrose nustatytose srityse) apribojo savo suverenias teises ir perdavė jas Europos Bendrijai. Todėl EB teisės, kaip savarankiškos teisės sistemos, normos turi viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu. „Dėl savo ypatingos prigimties ji neturi būti teisiškai kvestionuojama vidaus teisės aktu, kad ir koks jis būtų, nes tuomet ji prarastų savo, kaip Bendrijos teisės, pobūdį, ir dėl to kiltų grėsmė pačios Bendrijos teisiniam pagrindui“¹¹³.

¹¹¹ Seimui pristatyti kandidatai į Konstitucinio Teismo teisėjus // <http://verslas.delfi.lt/law/seimui-pristatyti-kandidatai-i-konstitucinio-teismo-teisejus.d?id=42987025>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

¹¹² Kūris E. Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos // Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris. Mokslo straipsnių rinkinys. – Vilnius, 2008. P. 675.

¹¹³ ETT sprendimas byloje *Costa v E.N.E.L* 6/64 // [1964] ECR 585.

Vykstant Europos integracijai šis principas, užtikrinantis vienodą ES teisės taikymą, turi būti visuotinai pripažįstamas. Taigi 1970 m. *Internationale Handelsgesellschaft* sprendime Europos Teisingumo Teismas pripažino EB teisės (netgi ir antrinės) viršenybę ir prieš nacionalinę konstituciją. Jis konstatavo, kad „Bendrijos veiksmams ir jų veikimui negali turėti įtakos tas argumentas, kad jie pažeidžia EB valstybės narės konstitucijoje įtvirtintas pagrindines žmogaus teises ir laisves arba konstitucinius struktūrinius principus“¹¹⁴.

Simmenthal II byloje ETT atkreipė dėmesį į daugelį praktinių Bendrijos teisės viršenybės principo aspektų. Visų pirma, Teismas nurodė, kad valstybės turi pareigą pakeisti nacionalinį aktą, jei jis yra nesuderinamas su Bendrijos norma. Vadinasi, valstybės narės įpareigojamos suderinti nacionalinę teisę su Bendrijos teisės reikalavimais. Dar ETT nurodė, kad visi valstybių narių teismai ir institucijos turi pareigą taikyti tiesiogiai veikiančią Bendrijos teisę ir negali taikyti tokio nacionalinio teisės akto, kuris nesuderinamas su Bendrijos norma, kol jis nebus panaikintas arba pakeistas¹¹⁵. Kita vertus, tai reiškia, kad pačios Bendrijos teisės normos egzistavimas nepanaikina jai prieštaraujančios nacionalinės teisės normos – nacionalinis teismas tik privalo jos netaikyti. Iš *Simmenthal II* bylos sprendimo išplaukia, kad nacionaliniai teismai turi aiškinti nacionalinę teisę atsižvelgdami į Bendrijos teisės nuostatas. Kitas Europos Teisingumo Teismo pažymėtas Bendrijos teisės taikymo aspektas minėtoje byloje yra tas, kad Bendrijos teisė turi viršenybę tiek anksčiau, tiek vėliau nustatytos nacionalinės teisės atžvilgiu, t.y. netaikytinas principas *lex posterior derogat lex priori*¹¹⁶. Todėl laikantis tokios pozicijos iš nacionalinės teisės būtina pašalinti ankstesnes, Bendrijos normoms prieštaraujančias (jų neatitinkančias) nacionalinės teisės nuostatas ir nebekurti naujų Bendrijos teisės normų neatitinkančių teisės nuostatų¹¹⁷.

Dar vėliau viršenybės principas buvo patobulintas *Factortame* bylos sprendime, kur Europos Teisingumo Teismas nutarė, kad tuo atveju, kai esama prieštaravimo tarp Bendrijos teisės ir nacionalinės normos, pastaroji turi būti ne tik kad netaikoma, bet nacionaliniai teismai privalo net „anuliuoti“ ją¹¹⁸. Vadinasi, siekiant užtikrinti Bendrijos teisės veiksmingumą, kiekvienas valstybės narės teismas turi pareigą užtikrinti visišką ir neatidėliotiną Bendrijos teisės taikymą ir tais atvejais, kai kyla konfliktas su nacionalinės teisės normomis.

Apibendrinant ESTT praktiką, galima pastebėti, kad šis Teismas nuo pat pradžių laikėsi nuoseklios pozicijos, plėtodamas ES viršenybės principą. Pasak I. Jarukaičio, galima teigti, kad „ETT iš dalies rėmėsi monistiniu Bendrijos ir kiekvienos nacionalinės teisės sistemų modeliu,

¹¹⁴ ETT sprendimas byloje *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* 11/70 // [1970] ECR 1125.

¹¹⁵ ETT sprendimas byloje *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal* 106/77 // [1978] ECR 629.

¹¹⁶ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė, 2000, Nr. 37. P. 46.

¹¹⁷ Grzybowski M. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė: santvarkos ir teisės klausimai // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. [Konferencijos medžiaga]. – Vilnius, 2004. P. 45.

¹¹⁸ ETT sprendimas byloje *R v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* C-213/89 // [1990] ECR I-2433.

pagrįstu nuostata, kad kiekvienas Europos pilietis į Bendrijos sutartį žiūri kaip į savo konstituciją, kuri visiems taikoma vidaus teisėje, o tokiu atveju esant teisės normų konfliktui gali būti taikoma tik viena iš jų.¹¹⁹

Po ESTT praktikos apžvalgos būtina pereiti prie antrojo ES teisės viršenybės aspekto. Juk ES teisę taiko nacionaliniai teismai, o ne pats ESTT. Štai kodėl tikroji ES teisės viršenybės principo reikšmė priklauso nuo jo pripažinimo valstybėse narėse.

3.1.2. Valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų pozicija dėl Europos Sąjungos teisės viršenybės principo

Apžvelgsime seniausiųjų ES valstybių narių (Nyderlandų, Belgijos, Liuksemburgo, Prancūzijos, Italijos bei Vokietijos) teismų reakciją ESTT įvardytą Bendrijos teisės viršenybės principą.

3.1.2.1. Beneliukso valstybių konstitucinės kontrolės institucijos

Reikia paminėti, kad Beneliukso valstybės laikosi monistinės doktrinos, nustatydamas tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį¹²⁰. Pačioje Nyderlandų Konstitucijoje pripažįstama tarptautinės teisės viršenybė nacionalinės teisės atžvilgiu. Todėl kai *Van Gend en Loos* byloje Nyderlandų teismas kreipėsi į Europos Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo, jis tik tenorėjo išsiaiškinti, ar tam tikros EEB sutarties nuostatos yra tiesioginio veikimo, t.y. „ar jos privalomos visiems asmenims“. Būtent *Van Gend en Loos* sprendime Europos Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad Bendrijos teisė valstybių narių subjektams gali tiesiogiai suteikti teises nepriklausomai nuo valstybių narių nacionalinės teisės ir šios teisės turi būti veiksmingai ginamos nacionaliniu lygmeniu¹²¹. Taigi šiame sprendime ir buvo suformuluotas tiesioginio veikimo principas, kuris labai glaudžiai susijęs su Europos Bendrijos teisės viršenybės principu. Reikia pabrėžti, kad Nyderlanduose ES teisės viršenybė pripažįstama dėl ypatingos Sąjungos teisės prigimties. Juk būtent *Van Gend en Loos* sprendime Europos Teisingumo Teismas apibrėžė Bendrijos teisę kaip „tarptautinėje teisėje sukurtą naują teisinę tvarką, kurios naudai valstybės apribojo, nors ir tik kai kuriose srityse, savo suverenias teises ir kurios subjektais yra ne tik valstybės narės, bet ir jų piliečiai“¹²².

¹¹⁹ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė, 2000, Nr. 37. P. 46.

¹²⁰ Partsch R. Bernhardt // Encyclopedia of Public International Law, Vol. II, 1995. P. 1195.

¹²¹ ETT sprendimas byloje *NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend & Loos* C-26/62 // [1963] ECR I.

¹²² Ibid.

Nors Belgijos Konstitucijoje nieko nesakoma apie tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį, 1970 m. ji buvo papildyta nuostata, kad sutarties ar įstatymo pagrindu tam tikrų galių įgyvendinimas gali būti perduotas tarptautinėms institucijoms. Galbūt todėl Bendrijos teisės viršenybės principas buvo priimtas be didesnių problemų. Kalbant apie ES teisės ir Belgijos konstitucinių normų santykį, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šiuo klausimu Belgijos Arbitražo Teismas nusprendė, jog jis turi teisę peržiūrėti įstatymų, ratifikuojančių tarptautines sutartis, bei pačių tarptautinių sutarčių konstitucingumą¹²³. Tokiu būdu buvo nukrypta nuo besąlyginio Bendrijos teisės viršenybės principo pripažinimo. Taip pat galima pažymėti, kad būtent Belgijos Arbitražo Teismas buvo pirmasis iš visų valstybių narių konstitucinių teismų, kuris kreipėsi į Europos Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo¹²⁴.

Liuksemburge, kaip ir kitose Beneliukso šalyse, ES teisės viršenybė pripažįstama remiantis ypatinga jos prigimtimi¹²⁵. 1984 m. Valstybės taryba *Bellion* sprendime tarptautinės teisės viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu deklaravo ir Bendrijos teisės atžvilgiu¹²⁶.

3.1.2.2. Prancūzijos Konstitucinė Taryba

Prancūzijos Konstitucijos 55 straipsnyje nustatyta, kad tinkamai ratifikuotos ar kitaip patvirtintos sutartys ir susitarimai turi viršesnę nei įstatymo galią, jei sutartį ar susitarimą taiko ir kita šalis¹²⁷. Atrodytų, kad neturėjo iškilti didesnių problemų pripažįstant ir Bendrijos teisės viršenybę. Tačiau taip neatsitiko. Reikia prisiminti, kad Prancūzijos teisės sistemoje yra dvi jos teisminės sistemos atšakos: bendrosios kompetencijos teismai ir administraciniai teismai. 1970 m. Valstybės Taryba (Aukščiausiasis administracinis teismas), nagrinėdama *Syndicat général* bylą¹²⁸, nusprendė, kad iškilusio klausimo dėl tam tikrų nutarimų suderinamumo su Bendrijos teise ji nėra kompetetinga spręsti. Valstybės Taryba konstatavo, kad šio klausimo sprendimas automatiškai reiškia įstatymų, kuriais remiantis buvo priimti nutarimai, konstitucinę priežiūrą, o ją Prancūzijoje vykdo Konstitucinė Taryba. 1975 m. Konstitucinė Taryba nurodė, kad įstatymo konstitucingumas ir įstatymo nuostatų suderinamumas su tarptautinės sutarties normomis yra du skirtingi dalykai, nes vien faktas, kad įstatymas yra nesuderinamas su tarptautinės sutarties nuostatomis, dar nerodo, jog pats įstatymas prieštarauja Konstitucijai¹²⁹. Tačiau tik 1989 m. *Nicolo* byloje Valstybės Taryba

¹²³ Lenaerts K., Van Nuffel P. Constitutional Law of the European Union. – London, 1999. P. 516.

¹²⁴ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė, 2000, Nr. 37. P. 47.

¹²⁵ Lenaerts K., Van Nuffel P. Constitutional Law of the European Union. – London, 1999. P. 521.

¹²⁶ Weatherill S. & Beaumont P. EC Law. The Essential Guide to the Legal Workings of the European Community. Second edition. – London, 1995. P. 381.

¹²⁷ 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucija, 56 straipsnis, 2 dalis // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

¹²⁸ Craig P. de Burca G. EU Law. Text, cases, and materials. Fourth edition. - Oxford. P. 354.

¹²⁹ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė, 2000, Nr. 37. P. 48.

pakeitė savo požiūrį ir nagrinėdama ginčą, kuriame buvo keliamas įstatymo normų suderinamumo su Bendrijos teise klausimas, paisydama Konstitucijos 55 straipsnyje įtvirtintos tarptautinių sutarčių viršenybės, tačiau ne ypatingos Bendrijos teisės prigimties, rėmėsi Bendrijos teise, tuo pripažindama Bendrijos teisės viršenybę¹³⁰. Kitaip nei Valstybės Taryba, priklausanti administracinių teismų sistemai, Prancūzijos Kasacinis teismas, priklausantis bendrosios kompetencijos teismų sistemai, jau 1975 m. konstatavo, kad Europos Bendrijos teisė valstybėse narėse yra tiesiogiai taikoma ir jų teismams privaloma¹³¹. Taigi Prancūzijoje ilgą laiką buvo susidariusi paradoksali situacija, kai bendrosios kompetencijos teismuose asmenys galėjo ginti savo subjektyvias teises remdamiesi Europos Bendrijos teise, o administraciniuose teismuose jų ginti negalėjo.

Kaip matyti, tik Prancūzijos administraciniai teismai ilgą laiką nenorėjo pripažinti ES teisės viršenybės, kol, galiausiai, sušvelnino savo požiūrį ir ją pripažino, nors ir remiantis ne jos ypatinga prigimtimi, o tiesiog tarptautinių sutarčių viršenybe, įtvirtinta pačioje 1958 m. Prancūzijos Konstitucijoje.

3.1.2.3. Italijos Konstitucinis Teismas

Įdomi ir Italijos Konstitucinio Teismo patirtis, pripažįstant ES teisės viršenybės principą. Kaip minėta, pirmą kartą nacionalinės ir Bendrijos teisės santykio problema iškilo *Costa v ENEL* byloje¹³², kadangi ją nagrinėjęs teismas kreipėsi ne tik į Europos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, tačiau ir į Italijos Konstitucinį Teismą, nes nacionaliniam teismui kilo abejonių dėl įstatymo konstitucingumo, tiksliau – dėl Nacionalizavimo įstatymo atitikimo Konstitucijos 11 straipsniui, kuriuo leidžiami suvereniteto ribojimai, jei tai būtina užtikrinti taikai ir teisingumui tarp valstybių¹³³. Reikia akcentuoti, jog būtent šis Italijos Konstitucijos straipsnis ir buvo laikomas pagrindu pripažįstant Bendrijos teisės viršenybę Italijoje. Konstitucinis Teismas savo sprendime konstatavo, kad Europos Ekonominės Bendrijos sutartis nacionalinėje teisėje turi paprasto įstatymo galią, o kolizijos atveju taikytinas *lex posteriori* principas¹³⁴. Kadangi, kaip minėta, į Konstitucinį Teismą buvo kreiptasi dėl nacionalinio įstatymo suderinamumo su Konstitucija klausimo, tai Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog toje situacijoje net nekyla įstatymo konstitucingumo klausimas, nes užtenka bendrųjų principų, taikomų šalinant vienodo rango viena kitai prieštaraujančių normų kolizijas. Taigi Italijos Konstitucinis Teismas laikėsi pozicijos, kad net ir pirminė Europos Bendrijos teisė nacionalinės teisės sistemoje prilyginama paprastam įstatymui.

¹³⁰ Craig P. de Burca G. EU Law. Text, cases, and materials. Fourth edition. - Oxford. P. 355.

¹³¹ Sprendimas *Societe des Cafes Jacques Vabre*. Leading Cases on the Law of the European Communities. Sixth Edition. -Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, The Netherlands, 1994. P. 303-304.

¹³² ETT sprendimas byloje *Costa v E.N.E.L* 6/64 // [1964] ECR 585.

¹³³ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė, 2000, Nr. 37. P. 49.

¹³⁴ Leading Cases on the Law of the European Communities. Sixth Edition. -Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, The Netherlands, 1994. P. 316-317.

Tik 1973 m. *Frontini* byloje¹³⁵ Italijos Konstitucinis Teismas pakeitė savo požiūrį ir pripažino Bendrijos teisės viršenybės principą, tačiau šis pripažinimas nebuvo besąlyginis. Konstitucinis Teismas priėjo išvados, jog jis yra kompetetingas tikrinti Bendrijos antrinės teisės teisėtumą, jei ji pažeidžia konstitucinius Italijos teisės sistemos principus arba prigimtinės žmogaus teises¹³⁶.

1984 m. *Granital* sprendime¹³⁷ Italijos Konstitucinis Teismas nurodė, kad tiesioginio veikimo Bendrijos normos turi būti taikomos Italijoje ir visi Italijos teismai gali kreiptis į Europos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Tačiau Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad jis turi teisę nagrinėti nacionalinių aktų konstitucingumo klausimą tuo atveju, kai įstatymų leidėjas, ratifikavęs Europos Ekonominės Bendrijos sutartį, sąmoningai nusprendė apeiti Sutartyje įtvirtintus įsipareigojimus¹³⁸. Jo nuomone, tais atvejais, kai įstatymų leidėjas aiškiai pasisako dėl kompetencijos padalijimo, paprastas teismas neturi teisės netaikyti nacionalinės teisės normos tuo pagrindu, kad ji yra nesuderinta su Bendrijos teise, o privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą¹³⁹, nes tik jis vienintelis gali paskelbti tokį nacionalinį aktą prieštaraujančiu Konstitucijai.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad Italijos Konstitucinis Teismas besąlygiškai nepripažino Bendrijos teisės viršenybės. Jo supratimu, yra du ribojimai – pagrindinių teisių ir konstitucinių Italijos teisės sistemos principų apsauga.

3.1.2.4. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas

Kalbant apie Vokietiją būtina pastebėti, kad šioje šalyje yra įtvirtintas dualistinis požiūris į tarptautinę viešąją teisę, tačiau jau 1967 m. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pripažino, kad Bendrijos teisė nėra nei tarptautinė, nei nacionalinė teisė, o autonominė sistema, kuriai galioti Vokietijoje nereikia atskiro ratifikavimo ar patvirtinimo. Taip pat jis nurodė, kad kiekvienas Vokietijos teismas privalo taikyti Bendrijos teisę, jei atsiranda jos ir nacionalinės teisės kolizija¹⁴⁰.

Galima teigti, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas iš esmės pripažįsta ES teisės viršenybę prieš nacionalinę teisę. Vokietijos Pagrindinio įstatymo 24 straipsnyje yra numatyta galimybė įstatymu perduoti suverenias Vokietijos Federacijos teises tarpvalstybinėms institucijoms¹⁴¹. Būtent ši nuostata ir tapo Bendrijos teisės autonomijos ir viršenybės pripažinimo

¹³⁵ Byla *Frontini v. Ministero delle Finanze* [1974] 2 CMLR 372. Craig P. de Burca G. *EU Law: text, cases, and materials*. Fourth edition. – Oxford. P. 363.

¹³⁶ Craig P. de Burca G. *EU Law. Text, cases, and materials*. Fourth edition. - Oxford. P. 364.

¹³⁷ Byla *SpA Granital v Amministrazione delle Finanze*. Decision 170 of 8 June 1984. Craig P. de Burca G. *EU Law: text, cases, and materials*. Fourth edition. – Oxford. P. 364.

¹³⁸ *Leading Cases on the Law of the European Communities*. Sixth Edition. -Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, The Netherlands, 1994. P. 317-320.

¹³⁹ Jarukaitis I. *Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė* // *Teisė*, 2000, Nr. 37. P. 50.

¹⁴⁰ Pernice I. *Constitutional Law Implications for a State Participating in a Process of Regional Integration*. German Constitution and „Multilevel Constitutionalism”. German Reports on Public Law. NOMOS, Baden-Baden, 1998. P. 42.

¹⁴¹ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas, 24 straipsnis // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

pagrindu. Tačiau Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, kaip ir Italijos, numato tam tikras išlygas. Yra išskiriamos dvi pagrindinės sąlygos, kurias Bendrijos teisė turi atitikti, kad ją būtų galima taikyti, t.y. Bendrijos teisė turi atitikti Vokietijos žmogaus teisių standartą, kuris įtvirtintas jos Pagrindiniame įstatyme, ir Bendrijos teisė turi būti priimta neperžengiant Europos Bendrijos kompetencijos ribų.

Reikia akcentuoti, jog 1970 m. byloje *Internationale Handelsgesellschaft* Vokietijos administracinis teismas, kuris kreipėsi į Europos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, gavęs atsakymą iš jo, kad Bendrijos teisės normų teisėtumo klausimas negali būti sprendžiamas remiantis nacionalinėmis konstitucinėmis normomis, nusprendė nepaklusti tokiam sprendimui ir savo sprendime konstatavo, kad „įstatymų leidėjas, ratifikuodamas EEB sutartį, negalėjo atsisakyti pagrindinių teisių, įtvirtintų Konstitucijoje, apsaugos. Kartu nurodė, kad Bendrijai buvo perleistos didesnės galios negu leido Konstitucija“¹⁴². Remdamasis šiais argumentais Vokietijos administracinis teismas nusprendė kreiptis į Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą, nes manė, kad Bendrijos depozitų sistema prieštarauja konstituciniams Vokietijos teisės principams. Šiame 1974 m. sprendime, žinomame kaip *Solange I*¹⁴³, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucijos 24 straipsnis neatveria kelio keisti pagrindinę Konstitucijos struktūrą be formalių jos pataisų. Taip pat nurodė, kad Vokietijos Konstitucijos dalis, susijusi su pagrindinėmis teisėmis, yra neatskiriama Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijos bruožas, sudarantis konstitucinės struktūros dalį. Galiausiai Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tol, kol Bendrijos teisės sistema neužtikrins pagrindinių laisvių apsaugos, jis pasilieka sau teisę netaikyti Bendrijos normų, kitaip tariant, iškilus konfliktui tarp Bendrijos teisės ir pagrindinių teisių, įtvirtintų Vokietijos Konstitucijoje, apsaugos, būtent pagrindinių teisių apsauga bus viršėnė už Bendrijos teisę¹⁴⁴.

Vėliau, kaip matyti iš 1986 m. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimo *Re Wünsche Handelsgesellschaft*¹⁴⁵, kitaip vadinamam *Solange II*, šis teismas iš dalies pakeitė savo požiūrį. Tačiau, reikia pastebėti, kad ir pati Bendrija pasikeitė, įskaitant ir Europos Teisingumo Teismo įtvirtintą pagrindinių žmogaus teisių apsaugos Bendrijos lygmeniu doktriną, Bendrijos institucijų priimtas įvairias deklaracijas teisių ir demokratijos klausimais, ir faktą, kad visos Bendrijos valstybės narės prisijungė prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Atsižvelgęs į įvykusius pokyčius Bendrijoje, minėtame sprendime Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „tol, kol Europos Bendrija ir ypač Europos

¹⁴² Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė, 2000, Nr. 37. P. 52.

¹⁴³ Craig P. de Burca G. EU Law. Text, cases, and materials. Fourth edition. - Oxford. P. 358.

¹⁴⁴ Ibid. P. 358-359.

¹⁴⁵ Re Wünsche Handelsgesellschaft, Decision of 22 Oct. 1986 [1987] 3 CMLR 225, 265. Craig P. de Burca G. EU Law: text, cases, and materials. Fourth edition. - Oxford. P. 359.

Teismo praktika bendrai užtikrina veiksmingą pagrindinių teisių apsaugą Bendrijos suverenių galių atžvilgiu, į kurią turi būti žiūrima kaip į besąlyginę pagrindinių teisių apsaugą pagal Konstituciją <...>, Federalinis Konstitucinis Teismas nevykdys savo jurisdikcijos ir nespres Bendrijos antrinės teisės aktų, cituojamų Vokietijos teismų kaip jų sprendimų pagrindo, taikymo klausimo ir nenagrinės šių teisės aktų Konstitucijoje įtvirtintų fundamentalių teisių požiūriu¹⁴⁶. Kaip matyti, šiame sprendime Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pripažino, kad Bendrijos lygiu egzistuoja panaši pagrindinių teisių apsauga, kurią garantuoja Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas. Vadinas, jis sutiko su tuo, kad Bendrijoje fundamentalių teisių apsauga yra užtikrinama, kad jį patenkina toks žmogaus teisių apsaugos lygis. Tačiau, reikia akcentuoti, kad Vokietijos Konstitucinis Teismas visiškai neatsisakė veikti šioje srityje. Jis pasiliko sau kompetenciją spręsti Bendrijos antrinės teisės teisėtumo klausimą vos tik Europos Teisingumo Teismas neužtikrins tokios pagrindinių teisių apsaugos, kokia yra garantuojama remiantis Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindiniu Įstatymu.

Apibendrinant Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo praktiką galima teigti, kad Vokietijoje yra linkstama pripažinti ES teisės viršenybę jų Pagrindinio Įstatymo atžvilgiu, tačiau ne besąlygiškai. Išimtį sudaro pagrindiniai konstituciniai principai, ypač būtinasis fundamentalių žmogaus teisių standartas. Tuo atveju, jei ES institucijos tinkamai neužtikrintų šių teisių ir dėl to būtų pažeidžiami pagrindiniai konstituciniai principai, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas vėl galėtų pasinaudoti savo kompetencija šioje srityje¹⁴⁷.

Kalbant apie kitas valstybes, kurios vėliau tapo Europos Bendrijos narėmis, reikia pastebėti, kad nors kai kurios valstybės narės ir su tam tikromis išlygomis, bet vis tik pripažino Europos Bendrijos teisės viršenybę. Vienose valstybėse šis principas buvo kildinamas iš bendro tarptautinės teisės viršenybės principo, kitose Bendrijos teisės veikimas buvo išvedamas iš bendro leidimo deleguoti kompetenciją tarptautinėms organizacijoms. Dar kitos valstybės, prieš tapdamos Bendrijų narėmis, padarė tam tikras konstitucines pataisas, tiesiogiai susijusias su Bendrijomis¹⁴⁸.

3.1.3. Valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų konstitucionalizmo maksima ir iš jos sekanti Europos Sąjungos teisės viršenybė

Reikia pripažinti, kad ESTT prielaida, kad ES teisė yra viršesnė už nacionalines Konstitucijas, tikrai nėra lengvai pripažįstama konstitucinių teismų, kurių pareiga yra užtikrinti Konstitucijos

¹⁴⁶ Craig P. de Burca G. EU Law. Text, cases, and materials. Fourth edition. - Oxford. P. 359.

¹⁴⁷ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2004. P. 52 .

¹⁴⁸ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė, 2000, Nr. 37. P. 56.

vientisumą. Juk nacionalinėje teisės sistemoje konstituciniai teismai daugiausiai veikia kaip pagrindiniai Konstitucijos vientisumo „sargai“, privalantys jos laikytis ir užtikrinti Konstitucijos viršenybę. Juk būtent konstituciniams teismams Konstitucijos laikymasis yra jų *raison d'être*. Teisingai pripažino Europos Teisingumo Teismo Generalinis advokatas Francis Jacobs teigdamas, jog „suprantama, kad konstituciniai teismai, kurių pareiga saugoti nacionalines konstitucijas, sunkiai atiduos neribotą viršenybę Bendrijos teisei“¹⁴⁹.

Nors ES teisė, grindžiama jos viršenybės principu valstybių narių nacionalinės teisės atžvilgiu, neabejotinai yra Europos integracijos pagrindas ir priemonė, tačiau nereikia užmiršti, kad svarbiausiu argumentu, grindžiančiu pačios ES ir jos teisės legitimumą, išlieka konstitucionalizmo maksima, t.y. „*idėja ir samprata, kad konstitucija yra supreme law of the land, aukščiausioji šalies teisė, taigi <...> ir visos kitos atitinkamoje valstybėje galiojančios ir taikomos teisės teisiškumo matas*“¹⁵⁰. Juk Europos integracija ir su ja susijęs ES teisės supranacionalumas yra įmanomi *tik dėl to, kad tą leidžia valstybių narių konstitucijos*¹⁵¹. Kitaip tariant, supranacionalinė teisė, idant būtų legitimi, pati turi būti konstituciškai sankcionuota atitinkamų valstybių narių. Prof. P. Kirchhof nuomone, būtent valstybių narių konstitucijos ir yra valstybių narių bendradarbiavimo Europos integracijos procese pagrindas, grindžiamas Europos valstybių konstitucine jurisprudencija¹⁵².

Reikia pažymėti, kad ES pirminės teisės atitikties nacionalinėms konstitucijoms klausimą yra nagrinėjęs ne vienos šalies konstitucinis teismas ir to tikrinimo matas buvo nacionalinė konstitucija, bet ne ES sutartis. Kai kurios šalys, norėdamos pašalinti kliūtis Europos integracijai, keitė savo konstituciją. Iš to seka, kad kiekviena valstybė prioritetą teikė ne ES teisei, o nacionalinei konstitucijai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagarba šalies konstitucinėms tradicijoms bei teisinės valstybės principui yra pabrėžiama net pačiose steigiamosiose sutartyse¹⁵³.

Kalbant apie tai, kad ES valstybės narės (nors kai kurios iš jų tik su tam tikromis išlygomis) pripažino ES teisės viršenybę, reikia pabrėžti, kad tokia viršenybė buvo grindžiama tik tuo, jog remdamosi savo konstitucijose įtvirtintomis galimybėmis, šios šalys patikėjo *tam tikrus* klausimus spręsti ES. Vadinas, jos tik tam tikrose Sutartyse nustatytoje srityse apribojo savo suverenias teises ir perdavė jas ES. Iš to seka, kad būtent neperžengiant tik Sutarties dėl ES veikimo ir ES sutartyse apibrėžtų ribų galima kalbėti apie ES teisės prioritetą. Kitaip tariant, ES teisės viršenybė - tai viršenybė tam tikrais klausimais ir neperžengiant tam tikrų ribų. Tačiau toks specialių sričių

¹⁴⁹ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // Jurisprudencija, 2007, 7(97). P. 58.

¹⁵⁰ Kūris E. Europos Sąjungos teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: sambūvio algoritmo paieškos // Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris. Mokslo straipsnių rinkinys. – Vilnius, 2008. P. 674.

¹⁵¹ Ten pat.

¹⁵² Kirchhof P. The Balance of Powers Between National and European Institutions. – European Law Journal, Vol. 5, No. 3 (September 1999). P. 238.

¹⁵³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004. P. 23.

išskyrimas, anot prof. E. Jarašiūno, nepaneigia nacionalinės konstitucijos universaliosios viršenybės¹⁵⁴.

Prof. M. Schweitzer atkreipia dėmesį, kad, žvelgiant iš ES perspektyvų, vyrauja susitarimas, kad Sąjungos teisės viršenybės principas yra tik teisės taikymo pirmumo principas, taikomas tik Sutarties dėl ES veikimo ir ES sutarties veikimo srityse¹⁵⁵. Pats ESTT nustatė, kad ES ir nacionalinės teisės kolizijos atveju jis neturi įgaliojimų spręsti apie nacionalinės teisės negaliojimą¹⁵⁶, o *Deutsche Shell* byloje yra net konstatavęs, kad jis neturi diskrecijos tikrinti, ar nacionalinės teisės normos neprieštaruoja Sąjungos teisei¹⁵⁷. Taigi reikia pastebėti, kad nors nacionalinė teisė galiojimo prasme ir išlaiko savo poziciją, bet kolizijos atveju ji taikoma negali būti. Taigi galima daryti išvadą, kad nacionalinės teisės ir ES teisės santykio klausimas nors ir nenustato ES teisės viršenybės galiojimo prasme, tačiau turi aiškiai nustatytą pirmenybę taikymo prasme.

Norėdami pagrįsti prof. M. Schweitzer nuomonę dėl ES teisės taikymo pirmumo principo, o ne ES teisės viršenybės principo, apžvelkime, kokia situacija šiuo klausimu yra Lietuvoje. Štai ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“¹⁵⁸, kuris yra sudedamoji Lietuvos Respublikos Konstitucijos dalis, 2 dalyje nustatyta, kad ES teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir, kad jeigu tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama ES, ES teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad šiose nuostatose yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti ES teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai ES teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama ES, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytuojų Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu, kokia teisinė jų galia), išskyrus pačią Konstituciją¹⁵⁹.

¹⁵⁴ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004. P. 24.

¹⁵⁵ Schweitzer M. Staatsrecht III: Staatsrecht, Völkerrecht, Europarecht, 9 Auflage. – Heidelberg, 2008. S. 19-20.

¹⁵⁶ ETT sprendimas byloje *Jongeneel Kaas v Netherlands* 237/82 // [1984] ECR 483.

¹⁵⁷ ETT sprendimas byloje *Deutsche Shell v Hauptzollamt Hamburg-Harburg* C-188/91 // [1993] ECR I-363.

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 111-4123.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. ir 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimai.

3.2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykis nagrinėjant teisės aktų teisėtumą

Nagrinėdami ESTT ir valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykį tiriant teisės aktų teisėtumą, turime atkreipti dėmesį į tai, kad abi šios institucijos sprendžia konstitucingumo klausimus, t.y. ar tam tikri antrinės teisės aktai neprieštarauja pagrindiniam įstatymui – nacionalinei Konstitucijai ar ES Sutartims. Tačiau reikia pastebėti, kad šių institucijų jurisdikcija sutampa tik dėl klausimų pobūdžio. Šiame poskyryje atskleisime ESTT poziciją dėl išskirtinės kompetencijos tirti ES institucijų teisės aktų teisėtumą, valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų užimamą poziciją, nagrinėjant ES teisės konstitucingumą, o taip pat ir atvejus, kai vienos aukščiausios teisminės institucijos jurisdikcija neišvengiamai kišis į kitos aukščiausios institucijos jurisdikciją.

3.2.1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pozicija dėl ES teisės aktų teisėtumo

Nagrinėjant ESTT poziciją dėl ES teisės galiojimo¹⁶⁰, visų pirma, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog ši institucija yra įgaliota tikrinti tik ES institucijų teisės aktų galiojimą, t.y. jų teisėtumą. Kitaip tariant, ESTT netikrina ES pirminės teisės aktų galiojimo: nei Steigiamųjų Sutarčių, nei jų pakeitimų, nei jų priedų ir protokolų.

Visai priešinga situacija yra dėl ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumo. Reikia paminėti, kad ES teisės aktų teisėtumo kontrolė atliekama nagrinėjant tiek tiesioginius (Sutarties dėl ES veikimo 263 straipsnis), tiek netiesioginius (Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnis) ieškinius. Pagal Sutarties dėl ES veikimo 263 straipsnį ESTT jurisdikcijai priklauso nagrinėti ieškinius dėl panaikinimo, o šios sutarties 267 straipsnis įpareigoja ESTT priimti prejudicinius sprendimus dėl Sąjungos institucijų priimtų aktų galiojimo. Vadinasi, ši institucija įpareigota kontroliuoti ES institucijų priimtų teisės aktų teisėtumą.

ESTT yra pareiškęs nuomonę dėl savo išskirtinės kompetencijos nagrinėti ES antrinės teisės suderinamumą su pirmine teise, ypač su pirminės teisės garantuojamomis teisėmis ir laisvėmis. Štai 1969 m. *Stauder* byloje Europos Teisingumo Teismas pirmą kartą pareiškė, kad pagrindinės žmogaus teisės bus užtikrintos Europos Bendrijos teisėje kaip bendrieji teisės principai¹⁶¹. Kadangi bendrieji teisės principai pagal ES teisę laikomi turinčiais pirminės teisės šaltinio statusą, tai iš to seka, kad pirminės ir antrinės teisės aktų kolizijos atveju gali būti anuliuotas antrinės teisės aktas dėl to, kad jis prieštarauja ES pirminei teisei. Taigi Europos Teisingumo Teismas byloje *Stauder*

¹⁶⁰ Čia „galiojimo“ ir „teisėtumo“ sąvokos yra vartojamos kaip sinonimai.

¹⁶¹ ETT sprendimas byloje *Stauder v Ulm* 29/69, // [1969] ECR 419.

pažymėjo, jog antrinės teisės aktai, kuriuos priima Bendrijos institucijos, gali būti anuliuoti, jei jie priimti pažeidžiant pagrindines teises kaip bendrosios teisės principus.

Dar 1970 m. *Internationale Handelsgesellschaft* sprendime Europos Teisingumo Teismas konstatavo, kad Bendrijos teisės viršenybės principas ir reikalavimas vienodai taikyti Bendrijos teisę neleidžia, kad institucijų priimtų teisės aktų galiojimas būtų tikrinamas pagal nacionalinę teisę, net jei tai būtų ir konstitucinės teisės normos¹⁶². Tokiu būdu jis pabrėžė savo išskirtinę kompetenciją tirti ES antrinės teisės aktų teisėtumą.

Vėliau 1985 m. *Foto-Frost* byloje Europos Teisingumo Teismas pažymėjo, kad EEB Sutarties 173 [dab. Sutarties dėl ES veikimo 263 straipsnis] straipsnyje numatyta, jog išskirtinė teisė panaikinti Bendrijos institucijų priimtą teisės aktą yra suteikta ETT, o nuoseklus Bendrijos teisės nuostatų laikymasis ir vykdymas reikalauja, jog tik ETT būtų palikta diskrecija spręsti, ar Bendrijos teisės aktas galioja, kai toks klausimas iškyla nacionaliniame teisme nagrinėjant bylą¹⁶³. Europos Teisingumo Teismas net nebandė iškelti minties, kad valstybės narės teismas galėtų sistemiškai analizuoti ir vertinti Sąjungos pirminę teisę, bet drąsiai konstatavo būtinybę siekti, jog „būtų užtikrintas Sutartyje įtvirtintos teisminės gynybos priemonių nuoseklumas“¹⁶⁴. Toks šios institucijos suformuluotas tikslas padėjo prieiti išvadą, kad „nacionaliniai teismai nėra kompetetingi pripažinti Bendrijų teisės aktų negaliojimą“¹⁶⁵. Europos Teisingumo Teismo nuomone, atsižvelgiant į Bendrijos teisės sistemoje vartojamų terminų įvairovę, į Bendrijos teisės sistemos savarankiškumą, jis yra geriausiai pasirengęs atsakyti į klausimą, ar Bendrijos teisės aktas galioja.

Šios bendros taisyklės išimtis galima esant tam tikroms aplinkybėms, kai gali būti taikomos laikinosios priemonės. Byloje *Zuckerfabrik Süderdithmarschen* Europos Teisingumo Teismas pažymėjo, kad, siekdamas apsaugoti bylos šalį, nacionalinis teismas turi turėti teisę laikinai sustabdyti teisės akto, priimto vadovaujantis ginčijamu Bendrijos teisės aktu, galiojimą, kol Teisingumo Teismas spręs Bendrijos teisės akto galiojimo klausimą¹⁶⁶. Jei nacionalinis teismas abejoja dėl ES antrinės teisės galiojimo, jis pagal Sutarties dėl ES veikimo 267 straipsnį turi kreiptis į ESTT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą dėl ES antrinės teisės atitikimo pirminei teisei. Šiuo klausimu valstybės narės nacionalinis teismas negali kreiptis į savo valstybės konstitucinį teismą.

Iš suformuotos ESTT praktikos matyti, kad jis save laiko vieninteliu teismu, galinčiu spręsti ES priimtų teisės aktų atitiktį ES pirminei teisei. Savo praktikoje ESTT pareiškė nuomonę dėl savo išskirtinės kompetencijos nagrinėti ES antrinės teisės suderinamumą su pirmine teise. Todėl, jo

¹⁶² ETT sprendimas byloje *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* 11/70 // [1970] ECR 1125.

¹⁶³ ETT sprendimas byloje *Foto-Frost v Hauptzollamt Lübeck-Ost* 314/85 // [1987] ECR 4199.

¹⁶⁴ Foto-Frost byloje priimto sprendimo 17 punktą.

¹⁶⁵ Foto-Frost bylos 20 punktą.

¹⁶⁶ ETT sprendimas byloje *Zuckerfabrik Süderdithmarschen* C-143 ir C-92/89 // [1991] ECR I-415.

požiūriu, niekas, išskyrus ESTT, nėra kompetetingas spręsti klausimo, ar ES antrinės teisės aktas atitinka ES pirminę teisę. Taip pat reikia pastebėti, kad šios institucijos atliekama teisės aktų teisėtumo tikrinimo funkcija leidžia sustiprinti ES teisės aktų teisėtumo užtikrinimą. Remiantis šios institucijos suformuota teismų praktika, tik ESTT priklauso vykdyti ES antrinės teisės kontrolę, nes būtent ši speciali institucija turi garantuoti, kad ES institucijų, valstybių narių, juridinių asmenų bei kitų ES teisės subjektų veiksmai ir sprendimai nepažeistų ES teisės. Tokia šios institucijos pareiga, visų pirma, kyla iš pačios ES sutarties 19 straipsnio, pagal kurį ESTT patikėta užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Sutartis būtų laikomasi teisės. Kita vertus, tokią ESTT poziciją galima pagrįsti atsižvelgiant ir į ES sutarties 4 straipsnio 3 dalį, kuri įpareigoja valstybes nares, vadinasi, ir jų teismines valdžios institucijas, imtis visų reikiamų bendrų ar specialių priemonių, kad būtų užtikrintas ES pirminės ar antrinės teisės nustatytų pareigų vykdymas, taip pat draudžia imtis priemonių, kurios gali trukdyti siekti Sąjungos tikslų¹⁶⁷. Todėl ESTT užimta pozicija yra tokia, kad bet kokia nacionalinė procedūra, kurią taikant yra tikrinama ES antrinė teisė, laikytina kėsiniusi į Europos Sąjungos teisės sistemos, turinčios savo kontrolės mechanizmą, autonomiškumą¹⁶⁸.

3.2.2. Valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų pozicija nagrinėjant ES teisės konstitucingumą

Kalbant apie konstitucinės justicijos institucijų galimybę tirti ES teisės aktų atitiktį nacionalinėms konstitucijoms, reikia pripažinti, kad tokios galimybės yra gana ribotos. Šiuo požiūriu reikia skirti šių konstitucinės kontrolės institucijų kompetenciją ES pirminės ir antrinės teisės atžvilgiu.

Štai ES pirminė teisė yra konstitucinės justicijos institucijų kontrolės objektas. Reikia prisiminti, kad ES pirminė teisė yra sukurta valstybių narių sudarytų tarptautinių sutarčių pagrindu - dabartinė Sutartis dėl ES veikimo (iki Lisabonos sutarties įsigaliojimo buvusi Europos Bendrijų steigimo sutartis) ir ES sutartis. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 3 punkte yra nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai¹⁶⁹. Būtent šitame Konstitucijos straipsnyje ir yra įtvirtintas ES pirminės teisės konstitucingumo tikrinimo pagrindas. Ši konstitucinė nuostata leidžia Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui, paprašius Seimui ar Respublikos Prezidentui¹⁷⁰, tirti ES pirminės teisės normų atitiktį Konstitucijai. Anot doc. dr. A. Normanto,

¹⁶⁷ ES sutarties 4 straipsnio 3 dalis // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:LT:PDF>; prisijungimo laikas 2011-03-12.

¹⁶⁸ Abramavičius A. Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos Konstitucinio Teismo įgaliojimai // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2. P. 314.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁷⁰ Ten pat, 106 straipsnio 5 dalis.

rodos, jokių nesklandumų nekyla, kol ES pirminės teisės normos atitikties aspektu yra vertinamos iki atitinkamos sutarties ratifikavimo, nes paaiškėjus, jog jos prieštarauja Konstitucijai, reikėtų arba atsisakyti tokių sutarčių, arba pakeisti Konstituciją, norint ratifikuoti atitinkamą sutartį¹⁷¹. Pavyzdžiui, 1992 m. Prancūzijos Konstitucinė Taryba nusprendė, kad ES sutartį Prancūzija gali ratifikuoti tik pataisiusi Konstituciją. Be abejo, taip ir buvo padaryta. Kaip rašo doc. dr. A. Abramavičius, Lietuvos atveju problematiškiau būtų, jei minėti subjektai (Seimas ar Respublikos Prezidentas) kreiptųsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą dėl jau ratifikuoto ES pirminės teisės akto atitikties Konstitucijai. Tuomet kiltų klausimas, ar Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas gali pripažinti tokį teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai ir kokie būtų tokio sprendimo teisiniai padariniai¹⁷². Analogiškas klausimas yra aktualus ir Lenkijoje. Kadangi sutikimas Lenkijai tapti ES nare buvo duotas referendumu, tai negalėjo būti taikoma išankstinė įstatymo dėl sutarties ratifikavimo kontrolė. Kitaip tariant, „kai sutikimas ratifikuoti stojimo sutartį yra išreikštas visuotiniu referendumu, tokio sprendimo konstitucingumo tyrimas neįeina į Konstitucinio Tribunolo kompetenciją, nes Konstitucija, „tokiam sprendimui“ nenumatydamą įstatymo formos, kartu atmeta ir galimybę tirti jo konstitucingumą. Tai, kad nėra galimybės tirti sutarties konstitucingumą tiriant ratifikavimo įstatymą, kadangi tokio vis tiek nėra, vis dėlto nereiškia, jog Konstitucinis Tribunalas neturi kompetencijos tirti sutarties turinio. Nekonstitucingumas turėtų būti primestas pačiai sutarčiai, o to rezultatas būtų pačios sutarties (jos turinio) ginčijimas“¹⁷³. Taigi išlieka galimybė kreiptis dėl tarptautinės sutarties atskirų nuostatų konstitucingumo kontrolės, t.y. pradėti represyviają (vėlesniąją) konstitucinę kontrolę.

Kalbant apie ES antrinę teisę situacija yra kitokia. Žvelgiant į ES antrinę teisę iš nacionalinės teisės pozicijų, prof. E. Jarašiūnas pateikia tokius argumentus dėl ES antrinės teisės: „1) nacionalinės institucijos antrinės teisės neratifikuoja ir netvirtina, todėl konstituciniam teismui, kuriam patikėta tikrinti valstybės valdžios konstitucingumą, nėra kaip įsikišti; 2) valstybė, perleisdama Europos Sąjungos institucijoms tam tikrus įgaliojimus, iš esmės sutiko, kad joje veiks Europos Sąjungos teisė, kurios nacionalinės konstitucijos nekontroliuoja; 3) pagaliau Europos Sąjungos teisė visur turi būti taikoma vienodai, negali būti, kad kokioje nors vienoje šalyje ji būtų netaikoma; 4) kadangi antrinės teisės aktai yra priimami pagal Sutarties suteiktą kompetenciją, bet koks ginčas spręstinas tik Europos Sąjungos teisės nustatyta tvarka; tuo labiau kad yra speciali institucija <...> būtent Teisingumo Teismas.“¹⁷⁴

¹⁷¹ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga. – Vilnius, 2004. P. 58.

¹⁷² Abramavičius A. Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos Konstitucinio Teismo įgaliojimai // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2. P. 312-313.

¹⁷³ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunalas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004. P. 53.

¹⁷⁴ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004. P. 26.

Kita vertus, prof. E. Jarašiūno nuomone, jei ES institucijos, pažeisdamos Sąjungos sutartis, peržengtų savo įgaliojimų ribas ir priimtų teisės aktą neatitinkantį sutarties ir tuo pačiu prieštaraujantį nacionalinei konstitucijai, tokios nuostatos būtų *ultra vires* ir jos negali turėti prioriteto nacionalinės teisės atžvilgiu. Tokios *ultra vires* nuostatos reikštų ES Sutarčių pažeidimą, iš ko seka, kad sprendimą turėtų priimti ESTT. Iš kitos pusės, tokiais *ultra vires* nuostatomis įsibraunama į Konstitucijos saugomą nacionalinę teisę. Vadinasi, tokioje situacijoje reikia kalbėti ir apie konstitucinės justicijos institucijos, kuriai tenka funkcija užtikrinti konstitucijos viršenybę šalyje galiojančioje teisėje, reakciją. Svarbu užtikrinti, kad nebūtų sudaryta nė mažiausių prielaidų ES institucijoms piktnaudžiauti suteiktomis galiomis. Profesoriaus požiūriu, žvelgiant į ES antrinę teisę iš nacionalinės teisės pozicijų, negali būti pateisinamas joks absoliutus ES antrinės teisės „konstitucinis imunitetas“, nes Sąjungos kuriama teise negalima paneigti nacionalinės konstitucijos viršenybės¹⁷⁵.

Nacionalinės teisės požiūriu šalyje veikianti teisė negali prieštarauti Konstitucijai. Svarbu pabrėžti tai, kad nacionalinės institucijos nesprenžia ir negali spręsti, ar pažeistos ES Sutartys, šių nacionalinių konstitucinės justicijos institucijų kompetencija yra nacionalinės konstitucinės sistemos apsauga. Tokia nacionalinė kontrolė yra galima ir tai patvirtina kai kurių šalių konstitucinių teismų sprendimai. Štai ES valstybių narių (tarp kurių pirmiausiai paminėtina Vokietija) praktikoje yra atvejų, kai nacionalinė konstitucinės kontrolės institucija kritiškai įvertino ESTT veiklą, kuria buvo siekiama išplėsti Sąjungos kompetenciją. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, vertindamas Maastrichto sutartį, 1993 m. spalio 12 d. nutarime išdėstė kritišką požiūrį į Teisingumo Teismo jurisprudenciją, kuria siekiama sudaryti palankias sąlygas plėsti Sąjungos kompetenciją, ir padarė išvadą, kad toks normų, nustatančių kompetenciją, interpretavimas nesukels privalomų pasekmių Vokietijai¹⁷⁶. Panaši situacija ir Italijos Konstitucinio Teismo praktikoje, kuri patvirtina, kad įstatymai dėl sutarčių vykdymo gali būti pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai, jei jie pažeidžia svarbiausius konstitucinius principus ir neliečiamas asmens teises. Anot prof. E. Jarašiūno, tokia valstybių praktika – geriausias stabdys galimam savavališkam Europos institucijų kompetencijos išplėtimui¹⁷⁷.

Taigi, jei iškiltų tokie pažeidimai, kai ES institucijos išsprenžia klausimą, kuris, remiantis ES pirmine teise, apskritai nėra perduotas ES kompetencijai, tai tuomet, prof. E. Jarašiūno nuomone, atsiranda galimybė įsikišti nacionalinei konstitucinės justicijos institucijai, kadangi ES teisės ir nacionalinės teisės ribos turi būti saugomos iš abiejų pusių. Tokia yra dviejų teisinių sistemų darnaus funkcionavimo prielaida. Tai patvirtina ir puikiai žinomi precedentais tapę Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo bylų *Solange I*, *Solange II*, *Maastricht*, Italijos Konstitucinio

¹⁷⁵ Ten pat. P. 27.

¹⁷⁶ Ten pat. P. 28.

¹⁷⁷ Ten pat.

Teismo bylų *Granital ir Frontini* sprendimai, reprezentuojantys ilgą praktiką, kai konstituciniai teismai užtikrina nacionalinių konstitucijų viršenybę, nemesdami atviro iššūkio ES teisės viršenybei. Tokia nacionalinių konstitucinių teismų praktika reprezentuoja tai, kas vadinama teisiniais dialogais arba bendradarbiavimu paremtu konstitucionalizmu, kai nacionaliniai konstituciniai teismai ir ESTT priima sprendimus pasiremami tiek nacionaline, tiek ES teise¹⁷⁸.

Tačiau reikia pripažinti, kad galimi ir tokie atvejai, kai vienos aukščiausios teisminės institucijos jurisdikcija tam tikru atžvilgiu neišvengiamai kišis į kitos aukščiausios institucijos jurisdikciją, t.y. ESTT, nagrinėdamas ES antrinės teisės aktų atitiktį Sutartims, tam tikru atžvilgiu neišvengiamai tikrins ir nacionalinius teisės aktus, o nacionaliniai konstituciniai teismai, nagrinėdami nacionalinių teisės aktų atitiktį Konstitucijai, tam tikru atžvilgiu neišvengiamai tikrins ir ES teisinės tvarkos aspektų atitiktį Konstitucijai. Štai kreipimasis dėl teisės išaiškinimo suteikia ESTT galimybę netiesiogiai pasisakyti dėl nacionalinės teisės atitikimo ES teisei, t.y. leidžia atlikti netiesioginę nacionalinių teisės aktų teisėtumo kontrolę¹⁷⁹. Kitu atveju, panagrinėkime pavyzdį, kai priimami įstatymai ir kiti, pasak A. Vaišvilos, *įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai*¹⁸⁰, kuriais į nacionalinę teisės sistemą yra perkeliamos ES institucijų teisės nuostatos. Lietuvos atveju, pasak doc. dr. A. Abramavičiaus, pagal Konstituciją tokių nacionalinių institucijų priimtų teisės aktų konstitucinė kontrolė yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo prerogatyva. Ir kol Konstitucijoje tai bus įtvirtinta, tol ši institucija pagal atitinkamų subjektų prašymus privalės atlikti tokių, net ir ES antrinės teisės aktų konstitucingumo kontrolę¹⁸¹. Juk gali pasitaikyti atvejų, kai nacionalinės institucijos įgyvendindamos ES direktyvas, nustato gerokai platesnį teisinį reguliavimą nei reikalauja ES antrinės teisės normos, arba kai ES institucijos priima teisės aktus, kurie viršija pagal ES pirminę teisę joms suteiktą kompetenciją. Tokiu atveju Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas teisės aktų, priimtų ES antrinės teisės pagrindu, atitikties Konstitucijai klausimus, turi atsižvelgti į visos ES teisės kontekstą bei ESTT praktiką, o taip pat ir patikrinti tokių teisės aktų atitiktį ne tik Konstitucijai, bet ir atitinkamam ES teisės aktui, kuriuo remiantis nacionalinis įstatymas ir buvo parengtas. Vadinasi, įstatymų ar juos *įgyvendinamųjų teisės aktų*, kuriais vykdomi ES antrinės teisės aktai, kontrolė yra ir netiesioginė ES antrinės teisės kontrolė.

Tačiau reikia paminėti ir tai, jog egzistuoja labiau pozityvus požiūris į Konstituciją ir ES antrinę teisę. Štai lenkų prof. M. Wyrzykowski išreiškia tokią nuomonę, kad „jeigu Europos Sąjungos, kaip teisinės bendrijos, koncepcijoje teigiama, kad Bendrijos antrinė teisė turi atitikti pirminę teisę, o Bendrijos pirminė teisė yra Sąjungą sudarančių valstybių teisinių vertybių ir

¹⁷⁸ Albi A. Supremacy of EC law in the New Member States bringing Parliaments into the Equation of 'Co-operative Constitutionalism' // *European Constitutional Law Review*, 2007, Nr. 3. P. 26-27.

¹⁷⁹ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai R. Norkus, D. Prapiestytė, V. Valančius]. – Vilnius, 2004. P. 105.

¹⁸⁰ Vaišvila A. Teisės teorija. Trečias leidimas. – Vilnius, 2009. P. 324.

¹⁸¹ Abramavičius A. Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos Konstitucinio Teismo įgaliojimai // *Konstitucinė jurisprudencija*, 2006, Nr. 2. P. 314.

principų sintezė, ir jeigu yra atsižvelgiama į teisės kūrimo atskiruose etapuose ir atitinkamose organizacinėse struktūrose taikomą mechanizmą, tai Bendrijos teisės „konstitucingumo“ kontroliavimas Europos Teisingumo Teisme sudaro puikias prielaidas Bendrijos teisės normų turiniui atitikti nacionalinės konstitucijos turinį.¹⁸² Tokiu atveju ESTT santykis su konstitucinės kontrolės institucijomis nekeltų jokio susirūpinimo ar problematiškumo, tačiau, manytina, kad tokį požiūrį vis tik reikėtų vertinti kaip idealistinį, t.y. galintį egzistuoti tik idealiomis sąlygomis, kas vargu, ar įmanoma.

¹⁸² Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunalas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004. P. 66.

IŠVADOS

Apibendrinant ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykį, darytinos šios išvados:

1. Kalbant apie konstitucinės kontrolės sampratą ir jos atsiradimo aplinkybes, reikia pasakyti, jog egzistuoja du pagrindiniai konstitucingumo kontrolės modeliai: amerikietiškas ir europietiškas. *Amerikietiškas* konstitucinės justicijos modelis pasižymi tuo, kad konstitucinę kontrolę įgyvendina bendrosios kompetencijos teismai, o *europietiškojo* modelio esmė yra ta, kad konstitucinę kontrolę įgyvendina speciali institucija – konstitucinis teismas.

2. Pagrindinis uždavinys, tenkantis konstitucinės kontrolės institucijoms, yra laiduoti konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Šioms institucijoms taip pat tenka atlikti ir kitas funkcijas, t.y. teisės aktų atitikties konstitucijai kontrolė, ginčų dėl kompetencijos sprendimas, konstitucijos aiškinimas, rinkimų teisėtumo kontrolė, tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė, teisės spragų konstitucingumo tyrimas ir kt.

3. Daugumos ES konstitucinės kontrolės institucijų priimami nutarimai turi tą pačią reikšmę - yra baigiamieji teisės aktai, kuriais galutinai išsprendžiama byla. Šie baigiamieji aktai pasižymi tuo, jog yra galutiniai ir privalomi visiems valstybės subjektams. Lietuvos Konstitucinis Teismas priima ir išvadas, kurios taip pat yra laikomos baigiamaisiais aktais, tačiau ne galutiniais.

4. Kalbant apie ESTT institucijos struktūrą bei jos formavimo tvarką, pasakytina, jog ESTT gali veikti kaip: *konstitucinis teismas*, nes jis sprendžia ginčus tarp Sąjungos institucijų; *administracinis teismas*, kai sprendžia bylas pagal privačių asmenų skundus dėl juos liečiančių Sąjungos teisės aktų; *drausminis teismas*, kai sprendžia Komisijos narių ar teisėjų atšaukimo klausimą; *civilinis teismas*, nes sprendžia bylas pagal ieškinius dėl žalos atlyginimo; kaip *arbitražas*, jeigu sprendžia bylas, perduotas Teisingumo Teismui pagal atitinkamą šalių susitarimą.

5. Teisingumo Teismo jurisdikcijai didžiausią reikšmę turi ESTT atliekama Sutarčių ir jų pagrindu priimtų antrinės teisės aktų, taip pat jų įgyvendinimo teisėtumo priežiūra. Tai *ieškiniai* dėl įsipareigojimų nevykdymo, dėl panaikinimo, dėl neveikimo, dėl žalos atlyginimo, *prejudiciniai sprendimai*, *ginčai* Europos Sąjungos viešosios tarnybos srityje.

6. Kalbant apie ESTT poziciją Sąjungos teisės viršenybės principo aspektu, reikia pasakyti, kad ES valstybės narės tam tikrose Sutartyse nustatytose srityse apribojo savo suverenias teises ir perdavė jas ES. Iš to seka, kad neperžengiant tik Sutarties dėl ES veikimo ir ES sutartyje apibrėžtų ribų galima kalbėti apie ES teisės prioritetą.

7. Nors nacionalinė teisė galiojimo prasme ir išlaiko savo poziciją, bet kolizijos atveju ji negali būti taikoma. Taigi galima daryti išvadą, kad nacionalinės teisės ir ES teisės santykio klausimas nors

ir nenustato ES teisės viršenybės galiojimo prasme, tačiau turi aiškiai nustatytą pirmenybę taikymo prasme.

8. Nagrinėta Europos valstybių konstitucinė jurisprudencija parodo, jog būtent valstybių narių konstitucijos yra valstybių narių bendradarbiavimo Europos integracijos procese pagrindas, tačiau nustato, kad Sąjungos pirminė ir antrinė teisė taip pat įpareigoja valstybes.

9. ES teisės ir nacionalinės teisės ribos turi būti saugomos iš abiejų pusių. Tokia nacionalinių konstitucinių teismų praktika reprezentuoja tai, kas vadinama teisminiais dialogais arba bendradarbiavimu paremtu konstitucionalizmu, kai nacionaliniai konstituciniai teismai ir ESTT priima sprendimus pasiremdami tiek nacionaline, tiek ES teise.

10. ESTT jurisdikcija, kuri jam suteikiama ES sutarties 19 straipsnio pagrindu, apima ES Sutarčių aiškinimą ir taikymą. Iš to seka, kad būtent ESTT yra galutinis konstitucingumo teisėjas Sąjungos teisinės tvarkos lygiu. Kita vertus, valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcija apima nacionalinių konstitucijų aiškinimo ir taikymo klausimus. Vadinasi, jie yra galutiniai teisėjai nacionaliniu lygiu. Kaip minėta, abi šios institucijos sprendžia konstitucingumo klausimus, t.y. ar tam tikri antrinės teisės aktai neprieštarauja pagrindiniam įstatymui – nacionalinei konstitucijai ar ES Sutartims, tačiau jų jurisdikcija sutampa tik dėl klausimų pobūdžio.

11. Pastebėtina, kad tarp ESTT ir nacionalinių konstitucinės justicijos institucijų kuriasi tam tikra galių pusiausvyros sistema. *Viena vertus*, nacionaliniai konstituciniai teismai negali pretenduoti į viršenybę prieš ESTT, remdamiesi tuo, kad valstybėje narėje taikant ES teisę tarsi galutiniu kriterijumi tampa konstitucinė teisė. *Kita vertus*, ESTT negali reikalauti viršenybės, remdamasis tuo, kad būtina išlaikyti ES teisės sistemos suderinamumą Europos sutartinėje teisėje.

12. Tačiau, akivaizdu, jog plėsdamasi Europa negali apsieiti be šių dviejų aukščiausiųjų teisminių institucijų, nes, kaip minėta, ES teisės ir nacionalinės teisės ribos turi būti saugomos iš abiejų pusių. Todėl ESTT tikrina, ar ES institucijos vykdo Sąjungos Sutartis, o valstybių narių konstitucinės justicijos institucijos tikrina, ar Sąjungos institucijų veiklos pasekmės vis dar atitinka kiekvienos valstybės narės konstitucinio atvirumo Europai laipsnį. Čia konstituciniai teismai ir ESTT yra susieti tarpusavyje ir priklauso vieni nuo kitų, kadangi tik konstitucinis teismas gali užtikrinti valstybės narės Europos konstitucinę teisę ir tik ESTT gali užtikrinti Europos sutartinę teisę.

LITERATŪRA

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 784.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2004, Nr. 49-1600.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 117.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 779.
6. 2006 m. sausio 16 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 7-254.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050.
8. 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 36-1292.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5430.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas // Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, 1993-2009. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. P. 121.
11. 2006 m. birželio 6 d. Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 65-2400.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje” ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 111-4123.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.
14. Europos Sąjungos sutarties ir sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos (2010/C 83/01) // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0001:0012:LT:PDF>, prisijungimo laikas 2010-12-20.

15. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas // Dz. U. 1997. Nr. 102.

Specialioji literatūra:

16. Abramavičius A. Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos Konstitucinio Teismo įgaliojimai // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2.
17. Albi A. Supremacy of EC law in the New Member States: bringing Parliaments into the Equation of 'Co-operative Constitutionalism' // European Constitutional Law Review, 2007, Nr. 3.
18. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 1999. – 407 p. ISBN 9986-752-55-8
19. Craig P. de Burca G. EU Law: text, cases, and materials. Fourth edition. – Oxford: Oxford University Press. - 1148 p. ISBN 978-0-19-927389-8
20. Endzinš A. The Constitutional Courts of the Republic of Latvia and the Republic of Lithuania. Similarities and differences // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Constitutional justice: the present and the future. – Vilnius: Klaipėdos rytas, 1988.
21. Favoreu L. Konstituciniai teismai. – Vilnius, 2001. – 115 p. ISBN 9955428201
22. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003. – 320 p. ISBN 9955-557-19-2.
23. Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė, 2000, Nr. 37; 44-63.
24. Kirchhof P. The Balance of Powers Between National and European Institutions. – European Law Journal, Vol. 5, No. 3 (September 1999).
25. Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // Jurisprudencija, 2007, 7(97); 55-63.
26. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. [Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo aštuntosios konferencijos medžiaga]. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. – 279 p. ISBN 9986-9181-8-9
27. Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė: konferencija, skirta Lietuvos Respublikos Konstitucijos penkerių metų sukakčiai, Vilnius, 1997 m. 24-25 d / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Lietuvos žmogaus teisių centras. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998. - 218 p. ISBN 9986909430.
28. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga, 2002 m. kovo 15-16 d., Vilnius /Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Europos Taryba, Konstitucijos komisija "Demokratija per teisę" ; [sudarytojas Viktoras Rinkevičius]; [iš

- anglų kalbos vertė Irena Kelbauskaitė ... [et al.]. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002. – 257 p.
29. Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. – 448 p. ISBN 9955-19-034-5
30. Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste = Satversmes tiesu loma dalības Eiropas Savienībā kontekstā: [Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga, 2004 m. gegužės 26-28 d., Palanga] / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas; [pranešimus iš latvių kalbos į lietuvių kalbą ir iš lietuvių kalbos į latvių kalbą vertė Ronaldas Tuomas]. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004. - 113 p. ISBN 9986918197.
31. Kūris E. Konstitucijos aiškinimas, konstitucinės teisės šaltiniai ir besikeičianti konstitucinės teisės paradigma // Teisės problemos, 2003, Nr. 3 (41). P. 8-32.
32. Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme // Jurisprudencija, 2006, Nr. 6(84).
33. Leading Cases on the Law of the European Communities. Sixth Edition. -Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, The Netherlands, 1994.
34. Lenaerts K., Van Nuffel P. Constitutional Law of the European Union. – London: Sweet & Maxwell, 1999.
35. Lietuvos konstitucinė teisė: [vadovėlis] / Toma Birmontienė ... [et al.]; Lietuvos teisės universitetas. 2-asis leid. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. – 919 p. ISBN 9955442611.
36. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Konstitucinis teisingumas: funkcijos ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis // Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas. – Vilnius, 2010. – 35 p.
37. Partsch R. Bernhardt // Encyclopedia of Public International Law, Vol. II, 1995.
38. Pernice I. Constitutional Law Implications for a State Participating in a Process of Regional Integration. German Constitution and „Multilevel Constitutionalism”. German Reports on Public Law. NOMOS, Baden-Baden, 1998.
39. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo Teisme: preliminarus nutarimas / [sudarytojai R. Norkus, D. Prapiestyte, V. Valančius]. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004. – 374 p. ISBN 9955-557-51-6.
40. Römeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. – Vilnius: Pozicija, 1994. – 193 p.
41. Safjan M. Konstitucija, teisingumas, teisė // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2.
42. Schweitzer M. Staatsrecht III: Staatsrecht, Völkerrecht, Europarecht, 9. – Heidelberg, 2008.

43. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija / Toma Birmontienė ... [et al.]; Mykolo Romerio universitetas. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. – 367 p. ISBN 995519006X.
44. Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris. Mokslo straipsnių rinkinys / Atsak. Red. S. Katuoka. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. – 948 p. ISB 978-9955-19-089-9.
45. Vaičaitis A. V. Prezidento apkalta 2003-2004. Dokumentų rinkinys. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. – 647 p. ISBN 9955557605.
46. Vaišvila A. Teisės teorija; Mykolo Romerio universitetas. - Trečias leidimas. – Vilnius: Justitia, 2009. – 542 p. ISBN 978-9955-616-59-7.
47. Weatherill S. & Beaumont P. EC Law: The Essential Guide to the Legal. Workings of the European Community. Second edition. – London: Penguin Books, 1995.
48. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. - Москва: Юнит, 1998.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau ETT) praktika:

49. ETT sprendimas byloje *Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal* 106/77 // [1978] ECR 629.
50. ETT sprendimas byloje *Costa v E.N.E.L* 6/64 // [1964] ECR 585.
51. ETT sprendimas byloje *Deutsche Shell v Hauptzollamt Hamburg-Harburg* C-188/91 // [1993] ECR I-363.
52. ETT sprendimas byloje *Foto-Frost v Hauptzollamt Lübeck-Ost* 314/85 // [1987] ECR 4199.
53. ETT sprendimas byloje *Francovich and Bonifacy v. Italy* C-6/90 ir C-9/90 // [1991] ECR I-5357.
54. ETT sprendimas byloje *Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* 11/70 // [1970] ECR 1125.
55. ETT sprendimas byloje *Jongeneel Kaas v Netherlands* 237/82 // [1984] ECR 483.
56. ETT sprendimas byloje *NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend & Loos* C-26/62 // [1963] ECR 1.
57. ETT sprendimas byloje *R v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame* C-213/89 // [1990] ECR I-2433.
58. ETT sprendimas byloje *Stauder v Ulm* 29/69, // [1969] ECR 419.
59. ETT sprendimas byloje *Zuckerfabrik Süderdithmarschen* C-143 ir C-92/89 // [1991] ECR I-415.

Interneto šaltiniai:

60. Constitutional Court Law of Latvia, Section 12 // <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>; prisijungimo laikas: 2011-02-01.
61. Europos Sąjungos sutarties ir sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos (2010/C 83/01) // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0001:0012:LT:PDF>, prisijungimo laikas 2010-12-20.
62. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1996 m. liepos 17 d. sprendimas K 8/96 (Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 lipca 1996 r., sygn. K 8/96). – <http://www.trybunal.gov.pl>.
63. Seimui pristatyti kandidatai į Konstitucinio Teismo teisėjus // <http://verslas.delfi.lt/law/seimui-pristatyti-kandidatai-i-konstitucinio-teismo-teisejus.d?id=42987025>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.
64. Užsienio šalių konstitucijų tekstai // <http://confinder.richmond.edu/>; prisijungimo laikas: 2011-03-11.

Baltūsiene J. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykis / Europos Sąjungos teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. M. Vainiūtė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2011. – 73 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykis, analizuojant ES sutartis, nacionalines konstitucijas, valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų bei ESTT praktiką.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama konstitucinė justicija, jos atsiradimo aplinkybės, aptariamas teismų, vykdančių konstitucingumo kontrolę, skirtingumas. Pabrėžiama, kad yra du pagrindiniai tokios kontrolės modeliai: amerikietiškas modelis, paremtas tuo, kad konstitucinę kontrolę vykdo bendrosios kompetencijos teismai, ir europietiškas (dar kitaip austriškasis) modelis, pasižymintis atskiro konstitucinio teismo buvimu, kuris įsteigiamas šiam konkrečiam tikslui ir turi teisės aktų konstitucingumo priežiūros monopolį. Toliau analizuojama konstitucinės kontrolės institucijų formavimo tvarka bei pagrindinės funkcijos ir įgaliojimai.

Antroje darbo dalyje nagrinėjama aukščiausioji ES teisminė institucija – ESTT, analizuojant jo struktūrą, sudarymo tvarką, vykdomas funkcijas bei suteiktus įgaliojimus. Šios institucijos išplėtotas ES teisės viršenybės principas sąlygoja tai, kad Sąjungos teisė turi būti vienodai suprantama ir taikoma visose valstybėse narėse, kas yra būtina visos Sąjungos tinkamam funkcionavimui.

Trečioje magistrinio darbo dalyje analizuojama minėtų institucijų jurisdikcijos santykio problema ES teisės viršenybės bei ES teisės aktų teisėtumo aspektais, paaiškinama, kodėl konstituciniai teismai taip vangiai pripažįsta ES teisės viršenybę, pabrėžiama, jog svarbiausias argumentas, grindžiantis pačios ES ir jos teisės legitimumą, yra konstitucionalizmo maksima.

Pagrindiniai žodžiai: ES, ESTT, jurisdikcija, konstitucingumo kontrolė, viršenybės principas.

Baltūšienė J. The relation of jurisdiction between the Court of Justice of the European Union and the institutions of constitutional control / Master's Work in European Union Law. Supervisor assoc. prof. dr. M. Vainiutė. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2011. – 73 p.

ANOTATION

This Master's Work deals with the relation of jurisdiction between the Court of Justice of the European Union and the institutions of constitutional control. It is analysed the Treaties of European Union, national constitutions of European Union member states, also the decisions of constitutional courts of member states and the Court of Justice of the European Union.

The first part of this Master's Work deals with the constitutional justice and its origin. It is defined the differences between the courts of the member states, performing constitutional control. It is stated that two main models of such control exist: American model based on constitutional control performed via main competence courts and European (also referred to as Austrian) model which is distinct for the presence of constitutional court that is established for the specific aim. Constitutional courts established as separate courts have a monopoly of legal acts constitution supervision. Further the first part of Work analyses the formation of the institutions of constitutional control, also it deals with the main functions and the sphere of jurisdiction of the constitutional supervision institutions.

The second part of the Work deals with the Court of Justice of the European Union which is the highest institution of justice in the European Union. The aim of this part is to analyse the structure and the formation of this institution, as well as its main functions and the sphere of jurisdiction. The principle of supremacy of the European Union law which was developed by the Court of Justice of the European Union means that the European Union law must be uniform understood and applied in all member states. This is an essential condition for the effectiveness and the right functioning of the European Union.

The last part of Master's work studies the relation problem of the jurisdiction of two above mentioned institutions in the aspects of supremacy and the validity of European Union law. It is explaining the reason of idle recognition of superiority of European Union law. Also it is emphasized that the main argument which is predicating on the legitimacy of European Union and its law is the maxim of constitutionalism.

Key Words: European Union, Court of Justice of the European Union, jurisdiction, constitutional supervision, the principle of supremacy.

SANTRAUKA

Europos valstybių integracijos rezultatas - ES atsiradimas. Tapdamos ES narėmis, valstybės įsipareigojo perimti ir jos *acquis communautaires*, suderinti savo nacionalines teisine sistemas su ES teise, nepaneigiant nacionalinės konstitucijos viršenybės principo.

ESTT išplėtotas ES teisės viršenybės principas ir pagrindinė kiekvienos konstitucinės kontrolės institucijų užduotis užtikrinti nacionalinės konstitucijos viršenybę sąlygoja šio darbo problemą, t.y. kaip išspręsti konstitucijos santykį su ES teise. Taip pat kyla klausimas, ar ES teisė „neįsibrauna“ į nacionalinės teisės reguliuojamus santykius ir, atvirkščiai, ar konstitucinės kontrolės institucijos neperžengia savo jurisdikcijos, nagrinėdamos ES teisės aktų teisėtumą ir konstitucingumą.

Tiek senųjų ES valstybių narių, tiek naujai įstojusiųjų į ES valstybių narystė yra susijusi su šiuo gana aktuali, nevienareikšmiškai traktuojamu klausimu.

Šio darbo tikslas – atskleisti ESTT ir konstitucinės kontrolės institucijų jurisdikcijos santykį, žvelgiant į jį per konstitucinės teisės prizmę. Darbe remiamasi užsienio autorių doktrina, analizuojamos ES sutartis bei Sutartis dėl ES veikimo, taip pat nacionalinės valstybių narių konstitucijos, valstybių narių konstitucinės kontrolės institucijų bei ESTT praktika.

Darbe nagrinėjamas konstitucinės kontrolės institucijų ir ESTT jurisdikcijos santykis yra komplikuoatas, nes ES institucijos leidžia teisės aktus, kurie yra taikomi tiesiogiai ir jų konstitucingumo konstituciniai teismai patikrinti negali. Tačiau konstitucinės justicijos institucijos gali tikrinti nacionalinių teisės aktų, kuriais įgyvendinamos ES teisės normos, konstitucingumą. Vadinasi, ir ES teisės aktai negali prieštarauti Konstitucijai, o ESTT išplėtotas ES teisės viršenybės principas yra tik teisės taikymo pirmumo principas, taikomas tik Sutarčių veikimo srityse.

Konstitucinės kontrolės institucijų ir ESTT bendradarbiavimas yra labai reikšmingas reiškinys, lemiantis dviejų teisinių sistemų darnų funkcionavimą. Nacionalinių konstitucinių teismų praktika, kai konstituciniai teismai užtikrina nacionalinių konstitucijų viršenybę, nemesdami atviro iššūkio ES teisės viršenybei, vadinama teisminiu dialogu arba bendradarbiavimu paremtu konstitucionalizmu.

SUMMARY

The result of European states integration is the birth of European Union. Becoming the members of European Union, the states obligated to take over *acquis communautaires* of European Union, to harmonize their national legal systems with the European Union law by not denying the supremacy of their national constitutions.

The principle of supremacy of the European Union law which was developed by the Court of Justice of the European Union and the main task of every institution of constitutional control to ensure the supremacy of national constitution caused the problem of this Master's Work. The problem is how to solve the relation between constitution and European Union law. Also the question arises if the European Union law does not enter to the sphere of relations which are regulated by national law and vice versa if the institutions of constitutional control do not infringe its jurisdiction by analysing the validity and the constitutionality of the acts of European Union law.

The membership of the old and as well as the new member states of European Union is concerned with this actual and ambiguous treated question.

The aim of this Master's Work is to analyse the relation of jurisdiction between the Court of Justice of the European Union and the institutions of constitutional control by treating it through the prism of constitutional law. This work refers to the doctrine of foreign authors, analyses the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, also it analyses the national constitutions of member states and the decisions (opinion) of constitutional courts of member states as well as the Court of Justice of the European Union.

The relation of jurisdiction between the Court of Justice of the European Union and the institutions of constitutional control is very complicated. One of the reason is that the legal acts adopted by the institutions of European Union are direct applicable and the national constitutional courts are not able to verify the constitutionality of those legal acts. The institutions, however, are able to verify the constitutionality of the national legal acts by which the legal norms of European Union are implemented. It should be said that the legal acts of European Union can not be inconsistent with constitution and that European Union law supremacy principle developed by the Court of Justice of the European Union is only the principle of primacy *to apply* the European Union law that is used only in the field of Treaties functioning.

The cooperation between the institutions of constitutional control and the Court of Justice of the European Union is very significant. It determines the harmonious functioning of two legal systems. The practice of national constitutional courts when they ensure the supremacy of national constitutions by not challenging the European Union law supremacy is called cooperative constitutionalism.